

QOSTANAI DARINY. KZ

«Қостанай дарыны» өңірлік оқу-әдістемелік орталығы

№4
Қазан, 2024

АҚПАРАТТЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

«QOSTANAI DARYNY. KZ»

№4 (21), 2024 қазан, Қостанай

2019 жылғы шілдеден бастап шығарылады

Журналдың құрылтайшысы: Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Қостанай дарыны» өңірлік оқу-әдістемелік орталығы» КММ

Бас редактор

Г.К. Укина, магистр

Бас редактордың орынбасары

Л.Б.Байтенова

Ақылдастар алқасы:

Н.М. Рябина - бұқаралық-ұйымдастыру жұмыс жөніндегі директордың орынбасары

В.В. Башкатов - ақпараттық-баспа бөлімінің аға әдіскері

С.К. Жакибаева - әдістемелік-ұйымдастыру бөлімінің әдіскері

А.О.Каримова - әдістемелік-ұйымдастыру бөлімінің әдіскері

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің

Ақпарат комитетінде тіркелген, Нұр-Сұлтан қ.

Қайта есепке қою туралы куәлік 04.08.2022 жылғы № KZ01VPY00052876

Бастапқы есепке қою 11.07.2019, 177786-Ж

Басылым мерзімділігі – тоқсанына 1 рет.

Редакцияның мекенжайы:

110005, Қостанай қ., Я. Гашек, 1

тел: (714-2) 26-77-09, факс: 26-77-09

e-mail: kostdaryn@mail.kz

Редакцияның пікірі авторлардың пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.

Редакция қабылданған материалдардың стилистикалық түзету және қысқарту құқығын өзіне қалдырады.

Автор өзінің барлық құжаттық деректерін, толық тегін, атын, әкесінің атын, мекенжайын, телефонын, жұмыс орнын және атқаратын қызметін көрсетуге міндетті. Бұл біздің ынтымақтастығымызды жеңілдетеді және тиімдірек етеді.

2024 ж. 28.10 теруге тапсырылды.

Басылымға қол қойылды 2024 ж. 30.10

Пішімі 60x88, 1/16, Шарттық. б. 8,75

Қағаз ВХИ 80 гр. Цифрлы басып шығару.

Таралымы 200 дана.

Тапсырыс №4

«Қостанай дарыны» ӨОӨО баспаханасында басылып шығарылды. Гашек көшесі, 1

тел. 39-20-58

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ

<i>Абдибекова Ж.Т.</i> Химия сабақтарында оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамытудың әдіс-тәсілдері.....	4
<i>Айтмағамбетова Т.А., Шинибекова Г.С.</i> Білім беру процесін цифрландыру: тәжірибеге енгізу.....	10
<i>Бовтало О.А.</i> Применение чат-ботов для интерактивного изучения русской литературы.....	15
<i>Джаскетова С.Д.</i> 5-9 сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын дамыту үшін рiса форматындағы тапсырмалар арқылы оқыту.....	20
<i>Есингожина З.П.</i> Оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру үшін мәтінмен жұмыс жасау жолдары.....	27
<i>Жакибаева С.Қ.</i> Ұлы ұстаздың ізбасары.....	33
<i>Жаркенов А.К.</i> Социальное партнерство колледжа и предприятий: ключ к успешному будущему.....	37
<i>Жармухамбетова А.Ж.</i> Soft skills (ікемді дағдыларын) қалыптастырудағы 4К моделі арқылы оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту.....	42
<i>Замашикова Т.Е.</i> Система работы психологической службы по профилактике аутодеструктивного поведения.....	47
<i>Карева Е.И.</i> Литературный подкастинг и карты-шаблоны для анализа, визуализации и систематизации учебного материала на уроках русского языка и литературы.....	53
<i>Каримова А.О.</i> Бейімбет Майлиннің портрет жасау шеберлігі.....	60
<i>Качеева А.Ю.</i> От учебно-познавательной мотивации к качеству знаний (на основе анализа проведения Lesson study).....	64
<i>Козганбаева М.Т.</i> Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында саралаудың мәселеге бағдарланған оқыту моделін қолдану тәжірибесі.....	72
<i>Коныршина Е.С.</i> Оқу сауаттылығы – логикалық ойлаудың негізі.	80
<i>Кулак С.И., Сакаев А.Н.</i> Психолого-педагогический контроль развития обучающихся.....	86
<i>Михалькова И.А.</i> Составление и реализация туристических маршрутов по территории Костанайской области в рамках использования регионального компонента во внеурочной	

деятельности учащихся по краеведению. Туристический маршрут «По следам Ы. Алтынсарина».....	92
Окаманчук Е.В. Здоровьесберегающие технологии на музыкальных занятиях у дошкольников.....	98
Рахимжанова Р.Д. Орыс тілді сыныптардағы оқушыларға қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы тиімді әдістер, мультимедиялық ресурстарды пайдалану.....	103
Самбулатова Г.Ш. Жасанды интеллектінің мүмкіндіктерін қолдану арқылы оқушылардың сөйлеу тілдерін дамыту.....	111
Тасанова Г.М. Ыбырай шығармалары жаңартылған білім беру мазмұнында.....	116
Тулегенова А.Т. Роль проектно-ориентированного обучения в формировании информационной грамотности учащихся.....	120
Хакимова Г.Е. Студенческая жизнь медицинского колледжа.....	125
Шинболатова К.Б., Нысамбаева П.Е. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында «Soft skills» (ікемді дағдыларды) дамыту.....	130
Шукатаева Р.А. Развитие исследовательских навыков учащихся на уроках математики.....	135

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

*Абдибекова Жаназул Туленгазиевна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің
Ы.Алтынсарин атындағы гимназиясы» КММ
химия пәнінің мұғалімі*

Қазіргі кездегі жаратылыстану-ғылыми сауаттылық тез өзгеріп отыратын қоғамда табысты бейімделу үшін қажетті білім беру - білім берудің аса маңызды аспектісі болып табылады. Қазақстанда, басқа да көптеген елдердегідей, химия ғылымы оқушылардың дүниетанымының, логикалық ойлауының қалыптасуына және ғылыми деректерге негізделген шешімдер қабылдау қабілетінің артуына ықпал ете отырып, мектептің оқу бағдарламасында басты орын алады.

Білім беру саласындағы заманауи зерттеулер білім алушылардың мектепте алған білімдерін өмірде таныс емес жағдайларда қолдана алмай, қиындықтар туындайтынын көрсетеді. Әсіресе, жаратылыстану-ғылыми бағыты пәндерінен алған білімдерін өмірмен ұштастыру мәселелер туындатады. Яғни, оқушылардың функционалдық сауаттылығы, соның ішінде жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы тиісті деңгейде қалыптаспағаны байқалады.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық ұғымына ғылыми білімді түсіну және қолдану, ғылыми талқылауларға қатысу, ақпаратты сыни бағалау, сондай-ақ ғылыми дәлелдемелер негізінде шешімдер қабылдау қабілеттері кіреді [1]. 8-9 сыныптардың химия сабақтарында оқушылар күрделі химиялық ұғымдар мен әдістерді игере бастағандықтан оның маңызы аса зор.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық ұғымына мыналар жатады:

1. Ғылыми ұғымдарды түсіну: оқушылардың негізгі химиялық принциптері мен заңдарды түсінуі;
2. ғылыми әдістерді қолдану: тәжірибелер жүргізу, деректерді талдау және қорытынды жасай алу;

3. сыни ойлау: ақпаратты сыни бағалау және проблемаларды шешу қабілеті;

4. ғылыми қарым-қатынас: ғылыми идеялар мен нәтижелерді анық және сауатты көрсете білу.

Халықаралық PISA (Programme for International Student Assessment) сияқты зерттеулердің деректері бойынша соңғы жылдары қазақстандық оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығының деңгейі оң өзгеріс көрсетті, бірақ әлемдік орташа деңгейден төмен болып қалуда. Бұл оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығының деңгейін арттыру үшін білім беру бағдарламалары мен оқыту әдістерін жетілдіру қажеттігін көрсетеді [2].

Химия сабақтарында оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылықтарын дамыту үшін келесі әдістер мен тәсілдерді қолдануға болады.

1. Зерттеушілік тәсілі. Бұл тәсіл оқушыларды белсенді ғылыми-зерттеу қызметіне тартуды көздейді. Мұны зертханалық жұмыстар, жобалар мен тәжірибелер арқылы жүзеге асыруға болады [3, 25 б.]. Мысалы, оқушылар әр түрлі заттардың химиялық құрамын зерттей алады, реакциялар мен процестерді өз тәжірибелерін жүргізу арқылы зерттей алады. Зерттеушілік жобалар оқушыларға теориялық білімді тәжірибеге енгізуге мүмкіндік береді. Мысалы, 7-сынып оқушыларымен келесідей зерттеу жүргізуге болады.

Тақырыбы: *«Жергілікті су қоймаларынан судың рН деңгейін зерттеу»*

Мақсаты: әр түрлі су айдындарынан судың рН деңгейін анықтау және оның экожүйеге әсерін бағалау.

Құрал-жабдықтар: су үлгілері, рН-метр немесе индикатор қағаздары, зертханалық ыдыстар.

Жұмыс барысы:

1. Оқушылар су сынамаларын әр түрлі су көздерінен (өзен, көл, тоған) жинайды.
2. рН өлшеуіш немесе индикатор қағаздарын пайдалана отырып, әрбір үлгінің рН өлшейді.
3. Өлшеу нәтижелерін кестеге жазып, деректерді талдайды.

4. Қосымша әдебиеттер мен интернет-ресурстарды пайдалана отырып, су айдындарында тұратын өсімдіктер мен жануарлардың әр түрлі түрлеріне рН әсерін зерттейді.

5. Су айдындарының жай-күйін жақсарту бойынша тұжырымдары мен ұсынымдары бар есеп жазады.

2. Оқытудың интерактивті әдістері. Ойындар, симуляциялар, виртуалды зертханалар сияқты интерактивті әдістерді қолдану оқушыларға күрделі химиялық ұғымдарды жақсы түсінуге мүмкіндік береді [4. с.88]. Виртуалды зертханалар әдеттегі мектеп жағдайында жүзеге асыру қиын тәжірибелерді қауіпсіз және үнемді жүргізуге мүмкіндік береді. Ойындар мен симуляциялар сияқты интерактивті әдістер оқушыларға материалды жақсы меңгеруге көмектеседі.

Мысалы: химиялық лото «Элементтердің периодтық кестесі» (8 сынып).

Мақсаты: оқушылардың химиялық элементтер және олардың қасиеттері туралы білімдерін бекіту.

Қажетті материалдар: химиялық элементтердің символдары және олардың негізгі қасиеттері бар карталар (атомдық саны, массасы, тобы, кезеңі).

Барысы:

1. Мұғалім карталарды оқушыларға таратады. Әрбір карточкада химиялық элемент және оның қасиеттері көрсетіледі.
2. Мұғалім қасиеттерді атайды немесе элементті сипаттайды, ал оқушылар тиісті картаны табуы тиіс.
3. Картаны дұрыс тапқан оқушылар сыныпқа өз таңдауын түсіндіреді.
4. Өз карточкаларындағы барлық элементтерді бірінші болып дұрыс тапқан оқушы жеңімпаз болып атанады.

3. Пәнаралық байланыстар әдісі. Химия мен басқа пәндер (биология, физика, математика) арасында пәнаралық байланыстар орнату ғылыми ұғымдарды тереңірек түсінуге және оларды практикалық қолдануға ықпал етеді. Мысалы, биологиялық жүйелердегі химиялық процестерді зерттеу оқушыларға химияның адам өміріндегі маңызын түсінуге көмектеседі. Келесідей зертханалық жұмысты 9-сыныпта жүргізу ұсынылады.

Тақырыбы: «Топырақ қышқылдығының өсімдіктердің өсуіне әсері»

Мақсаты: әр түрлі топырақ қышқылдығы өсімдіктердің өсуіне қалай әсер ететінін зерттеу.

Қажетті материалдар: рН деңгейі әр түрлі топырақ үлгілері (қышқыл, бейтарап, сілтілік), рН-метр, өсімдік тұқымы (мысалы, бұршақ), тұқым отырғызуға арналған ыдыс, су.

Барысы:

1. Оқушылар топырақ үлгілерінің рН деңгейін өлшейді.
2. Әр түрлі топырағы бар ыдыстарға бұршақ тұқымын отырғызады.
3. Өсімдіктерді бірдей мөлшерде суғарып, олардың өсуін бірнеше апта бойы бақылап отырады.
4. Өсімдіктердің өсуін, жапырақ санын, гүлдеуін және басқа да параметрлерін жазады.
5. Деректерді талдап, бұршақтың өсуіне қандай топырақ неғұрлым қолайлы екендігі туралы қорытынды жасайды.
6. Бағбандар мен фермерлерге арналған ұсыныстармен есеп жазады.

4. Зертханалық жұмыстар. Зертханалық жұмыстар ғылыми әдістерді қолдану және деректерді талдау қабілетін дамытады.

Тақырыбы: «Қышқылдар мен негіздердің бейтараптандыру реакцияларын зерттеу» (8,9-сыныптар).

Мақсаты: бейтараптандыру реакциясының механизмін түсіну және белгісіз ерітінді концентрациясын анықтау.

Қажетті материалдар: тұз қышқылы (HCl) және натрий гидроксидінің (NaOH) ерітінділері, фенолфталеин, бюретка, құтылар.

Барысы:

1. Оқушылар белгілі концентрациядағы HCl және NaOH ерітінділерін дайындайды.
2. Құтыға бірнеше тамшы фенолфталеин мен HCl ерітіндісі қосылады.
3. Тұрақты қызғылт бояу пайда болғанға дейін NaOH ерітіндісін баяу түрде бюреткадан қосады, бұл эквиваленттілік нүктесіне жеткенін көрсетеді.

4. Ерітінділердің көлемін жазып, белгісіз HCl ерітіндісінің концентрациясын есептейді.

5. Нәтижелерді талқылап, бейтараптандыру реакциясының сипаты туралы қорытындылар жазады.

5. Проблемалық оқыту тәсілі. Проблемаларға негізделген оқыту нақты ғылыми мәселелер мен міндеттерді шешуге бағытталған. Оқушылар топтарда жұмыс істейді, деректерді талдайды, гипотезаларды тұжырымдайды және шешімдер табады. Бұл тәсіл нақты мәселелерді шешу мен сыни ойлау дағдыларды дамытады.

Тақырыбы: «Ластанған суды тазарту» (7-сынып).

Мақсаты: ластанған суды тазарту әдістерін әзірлеу және сынау.

Қажетті материалдар: ластанған су үлгілері, белсендірілген көмір, құм, сүзгілер, қоспаларды тұндыруға арналған химиялық реагенттер.

Барысы:

1. Оқушылар ластанған судың құрамын талдап, ластаушы заттардың түрлерін анықтайды.

2. Тазартудың бірнеше әдістерін (механикалық сүзгілеу, белсендірілген көмір адсорбциясы, қоспаларды тұндыруға химиялық өңдеу) ойластырады.

3. Әрбір әдіс бойынша тәжірибелер жүргізіп, нәтижелерін жазып алады.

4. Әдістердің тиімділігін қоспадан шығарылған ластаушы заттардың мөлшерімен және тазартылған судың сапасымен салыстырады.

5. Нақты өмір жағдайында ең тиімді әдістер бойынша ұсыныстары бар қорытынды есеп жазады.

6. Заманауи технологияларды пайдалану. Интерактивті тақталар, планшеттер және мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз ету сияқты заманауи технологиялар химияны оқытуды анағұрлым қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, химиялық реакцияларды модельдеу үшін бағдарламаларды пайдалану оқушыларға процестерді визуализациялауға және олардың мәнін жақсы түсінуге көмектеседі [5. с.102].

Оқушылардың ЖҒС-ын дамыту үшін әр түрлі тәсілдер мен әдістерді қолдану оң нәтижелерін беруде. Мысалы, Ы.Алтынсарин атындағы гимназиясының 8-сынып оқушылары жергілікті су

қоймасындағы судың сапасын талдау бойынша ғылыми-зерттеу жобасын жүргізді. Оқушылар су сынамаларын жинап, иондардың құрамын талдап, алынған нәтижелерді стандартты көрсеткіштермен салыстырды. Жоба ЖҒС-ты дамытуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың химияға деген қызығушылығын арттырды.

8-9-сыныптарда химия сабақтарында оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту қазіргі қоғамдағы ғылыми дүниетаным мен өмірге әзірлікті қалыптастыру жолындағы маңызды қадам болып табылады. Зерттеу әдістерін, интерактивті технологияларды және пәнаралық тәсілді қолдану химияны тереңірек түсінуге және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді. Білім беру бағдарламаларын жетілдіруді жалғастыру және олардың ғылыми білімге ұмтылуында пән мұғалімдері мен оқушыларға қолдау көрсету маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Мектепте жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту тұжырымдамасы. Астана, 2021 ж.
2. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. OECD Publishing, 2019 ж.
3. Базарбаева А.А. Химия сабағында проблемалық оқыту: әдістер мен тәсілдер. Алматы университеті, 2020 ж.
4. Жүсіпова Н.С. Химиядан оқытудың интерактивті әдістері. Астана: ғылыми баспасы, 2021 ж.
5. Ким Г.Б., Төлегенова Л.М. Химияны оқытуда заманауи технологияларды қолдану. Қазақстан Ұлттық университеті, 2022 ж.

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ: ТӘЖІРИБЕГЕ ЕНГІЗУ

*Айтмагамбетова Тоты Абдибековна,
Шинибекова Гульшат Сайлаукановна,
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
№21 жалпы білім беретін мектебі» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері*

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар күн сайын білім беру саласында тереңдетіле еніп келеді.

Білім берудегі басты тренд цифрлық революция болып табылады, ол еңбек нарығының түбегейлі өзгеруіне, жаңа құзыреттердің пайда болуына, азаматтардың жауапкершілігінің артуына әкеледі. Бұл өз кезегінде жасанды интеллект технологияларын қолдануға негізделген білім беру процесін кейіннен қайта құруға себеп болады.

Қазірдің өзінде электронды ресурстар, әлемнің жетекші жоғары оқу орындарының кітапханалары және үздік оқытушылардың дәрістері шет тілін меңгергендер үшін ғана емес, әрбір білім алушы үшін қолжетімді болып отыр. Мұның бәрі білім беру процесінің толық қайта құрылуына, мұғалімнің рөлін қайта қарастыруға әкеледі, ол енді бір немесе бірнеше материалды түсіндіруге емес, осы материалдың қайнар көзін табуға және оны түсінуге көмектеседі.

Білім беру ұйымының қызметі көбінесе мұғалімдер мен әкімшіліктің ақпаратқа қаншалықты иелік ететініне, оны қаншалықты тез талдап, өңдей алатынына, сондай-ақ соңғы тұтынушы - білім алушыға жеткізе алатынына байланысты.

Білім беруді цифрландырудың мақсаты - ақпараттық-цифрлық ресурстарға кең қолжетімділікті қамтамасыз ету және білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану болуы тиіс. Егер «цифрландыру» терминін «қарапайым» деп түсіндіретін болсақ, онда цифрландыру «білім беру процесі икемді, қазіргі заманның шындығына бейімделген және қазіргі «цифрлық әлемде» бәсекеге қабілетті мамандардың қалыптасуына ықпал ету үшін қажет.

Басқаша айтқанда, «цифрландыру - бұл сандық құрылғылар арқылы байланысудың, жазудың және деректерді берудің цифрлық тәсіліне көшу». «Цифрландыру» термині бүгінде аналогты немесе физикалық ресурсты цифрлық ресурстармен алмастырудан гөрі алға жылжып келе жатқан трансформацияны сипаттау үшін қолданылады.

Мемлекеттік білім беру стандарты бойынша қазіргі білім беру мекемесінің негізгі міндеттерінің бірі - ақпараттық-білім беру ортасын құру болып табылады және цифрландырусыз бұл процесс мүмкін емес.

Өз қызметінде №21 ЖББМ педагогтары білім беру процесін цифрландыру және ақпараттық-білім беру ортасын қалыптастыру бойынша қазіргі заманғы үрдістерді басшылыққа алады. Біздің мектептің барлық кабинеттері заманауи интерактивті тақталармен жабдықталған, бұл онлайн экскурсиялар жүргізуге, интерактивті карталарды пайдалануға, виртуалды зертханалар мен электрондық кітапханаларды пайдалануға мүмкіндік береді. Қазіргі қазақ тілі сабақтарында АКТ біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналуға және ол білім беру де ерекшелік емес. Біз сабақтарда ақпараттық технологияларды кеңінен қолданып келеміз. Ол мұғалімдерге материалды тиімді оқытуға, ал оқушыларға материалды игеруге көптеген мүмкіндіктер береді. Заманауи технологиялардың артықшылықтарын барынша пайдалану үшін оларды сабаққа енгізіп қана қоймай, оқу процесін сауатты ұйымдастыру да маңызды екенін ұмытпаймыз. Мысалы, интерактивті режимде оқу материалдарымен өзара әрекеттесу, оқу процесін қызықты әрі есте қаларлықтай ету, оқыту платформаларын қолдана сабақ беру. Сабақ үзіндісінен мысал ретінде, сабақтың ұйымдастыру кезеңінің бейнебаяннан тұратын амандасу әрекеттерімен бастасақ, сабақ тақырыбын WordWoll, LerninAPPS, кездейсоқ әріптер платформалары арқылы ашуға болады. Келесіде балаларды тақтаға сәттілік шеңбері платформалары арқылы шақыруға болады.

Қазіргі балалар цифрлық әлемде қалыптасып үлгерді және бұл технологияларды сабақта қолдану мұғалімдерге оқушылармен бір тілде сөйлеуге мүмкіндік береді, бұл білім беру процесін қолжетімді және қызықты етеді. Соған байланысты сабақ барысында тапсырмаларды да, сұрақтарды да АКТ құралдары арқылы беретін

болдық. Сол арқылы балалардың сабаққа деген қызығушылығымен қатар олардың танымдық белсенділігі де арта түседі.

Біз өз тәжірибемізде оқытуда көрнекілік құралы ретінде компьютерлер мен проекциялық жабдықтарды пайдаланамыз. Бұл оқу ақпаратын қабылдаудың барлық арналарын (көрнекі, есту, кинетикалық) пайдалануға мүмкіндік береді, бұл мектеп оқушыларының оқытылатын пәнге қызығушылығын және оқу материалын меңгеру сапасын арттыруға мүмкіндік береді. MSWord бағдарламасының көмегімен күрделілік деңгейі әртүрлі тесттер мен бақылау тапсырмаларын, карточкалар, презентациялар, тірек плакаттар мен диаграммалар, шартты белгілер құрастырамыз. Сабақта түрлі сызбаларды, фотосуреттерді, тірек диаграммаларын, фильмдерді көрсетіп, музыканы қолданамыз. Осының барлығы оқушылардың оқытылатын тақырыпты терең түсінуіне, терең бойлауына көмектеседі және оқытудағы айқындық принципін ең жақсы жүзеге асыру болып табылады.

Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, біз өзіміздің дидактикалық мәліметтер қорымызды үнемі жаңартып, оған мәтіндік файлдар, көп деңгейлі тапсырмалар, аудио және бейне материалдар және т.б. толықтырып отырамыз.

Интернет-ресурстарды пайдалану біздің жеке меншік бағдарламаларымызды дамытуға және пайдалануға көмектеседі, сенімділік пен қызығушылықты дамытады және сабақтағы әрекеттерді әртараптандыруға мүмкіндік береді. Қазақ тілі сабағында көрнекі құрал ретінде интернеттен алынған дереккөздерді – тірек сызбаларды, суреттерді, әлемдік көркем мәдениет үлгілерін (сәулет ескерткіштері, кескіндеме, графикалық бейнелер, т.б.) пайдаланамыз. АКТ-ны қолдану оқытудың формалары мен құралдарын кеңінен қолдануға мүмкіндік береді, яғни ол оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырады, оқуға деген танымдық қызығушылықтарын дамытады, демек, білім сапасын арттырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері білім беру процесінде мобильді компьютерлік сыныпты кеңінен қолданады, соның арқасында жобалық іс-шаралар, ақыл-ой карталарын, инфографиканы және қалыптастырушы бағалау жүйелерін пайдалану және құру

мүмкін болады. Атап айтсақ, learningapps, quizizz, kahoot, classMarker, canva, animoto, animaker, padlet және т.б.

Learning apps, quizizz, kahoot, classMarker сервистері – интерактивті оқу-әдістемелік қосымшалар жасауға, оқушылардан кері байланыс алуға мүмкіндік беретін тиімді сервистер. Ал canva, animoto, animaker платформаларын сабақты түсіндіруді, сабақты өткізуді тиімді әрі қызықты етіп ұйымдастыру үшін қолданамыз. Осылардың ішінде қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тиімділігі зор және педагогикалық тәжірибемізде басым қолданыс тапқан – «learningapps» ресурсы.

«Learningapps» интерактивті модульдердің көмегімен оқыту және оқыту процесін қолдауды, модульдерді жылдам құру мен өзгертуді, тапсырмалар базасын жинақтап, қолжетімді етуді қамтамасыз етеді. Бұл сервисте тапсырмаларды орындатудың, ұйымдастырудың сан алуан түрлері мен жолдары бар. Онда тест, салыстыру, жұбын табу, бос орындарды толтыру, мәтін енгізу, хронологиялық кесте, жіктеу, топтастыру тапсырмалары бар. Сонымен қоса ол арқылы суреттер мен жұмыс жасатып, оқушылардың қызығушылығын оятатын, сабақта сергітетін тапсырмаларды да құрастыруға болады. Бұдан бөлек викториналық сұрақтар, пазл, аудио/видео контент, сөзжұмбақ т.б. модульдерін ұсынады. Мұғалімнің міндеті – осылардың арасынан қайсысын қай тапсырмаға қолдану тиімді екенін саралап алып, берілген тапсырманы орындауда ұтымды әрі тиімді болатынын алу.

Kahoot - білім беру жобаларына арналған қосымша. Оның көмегімен біз тест, сауалнама, оқу ойынын жасай аламыз және білім марафонын ұйымдастыра аламыз.

Quizizz-бұл Kahoot-қа өте ұқсас оқушыларды бағалаудың интернеттегі құралы. Алайда, айырмашылығы Quizizz қызметінде мұғалім сыныпты жақсы басқаруға, әр оқушының жеке жұмысын бақылауға мүмкіндік алады. Барлық оқушылар бірдей тапсырмаларды алады, бірақ олардың құрылғысындағы оқушылардың әрқайсысы кездейсоқ сұрақтар тізбегімен және тестпен өз қарқынымен жұмыс істейді.

ClassMarker - кез келген тілде онлайн режимінде жеке тесттер мен викториналарды құруға және таратуға мүмкіндік беретін ең

жақсы тест құрастырушы. Сіз қанша пайдаланушыны сынап жатсаңыз да – 5 немесе 5000, ClassMarker сізді ұзақ және азапты тест құрудан, таратудан және бағалаудан құтқарады.

Цифрлық ресурстар мектептің ішкі құжат айналымы жүйесінде кеңінен қолданылады. Электрондық пошта, google - бір уақытта бірнеше адамға ақпаратпен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін құжаттар, Күнделік порталы. Мұғалімдердің, ата-аналардың, білім алушылардың тұрақты байланысының құралы болып табылады. Сабақтан тыс уақытта тәрбие жұмысын ұйымдастыру және мектепте қашықтықтан білім беру элементтерін енгізу үшін әлеуметтік желілер сәтті қолданылады. Instagram-да №21 ЖББМ парақшасы бар. Бұл парақшада мектеп өміріндегі болып жатқан ең маңызды ақпараттар жарияланып отырады.

Осылайша, цифрландыру мектептің ақпараттық-білім беру ортасын білім беру процесінде әр баланың жеке басының тиімді дамуын ұйымдастыруға жағдай жасауға бағытталған жаңа деңгейдегі педагогикалық жүйе ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сөзімізді қорыта келе, цифрлық білім беру ресурсы мұғалімге қосымша материалдар ұсынып, сабақты шығармашылық бағытта жүргізуге жағдай жасайды. Тапсырманы тиімді ұйымдастырып, оқу мақсатына жетуге мүмкіндік береді. Сабақ мазмұнын ақпараттық коммуникациялық технологиялардың жаңа мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аударуға, ақпараттарды көрнекі түрде көрсетуге бағыттайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. –2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.

2. Савелова Е.В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. – Москва, 2008.

3. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері. Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. – Шымкент, 2009.

ПРИМЕНЕНИЕ ЧАТ-БОТОВ ДЛЯ ИНТЕРАКТИВНОГО ИЗУЧЕНИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

*Бовтало Оксана Александровна,
учитель русского языка и литературы
КГУ «Шеминовская общеобразовательная школа
отдела образования Костанайского района»
Управления образования акимата
Костанайской области*

В эпоху цифровизации и стремительного развития технологий сфера образования претерпевает значительные преобразования. Одним из наиболее ярких примеров такого изменения является внедрение чат-ботов — автоматизированных программ, способных взаимодействовать с пользователями в текстовом формате. Эти инструменты находят свое применение в различных областях, включая здравоохранение, бизнес и, конечно же, образование. В данной статье мы сосредоточимся на применении чат-ботов для интерактивного изучения русской литературы, подчеркивая их потенциал как средства для повышения интереса учащихся к классическим произведениям и их авторам.

Русская литература, обладая богатейшей историей и многообразием художественных стилей, предлагает уникальные возможности для анализа и обсуждения. Однако традиционные методы её преподавания часто оказываются недостаточно эффективными для современных учеников, привыкших к динамичным и интерактивным формам обучения. В условиях новой реальности, когда важно не только освоение теории, но и развитие критического мышления, чат-боты могут стать тем самым мостом, который соединяет классическую литературу с актуальными образовательными практиками [1, с. 9].

Современные технологии открывают новые горизонты в образовании, и чат-боты становятся одним из самых многообещающих инструментов для повышения интереса к литературе, в частности, к русской литературе. Это связано с уникальными особенностями чат-ботов, которые позволяют создать интерактивную и увлекательную среду для обучения. Чат-боты доступны 24/7 и могут быть использо-

ваны на различных платформах, таких как мессенджеры и социальные сети. Пользователи могут изучать произведения, получать информацию о писателях и их биографиях, а также задавать вопросы в любое время. Чат-боты могут адаптироваться к индивидуальным потребностям пользователей, предлагая материалы на основе их интересов и уровня подготовки.

Одним из основных преимуществ чат-ботов является возможность внедрения интерактивных методик. В отличие от традиционных учебных материалов, чат-боты могут предложить пользователям участвовать в викторинах, тестах и обсуждениях, что способствует более глубокому усвоению информации. Возможность обсуждения произведений в режиме реального времени позволяет не только улучшить понимание текста, но и развивать критическое мышление.

Добавление игровых элементов в образовательный процесс может существенно повысить мотивацию учащихся. Чат-боты могут включать в себя элементы геймификации, такие как достижения, баллы и конкурсы, которые привлекают внимание и делают обучение более увлекательным. Например, пользователь может «заработать» жетоны, проходя тесты на знание русской литературы или участвуя в обсуждениях. Чат-боты могут предоставлять оперативный доступ к различным изданиям, критическим статьям и аналитическим материалам. Ученик может задать вопрос о конкретном произведении и получить ссылки на онлайн-ресурсы, рецензии, аудиокниги и видеолекции. Это не только экономит время, но и обогащает опыт изучения.

Чат-боты, такие как Алиса от Яндекса, Маруся от ВКонтакте и Кот-Баюн от Сбер, представляют собой мощные инструменты, которые могут быть эффективно использованы в процессе обучения русской литературе. Эти технологии способны не только облегчить доступ к информации, но и сделать уроки более интерактивными и увлекательными для учащихся [2, с.162].

Алиса — голосовой помощник, который понимает и обрабатывает естественный язык. В контексте уроков русской литературы Алиса может быть использована для:

- запросов о произведениях и авторах: учащиеся могут задавать вопросы о биографиях писателей, о жанрах литературных произведений, а также получать краткие содержания и анализ произведений;

- викторины: учитель может организовать викторину, задавая вопросы через Алису;

- чтение текстов: Алиса может читать литературные произведения, позволяя ученикам воспринимать текст на слух, что особенно полезно для развития навыков аудирования.

Маруся — еще один голосовой помощник на основе искусственного интеллекта, который также может быть задействован в образовательном процессе:

- тематические беседы: учащиеся могут вести диалог с Марусей о конкретных темах, связанных с русской литературой, например, о народных традициях, отраженных в произведениях;

- рекомендации книг: Маруся может предлагать книги для чтения на основе интересов и обсуждаемых тем.

Кот-Баюн — это чат-бот с элементами сказки и фольклора, что делает его интересным для изучения русской литературы, особенно в контексте народных сказок и фольклора:

- сюжетные игры: ученики могут взаимодействовать с Котом-Баюном, выбирая различные варианты развития сюжета, что помогает развивать креативное мышление и понимание структуры литературного произведения;

- изучение фольклора: Кот-Баюн может рассказывать сказки, пояснять их смысл и мотивы, а также помогать анализировать персонажей и их действия.

Google Assistant может отвечать на вопросы о литературных произведениях, авторах и их биографиях, позволяет создавать напоминания о сроках выполнения литературных заданий или о дате сдачи работ.

Сири (Apple) способен находить информацию о книгах и писателях, а также читать заметки и делиться о них текстами. Может запускать специальные образовательные приложения для изучения литературы.

Боты в мессенджерах (Telegram, Viber и др.), которые могут предоставлять информацию о литературе, проводить викторины и тестирование. Некоторые боты могут быть настроены для обучения и оптимизации предложений для чтения на основе интересов пользователей [3, с. 211].

Русская литература полна культурных, исторических и социальных контекстов, которые могут стать темами для глубоких обсуждений. Чат-боты могут предлагать пользователям не только тексты произведений, но и сопутствующую информацию о времени их написания, романах, событиях и личностях, стоящих за ними. Это создаёт возможность для пользователей самостоятельно анализировать, как исторические и культурные события влияли на авторов и их творчество.

Чат-боты представляют собой уникальный инструмент для изучения русской литературы, который может значительно изменить подходы к обучению и повысить интерес к литературе среди молодежи. Их способность к индивидуализации, интерактивности и доступности делает их важным дополнением к традиционным методам образования. Использование технологий в сочетании с богатым и увлекательным наследием русской литературы может значительно увеличить мотивацию и вовлеченность учеников, что, в свою очередь, способствует более глубокому пониманию и любви к литературе. Чат-боты могут адаптироваться под индивидуальные предпочтения пользователей и предлагать персонализированные планы обучения. На основе предпочтений в жанрах, уровне подготовки и интересах, бот может создавать маршруты изучения, которые будут наиболее эффективны и интересны для конкретного пользователя. Это усилит мотивацию и ускорит процесс усвоения информации [4, с. 92].

Кроме того, чат-боты могут интегрировать литературу с другими дисциплинами. Например, они могут предлагать пересечения между литературой, историей, философией и даже наукой. Это помогает углубить понимание произведений и расширяет горизонты восприятия, показывая, как литературные тексты не могут существовать в вакууме, а находятся в контексте более широких культурных и исторических процессов. Чат-боты могут не только информировать, но и вдохновлять. Они могут предложить пользователям творческие задания, такие как написание рецензий, эссе, или даже создание литературных произведений. Такие задания могут развивать навыки письма и критического мышления, одновременно углубляя понимание изучаемого материала [5, с. 60].

Чат-боты — это мощный инструмент для изучения русской литературы, который открывает новые горизонты в образовательных подходах. Их интерактивность, доступность и возможность персонализации обучения делают их ценными помощниками для учащихся и всех, кто интересуется литературой. Вынуждая подходить к изучению не просто как к обязательному процессу, но как к увлекательному приключению, чат-боты могут помочь развить глубокую любовь к литературе и культуре в целом. Применение чат-ботов в интерактивном изучении русской литературы представляет собой инновационный подход, который объединяет современные технологии с традиционными методами обучения. Доступность, индивидуализация, интерактивность, игровые элементы и создание сообщества — все эти аспекты способствуют повышению интереса к русской литературе и делают обучение более увлекательным и эффективным. В будущем мы можем ожидать еще большего распространения чат-ботов в образовательной сфере, что откроет новые возможности для изучения богатого культурного наследия.

Список использованных источников:

1. Авраменко А.П. Лингводидактический потенциал чат-ботов и виртуальных помощников как средств распознавания речи технологиями искусственного интеллекта //Мир науки, культуры, образования. – 2022. – №. 3 (94). – С. 9-12.
2. Асташкин А. Г. и др. Потенциал нейросетевых инструментов в обучении русскому языку как иностранному //ББК 81.2 Рус+ 83.3 (2Рос= Рус) Р89. – 2023. – С. 162.
3. Илаева Р.А., Хабирова А.А. Возможности применения искусственного интеллекта на занятиях гуманитарного цикла the possibilities of using artificial intelligence in the humanities classes //ix Андреевские чтения. – 2024. – С. 211.
4. Пронина Е.В., Пронин Д.Д. Исследовательский потенциал изучения корпуса произведений русской литературы с помощью цифровых лингвистических методов и технологий искусственного интеллекта (проект Lensky) //Современный ученый. – 2023. – №. 3. – С. 92.

5. Яньли Х. Практические аспекты использования чат-ботов для обучения русскому языку в рамках межкультурной коммуникации // Человек и культура. – 2023. – №. 6. – С. 60-75.

5-9 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА ҮШІН PISA ФОРМАТЫНДАҒЫ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ ОҚИТУ

*Джакетова Сауле Джаксылыковна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің
Ы.Алтынсарин атындағы гимназиясы» КММ
математика пәнінің мұғалімі*

«Жақсы ақылға ие болу жеткіліксіз, ең бастысы - оны жақсы пайдалану» деп әйгілі математик, философ Рене Декарт айтып кеткендей, қазіргі таңда меңгеріп жатқан білімнің қаншалықты қажет екендігі жайлы сұрақтар туындайды.

Неліктен, бұл міндеттер мен мақсаттар бүгінгі таңда экономиканың сұранысына соншалықты маңызды болды деген бірінші сұрақ туындайды. Қазіргі таңда түлектер мамандық таңдауда бір шешімге келе алса, бірақ жақын арада қандай мамандықтар сұранысқа ие болатынын болжай алмаймыз. Сонда бүгінгі түлектер қандай мамандықтарды игеруі керек. Демек, олардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін біз оларды икемді етуге тиіспіз. Яғни, біз ақпаратпен, қазіргі заманғы цифрлық технологиялармен жұмыс жасай алатын құзыреттіліктерін қалыптастыруымыз керек. Технологиялар мен ақпараттық ресурстардың өзгеруіне сәйкес әр оқушы кез келген жаңа салаларды игере алады, сонымен қатар уақыт талаптарына сәйкес өзінің кәсіби құзыреттілігін өз бетінше игеріп, қайта құра алатын деңгейге жеткізуіміз керек. Мұндай құзыреттілігі қалыптасқан маман сұранысқа ие және табысты болуына мүмкіндігі көп. Сондықтан әрбір мұғалім дәл осы оқу нәтижесіне жететіндей түлек дайындауға назар аударуы керек.

5-ші және 6-шы сынып оқушыларына математика сабақтарында мәтіннің мағынасын түсініп оқуға үйрету маңызды. Деңгейі бойынша жаттығуларға арналған тапсырмалар әртүрлі болуы мүмкін:

- * тапсырма мәтіндегі басты және екінші орынды анықтау;
- * мәтін бойынша деректерді салыстыру, олардың сипаттамаларын салыстыру;
- * тапсырманың (мәтіннің) деректері бойынша сұрақтарды тұжырымдай білу;
- * жартылай деректерді пайдалана отырып, сызба (сурет) бойынша есептер құрастыру;
- * мәтіннен жаңа ақпаратты бөліп, мәтінге қатысты оның негізгі идеясын қалыптастыру;
- * ғылыми сөйлеуді қалыптастыру механизмін дамыту, өз ойларын сауатты жеткізе білу;
- * дайын ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, бір ақпарат көзінен алгоритм (схема) бойынша жұмыс жасау.

5-6 сынып оқушылары функционалдық сауаттылықтың 1-2 деңгейіне сәйкес келуі мүмкін. 7-сыныпта функционалдық сауаттылықты игеру бойынша жұмыс жалғасады да: әртүрлі типтегі және стильдегі мәтіндер зерттеледі, журналистік стильдегі мәтіндерге ерекше назар аударылады. Жаттығу тапсырмалары күрделене түседі:

- * графикалық мәдениетті дамыту, функция қасиеттерімен, диаграммалармен және графиктермен жұмыс; функциялардың қасиеттерін графиктер бойынша оқи білу, белгілерді қалыптастыру және оларды оқу;
- * геометриялық сауаттылықты дамыту, геометриялық фигуралардың қасиеттерін түсіну, берілген есептерді талдау;
- * кеңістіктік қиялдың шеберлігін қалыптастыру;
- * кестелермен жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру, мәтін бойынша деректерді салыстыру;
- * ғылыми-танымал мәтіндермен жұмыс жасай білу, олардан жаңа ақпарат табу және оны талдау, топтарда кейстермен жұмыс жасай білу;
- * бірнеше көздерден алынған білімдерді түсіндіре білуді қалыптастыру, алған білімдеріне сүйене отырып, өз пайымдарын құру.

8-сыныпта оқушылар осы дағдыларды дамыту бойынша жұмысты жалғастыруда. Олар таңдаған қызметін жалғастыра отырып, 3-4 функционалдық сауаттылық деңгейіне жете алады:

* ұсынылған тапсырма құрылымын нақты сипаттау дағдыларын көрсету, кейбір шектеулердің шарттарын қоса отырып, схема (алгоритм) бойынша жұмыс істеу;

* нақты алгоритмдер бойынша күрделі жағдайларды талдай білу;

* өз тұжырымдарын дәлелдей білу, тапсырма тақырыбы бойынша пайымдаулар құра білу, дәлелдер келтіру және қарсыластарға сұрақтар қою қабілеттерін көрсету.

9-10 сынып оқушылары функционалдық сауаттылық дағдыларын 5-6 деңгейге сәйкес жетілдіреді:

* нақты жағдайлардың күрделі үлгілерін әзірлеу дағдыларын көрсету, топтарда кейстермен жұмыс жасай білу;

* өз пікірін дәлелдей білу, мәтін бойынша тапсырмалар құрастыру, қарсыластарға сұрақтар қою;

* күрделі ғылыми мәтіндермен жұмыс жасай білу, олардан негізгі идеяны бөліп көрсету және білімді іс жүзінде қолдану.

5 сынып «Ондық бөлшектер» тақырыбындағы мәселелік есептің мысалын келтірейік.

Темір адам. Телебағдарламадан Асан Темірдің адам ағзасындағы маңыздылығы туралы білді. Ол: «Темір - Д.И. Менделеевтің химиялық элементтерінің периодтық жүйесінің элементі. Fe белгісімен белгіленетін» білді.

Темір гемоглобиннің құрамына кіреді - эритроциттерден (эритроциттер) тұратын ақуыз. Бұл темір оттегінің сақталуына жауап береді, содан кейін эритроциттер оны дененің барлық мүшелері мен жүйелеріне жібереді. Сол қан клеткалары (және қайтадан темірмен!) пайдаланылған көмірқышқыл газын алып, оны кәдеге жарату үшін өкпеге тасымалдайды. Темір болмаса, жасушалық деңгейдегі тыныс алу процестері мүмкін емес еді.

Адам ағзасындағы темір метаболизм процестеріне қажетті көптеген ферменттер мен ақуыздардың ажырамас бөлігі болып табылады-токсиндерді жою және холестерин алмасуы, калорияларды энергияға айналдыру. Сондай-ақ, дененің иммундық жүйесі агрессорлармен күресуге көмектеседі.

Адам ағзасындағы темірдің нормалды көрсеткіштері

Адамның жасы және жынысы	Темірдің деңгейі
1 жасқа дейінгі бала	7,16-17,9
1 жастан 14 жасқа дейінгі бала	8,95-21,48
14 жас және одан жоғары (әйел)	8,95-30,43
14 жас және одан жоғары (ер)	11,64-30,43

1-тапсырма: кестені қолдана отырып, математика пәнінің мұғалімі Асем Қабылқызының қандағы темір мөлшері (7,35 мкм/л) екенін анықтаңыз. Темірдің ерекшелігі - оның ағзаға нашар сіңуі - Темірдің күнделікті мөлшерін (10 мг) тамақпен қамтамасыз ету үшін осы минералдың шамамен 20 мг тұтынуы керек. Оның жетіспеушілігі тырнақтың сынғыштығын, шаштың түсуін, бозаруды, анемияны (шаршау, әлсіздік, летаргия, бас айналу) тудырады.

2-тапсырма: мектеп асханасында жұма күні мәзірдегі таңдау ұсынылды:

1. Қоян еті (150 гр.) + қарақұмық (200 гр.) + банан (100 гр.)
2. Теңіз орамжапырағы (100 гр.) + бұзау бауыры (150 гр.) + алма (100 гр.)
3. Күркетауық еті (150 гр.) + картоп (150 гр.) + какао (150 гр.)

Кестені қолдана отырып, қай тағамның темірге бай екенін анықтаңыз.

Тағам	Темірдің құрамы мг/100г	Тағам	Темірдің құрамы мг/100г
Кептірілген саңырауқұлақ	30-35	миндаль	4-5
Бидай ұнтағы	18-20	Күркетауық еті	3-5
Теңіз капустаcы	15-17	шабдалы	4-4.5
какао	12-14	таңқұрай	1.6-1.8
Бауыр еті	9-11	қызылша	1.0-1.4
қарақұмық	7-8	Алма	0.5-2.2
Жұмыртқаның сарысы	6-8	Брокколи піскен	1.0-1.2
Жүрек еті	6-7	Картоп	0,8-1,0
Сиыр еті	5-6	сәбіз	0.7-1.2
Балғын саңырауқұлақ	5-6	Қуырылған тауық еті	0.7-0.8
боб		Банан	0.7-0.8
Қоян еті	4-5	Жұмыртқаның ағы	0.2-.03

3-тапсырма: көрсетілген кестені қолдана отырып, күнделікті темірдің қажетті мөлшерімен түскі ас мәзірін жасаңыз.

4-тапсырма: эритроциттердің құрамында гемоглобин ақуызы бар, оның әр молекуласында төрт темір атомы бар. Олар өкпенің қан тамырлары арқылы өтетін оттегін байланыстырады және оны тіндерге жеткізеді, көмірқышқыл газын алып, өкпеге оралады. Эритроциттер темірмен бірге шамамен 4 ай өмір сүреді, үнемі жаңарып отырады.

Жалпы алғанда, адамда шамамен 26 триллион дөңгелек эритроциттер бар. Әрқайсысының радиусы шамамен 4-5 мкм (1мкм=0,000001 м). Қандай ұзындығын (м), сонда тізбек, егер таратуға барлық эритроциттер 1 қатысты 4 қатарда?

5-тапсырма: адам ағзасындағы 4 г гемоглобинде 2,5 г. темір бар.

Кестені қолдана отырып, 40 жастағы ер адамның қандағы темір мөлшерінің шекарасын анықтаңыз.

Қан құрамындағы гемоглобин нормасы		
Адам жасы	жынысы	Гемоглобин деңгейі
2 аптаға дейін	Әйел/ер	135-200
2 апта-1 ай	Әйел/ер	115-180
1-2 ай	Әйел/ер	90-130
2-6 ай	Әйел/ер	95-140
6-12 ай	Әйел/ер	105-140
1-5 жас	Әйел/ер	110-140
5-12 жас	Әйел/ер	115-145
12-15 жас	Әйел	112-15
	Ер	120-160
15-18 жас	Әйел	115-153
	Ер	117-160
18-65 жас	Әйел	120-155
	Ер	130-160
65 жастан үлкен	Әйел	120-157
	Ер	125-165

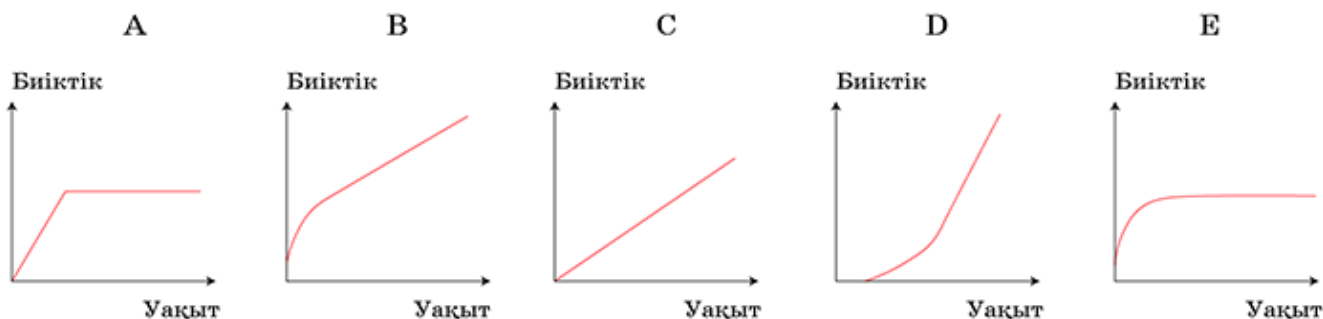
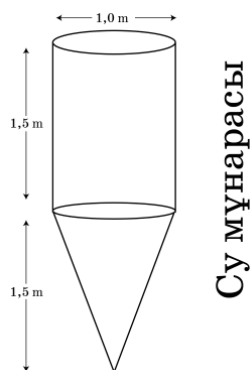
Бұл тапсырмаларды орындау барысында оқушылар тек қана математикалық есептеу дағдыларын машықтандырып қоймайды, сонымен қатар адам өміріне, денсаулығына қажетті мәліметтермен танысып, ары қарай дамуына зор септігін тигізеді.

7 сынып «Функция мен график арасындағы тәуелділікті анықтау біліктіліктерін қалыптастыруда берілетін тапсырма.

Диаграммада су мұнарасының пішіні мен өлшемдері көрсетілген. Басында мұнара бос. Кейін оған секундына бір литр жылдамдықпен су толады.

Төмендегі графиктердің қайсысы уақыт өте келе су деңгейінің биіктігі қалай өзгередінін дұрыс көрсетеді.

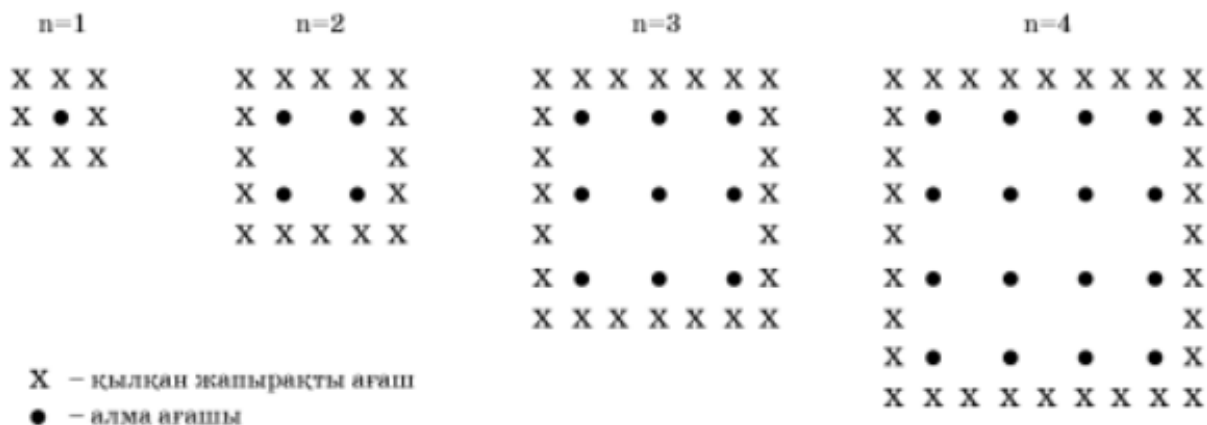

Жауабы: В

9 сынып оқушыларына арналған тапсырма. «Тізбектер» бөлімі.

Фермер бақшаға алма ағаштарын суретте көрсетілгендей ретпен шаршы түрінде отырғызбақшы. Алма ағашын желден қорғау үшін бақтың шетіне қылқан жапырақты ағаштар өсіреді.

Суретте n -нің кез келген мәні үшін алма ағаштары мен қылқан жапырақты ағаштарды отырғызу үлгілері көрсетілген. n – отырғызылған алма ағаштары қатарларының саны.

Фермер бау-бақшасының аумағын біртіндеп ұлғайтқысы келеді делік. Ол бағын үлкейткен сайын, қайсысының саны тез өседі? Алма ағаштарының саны ма, әлде қылқан жапырақтылардың ба?

Жауабыңызды түсіндіріп жазыңыз.

$n=8$ болғанда теңеседі.

Функционалдық сауаттылықтың формалары мен әдістері:

1. Топтық жұмыс түрі.
2. Ойын формасы.
3. Жұмыстың шығармашылық формасы.
4. Дифференциалды оқыту.
5. Сыни ойлау элементтері.
6. Тест тапсырмалары.
7. Интербелсенді құралдарды қолдану.
8. Онлайн тапсырмалар, конкурстар, олимпиадалар.
9. Қашықтықтан оқыту.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал ететін негізгі әдістер мен формалар:

1. Топтарда, жұптарда жұмыс істеу.
2. Рөлдік ойындар.
3. Жоба әдісі.

Мұғалім қолданатын барлық жаңа педагогикалық технологиялар мен әдістер танымдық, психикалық белсенділікті дамытуға бағытталуы керек, ол өз кезегінде әр оқушының білімін жетілдіруге, байытуға, оның функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. PISA халықаралық зерттеу тапсырмалар жиынтығы – 2018 ж.
<http://center-imc.ru/wp-content/uploads/2020/02/10120.pdf>
2. Онлайн мектеп тапсырмалары.
3. https://kopilkaurokov.ru/matematika/uroki/matiematikalyk_sauattilyk_pisa_iesieptieri.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ҮШІН МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ЖОЛДАРЫ

*Есингожина Зибазуль Пишенбаевна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
№15 жалпы білім беретін мектебі» КММ
бастауыш сынып мұғалімі*

Білім берудің бәсекеге қабілеттілігі, халықаралық зерттеулер рейтингінде елдің алатын орнымен ғана айқындалмайды. Ол білімнің сапасымен және қолжетімділігімен анықталады. Елдің бәсекеге қабілеттілігі – бұл жаңа технологияларды игерудегі бәсекелестілікке қабілеттілігі, оқу, еңбек ету және өзгермелі өмірге тез бейімделу қабілеті.

Әдебиеттік оқу мен қазақ тілі пәнінен оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін оқушыларды бірінші сабақтан бастап сөйлеу әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым) меңгерту; алған білімдерін өмірде, кез келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйрету; қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті, тарихын түсіну және құрметтеуге баулу; мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасау; әлеуметтік талаптарға сай келу үшін оқушының ақпараттық технологияларды қолдану және мәселелердің шешімін таба алуға үйрету. Бастауыш сыныптарда әдебиеттік оқу сабағының мақсаты - көркем әдебиетті оқуға дағдыландыру, оқуға деген қызығушылығын ояту, оқу техникасын жетілдіре отырып, оқығанын түсіну үшін түрлі әдістерді қолдану, кітаптарды өз бетінше таңдай алатын сауатты оқырман қалыптастыру. Мектеп оқушыларының, әсіресе, бастауыш сыныпта оқушы бойына функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қалай ұйымдастыруға болады? Үлгілік оқу бағдарламасында берілген оқу мақсаттары арқылы құрылған сабақта қажетті тапсырмаларды тек пәндік ережелерді меңгерту ғана емес, сонымен бірге оқыту мен оқу процесі функционалдық сауаттылыққа бағытталып, оқыту талаптарына сәйкес келуін қадағалап отыру қажет.

Бастауыш сыныпта оқушылардың функционалдық сауаттылығының негізі - оқу сауаттылығы. Оқу сауаттылығында мәтінді түсіну, талдау және күнделікті өмірде өз мақсатына қол жеткізуі. Оқу сауаттылығына мәтін, аудио, видео ақпараттарды түсіну, мәтіндегі ақпаратты қабылдау, қолдану және қайта өңдеп пайдалану, ақпаратты бір түрден екінші түрге айналдыру, ауызша және жазбаша қорытынды жасау мен күнделікті өмірде білім мен біліктілігін пайдалану жатады. Оқу сауаттылығының маңызды компоненттерінің негізі - мәтіндер. Оқушылардың мәтіндерді өз мақсатына сай іріктеп, саралап, талдап, ой қорытындысын жасауға және алған білімін өмір жағдаяттарына байланысты қолданып, дұрыс шешім жасай білуге үйрету тәсілдері қолданылады. Оқу сауаттылығын дамытуды бастауыш сыныпта өтетін барлық пәнді қамти отырып, кешенді түрде қалыптастыру өте маңызды. Өйткені, халықаралық зерттеулерде мәтіннен ақпаратты іздеу және алу, ақпаратты кіріктіру және түсінік беру, мәтіндегі хабарламаны ойлану және бағалау білігінің қалыптасуын тексереді. Біз мәтіндерді жанр бойынша жіктеуге дағдыланғанбыз. Алайда, адам өмірінде күнделікті кездесетін тұтас мәтін, тұтас емес мәтін, аралас мәтін, дискретті мәтін, құрамдас мәтін форматтарына көңіл бөлу керек. Тұтас мәтінмен жұмыс жасау жолдары: мәтіндерде қиын сөздердің мағынасын ашу, түсіну, түсіндіру арқылы оқушының ассоциациялық ойлау қабілетін дамытады. Сондықтан үнемі сөздік жұмысын жүргізуді талап етеді. Кез келген мәтінді оқығанда ең бастысы мағынасын түсіну. Мәтін мазмұнын түсінуге бағытталған тапсырманы түсіну үшін «Уақыт сызығы» әдісін жиі пайдаланамын. Бұл жерде мәтін мазмұны бойынша сюжетті суреттер арқылы уақыт сызығына ретімен орналастырады. 1 сынып ана тілі пәнінен «Жаман жолдас» мәтіні.

Осындай ретпен орындалған жұмыс оқушыларға мәтін мазмұнын түсінумен қатар қосымша сызба құрастыру дағдысын да дамытуға болады. Мәтін бойынша оқу сауаттылығын дамытуға бірнеше тапсырмаларды ұсынуға болады.

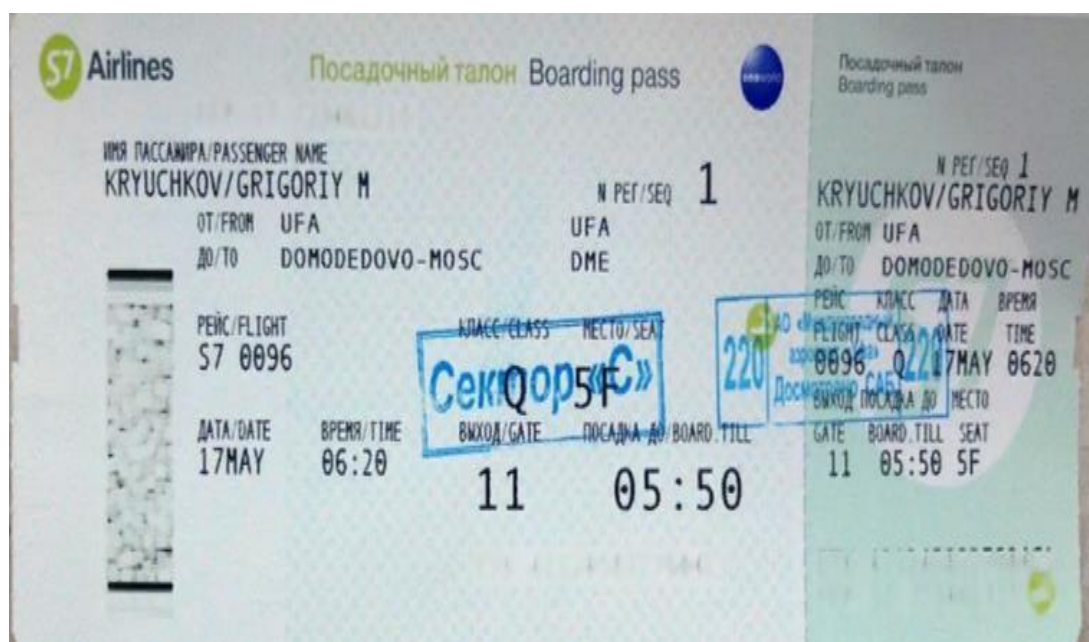
1. Мәтіннен ақпаратты іздеу және алу бойынша мынадай тапсырма. Қай сұраққа мәтіннен жауап таба аласың? Белгіле («+, -»)

Сұрақтар	Жауап беруге болады	Жауап беруге болмайды
Екі достың алдынан қасқыр шығыпты		
Екі достың алдынан аю шығыпты		

2. Ақпаратты кіріктіру және түсінік беру арқылы «Жаман жолдас» атты кітап шығарар болсаңыз, қай суретті кітап бетіне орналастырар едіңіз? Неліктен? Бірнеше суреттер беріледі. Оқушы мәтін мазмұнына сай суретті таңдайды және неліктен таңдағанын дәлелдейді.

3. Мәтіндегі хабарламаны ойлану және бағалау бойынша, егер де осы мәтін желісі бойынша мультфильм немесе кино түсірер болсаң мықты жігітті жағымсыз кейіпкер ретінде көрсетер ме едің? Ағаш үстіне керісінше, ауру жігіт өрмелеп кеткен болса, оқиға қалай болар еді? Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында тапсырмаларды осылай күрделендіріп беруге болады. Тұтас емес мәтіндер күнделікті өмірде жиі кездеседі. График, диаграмма, сызба, кесте, географиялық карта, сұлбалар, билеттер, жарнамалар, журнал мұқабасы, баннерлер. Бұл форматтағы мәтінді кез келген пәндерде кездестіруге болады.

- Бұл не?
- Қандай ақпарат алуға болады?
- Билетте көрсетілген қалаларды картадан тап.
- Ұшақтың жолаушы ережесін құрастыр.
- Еліміздің аумағында ұшақпен саяхаттап көрдің бе?
- Электронды билет алу үшін қандай ақпарат білу керек?

Бұл тапсырмада оқушылар мәтіннен ақпарат алу, талдау, қорытынды жасау, нәтижесін таныстыруға ынталандырады және сабақ мақсатына қол жеткізе отырып, мазмұнды игереді.

Оқушыға сабақта меңгерген жаңа білім мен ақпаратты қабылдау арқылы білім қоры толығады. Оқу сауаттылығын арттыру жолдарының негізгісі сұрақ қою болып табылады. Сұрақтардың екі түрі қарастырылады: жуан сұрақтар, жіңішке сұрақтар немесе төменгі деңгейлі сұрақтар, жоғары деңгейлі сұрақтар. Қойылатын сұрақ түрі белгіленген оқу мақсатына байланысты болады.

Мәтінді талдауға арналған сұрақтар жеңілден күрделіге қарай қоюға болады. Яғни, ойлау деңгейлеріне сәйкес тұжырымдауға болады. Мысалы, 2 сынып әдебиеттік оқуда «Ұшқыш болу-арманым» атты әңгімесінде келесі сұрақтарды қоюға болады:

Білу және түсіну:

- Ол кім болуды армандады?

- Кімдердің ерлігі туралы?
- Өз шешімін кімге айтты?

Қолдану:

- Мәтіннен кейіпкердің бақытты болған сәттерін табыңыз.

Талдау:

- Оның ұшқыш болуына не себеп болды?
- Ата-анасы баласының ұшқыш болуына неге қарсылық білдірмеді?

Жинақтау:

- Шығарманы кім жазған және шығармаға арқау болып отырған адам туралы не айта аласыз?

Бағалау:

- Бұл әңгімеден өзіңізге не ала аласыз?

Оқушыларды сұрақ қоюға және сұраққа жауап беруге үйретер болсақ, сұрақ ойды қозғайды, шешімді табуға бағыттайды. Дұрыс тұжырымдалған сұрақ оқытудың тиімді құралына айналып, оқушылардың оқуын қолдайды, жетілдіреді және кеңейте алады. Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруға мәтіндерді оқуда оқу түрлерінің бірнеше түрін қолданамыз. Мысалы: шолып оқу, көз жүгіртіп оқу, зерттеп оқу, ізденістік оқу, зерделеп оқу. Оқудың дауыстап оқу және іштен оқу формаларын қалыптастыру өте маңызды. Дауыстап оқу тыңдалым дағдысын қалыптастырады, яғни анық, түсінікті, қатесіз тұтас сөздермен қалыпты мәнерлеп, қарқынды оқу. Ішінен оқу - сыртқы сөйлеу қозғалыстарынсыз көзбен оқу. Зерттеп оқудың қиғаш оқу және оңнан солға қарай оқу түріне өткізілген сабақтан үзінді.

Жетісу өңірінде орналасқан құмды төбе «Әнші құм» деп аталады. Биіктігі -150 метр, ұзындығы – 8км, ені – 6км. Құм төбенің бұлай аталуының өз сыры бар. Жел соққанда, майда құм түйіршіктері сусылдап төмен қарай жылжиды. Осы кезде сырнайдың үніне ұқсас таза, әдемі әуен естіледі. Егер жел күшейе соқса, әлгі әдемі әуен реактивті ұшақтың гуіліне ұқсап кетеді. Осындай ғажап әуенді есту үшін адамдар оған әдейі баратын болған. Табиғаттың мұндай ғажап әншісі ешбір елде жоқ.

Зерттеп оқудың мақсаты - мәтін ақпаратын толық түсіну. Зерттеп оқу мәтіннің басты ойын, оның мақсатын меңгеруге, қойылған сұрақтарға жауап іздеуге бағытталған. Зерттеп оқудың өзін бірнеше түрде оқимыз. Қиғаш оқу (диагональ), төменнен жоғары оқу, оңнан солға қарай оқу, қарама-қарсы бағытта оқу.

1 тапсырма: қиғаш оқу тәсілін қолданып, мәтіндегі тірек сөздерді анықтаңыз. Тірек сөздер: *Жетісу өңірі, құмды төбе, ұшақ гуілі, гажсап әнші.*

2 тапсырма: оңнан солға қарай оқу тәсілін қолданып, кестені қажетті ақпараттармен толтырыңыз.

Құмды төбе	Көлемі	Әуен шығуына әсер етуші
«Әншіқұм»	Б - 150м Ұ - 8км Е - 6км	Құм түйіршіктері

Зерттеп оқу - басқа оқу түрлеріне қарағанда күрделі оқу түрі. Зерттеп оқу оқушыдан назарын шоғырландырып оқуды талап етеді. Оқылым мәтінінің астарлы ойын, көтерілген мәселені, факті мен көзқарасты зерделеп ажырату зерттеп оқудың ерекшелігі болып табылады.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылық оқушыларды рухани байлыққа, кітап оқуға баулиды, ұлттық құндылықты бағалай білуге дағдыландырып, келешек өмірге дайындайды, өмірде табысты болады. Бәсекелестіктің озық нышандарының бірі - сауатты тұлға болып қалыптасады. Болашақ мамандығын дұрыс таңдауына да септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Валиева М. «Бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты арттыру жолдары». 2017. №3 наурыз, 16 б.

2. Электронды ресурс:

<https://sdo.cpm.kz/mod/resource/view.php?id=12401>

3. Учительская + «Мәтінмен жұмыс жасау методологиясы» 2024. 19 қаңтар.

4. Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру» (бастауыш сыныптар) 3 бет.

ҰЛЫ ҰСТАЗДЫҢ ІЗБАСАРЫ

*Жакибаева Сәуле Қуанышбайқызы,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай дарыны» өңірлік оқу-әдістемелік
орталығының әдіскері*

Спандияр Көбеев бүкіл саналы ғұмырын халық ағарту ісіне арнады. Білікті ұстаз елу жылдай мұғалімдік қызмет атқарды, оның алдынан мыңдаған шәкірттер өтті. Спандияр Көбеев ұстазы Ыбырай Алтынсарин негізін қалаған қазақ әдебиетіндегі демократиялық, ағартушылық идеяны әрі қарай жалғастырды. Ұстазы Ыбырай Алтынсариннің: «Оқы, балам! Жақсы оқы!», – деп айтқан сөзі жас оқушының болашағына жол сілтеп, оны өмір бойы өзгелерге білім нәрін беріп жүру қызметіне бағыттады. Оның ағартушылық, педагогтік және жазушылық қызметі өзі өмір сүрген заманның талабынан туды. Ыбырай ұстазы сияқты ұлтқа, халқына қызмет етуді мақсат тұтты, сол жолда аянбай еңбек етті.

Бірде әкесімен тойға еріп барған бала Спандияр Ыбырай Алтынсаринді көреді. Оқу инспекторы бұл ауылда мектеп ашу ісімен жүреді. Бала Спандиярдың Ыбырай Алтынсаринді көруі оның оқуға деген ынтасын одан сайын арттырды. Балаларына білім беруді армандап жүрген әкесі Көбей тоғыз жасар баласы Спандиярды молдаға оқуға береді, молдадан кейін Сауытбай ауылында тұңғыш педагогтың ашқан мектебіне Ыбырай Алтынсариннің көмегімен орналастырады. Одан кейін Қарағайлықөл деген жердегі төрт жылдық болыстық мектепте және Ыбырай Алтынсарин ашқан Қостанайдағы екі кластық орыс-қазақ мектебінде білім алады. Болашақ педагог-жазушы оқуды жалғастырып, мұғалім болуды армандайды, кейін Қостанайда ашылған екі жылдық педагогикалық курсқа түсіп оқиды. 1901 жылы педагогикалық курсты бітірген соң ұстазының жолын қуып, Ырғыз уезіндегі Торғай болысына қарайтын Кеші деген жерде ұстаздық жолын бастайды. «Алдымда туып-өскен ауылым. Мәдениеттен кенже қалған қараңғы ауыл. Менің ендігі өмірім сол ауылда өтпекші. Сол ауылда қолымнан келгенше мәдениет шам-шырағын жақпақшымын. Бір кездегі өзім сияқты, кіршіксіз таза,

уыз тілекті жас жеткіншектерді оқытып, олардың көзін ашып, ғылым жолына, мәдениет соқпағына түсіремін деп асығып келемін», - деп жазады, өзінің «Орындалған арман» атты мемуарлық туындысында. Содан бастап Спандияр Көбеев табаны күректей 49 жыл ұстаздық қызмет етеді, осы жылдардың ішінде үш мыңдай бала оқытады. Ұстаздық қызметпен бірге жазушылықпен де қатар айналысады.

Қазақ балалар әдебиетінің тарихында жазушы, ағартушы Спандияр Көбеевтің өзіндік орны бар. Оның ағартушылық қызметі қазақ қоғамының артта қалған мешеулік жағдайында болды. Соған мойымай, алған бетінен қайтпай, білімін, қажыр-қайратын туған халқына жұмсады. Алғашқы ашылған қазақ мектептерінде оқу құралының тапшылығын өз көзімен көрген Спандияр Көбеев Ыбырай ізімен хрестоматия құрастырды. Оған бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқуына жеңіл, шағын әңгімелер, ертегілер, өсімдік, табиғат және оның құбылыстары, жануарлар дүниесі жөнінде шағын әңгімелер құрастырды. Ол кезде қазақ тіліндегі оқулықтар, әдістемелік құралдар жоқтың қасы, сондықтан орыс тіліндегі материалдарды қазақ тіліне аудару қажет болды. Осындай қажеттілік туындаған соң ол орыс жазушыларының еңбектерін қазақ тіліне аударып бастайды.

Жазушы өзінің шығармашылық жолын орыстың жазушысы И.А.Крыловтың мысалдарын аударудан бастайды. Кейін қазақ тіліне аударылған И.Крыловтың мысалдарының жинағы «Үлгілі тәржіме» деген атпен басылып шығады. «Үлгілі бала» атты хрестоматиясын орыстың педагогы К.Ушинскийдің «Родное слово» үлгісімен құрастырады. Бұл - бастауыш мектептегі қазақ балаларына арналған оқу кітабы болды. Өзінің ұстазы Ыбырай Алтынсарин үлгісін пайдалана отырып, ол бұл кітапқа орыс жазушысы И.А. Крыловтан өзі аударған мысалдарын, орыс классиктерінің балаларға арналған шығармаларын, қазақтың ауыз әдебиеті үлгілерін, табиғат жайлы мәлімет беретін шағын әңгімелерді кіргізген. Өзінің бірқатар төл шығармалары да осы кітапқа енген.

Жазушының шығармашылығында «Қалың мал» романы ерекше орын алады. «Қалың мал» романы – қазақ әдебиеті тарихындағы қара сөзбен жазылған алғашқы шығармалардың бірі. Ол – қазақ әйелінің қоғамдағы орны, сол кездегі ауылдағы кедей адамдардың көріп

жүрген қорлығы, патриархалдық тұрмысты әшкерелейтін қазақ тілінде жазылған роман.

XX ғасырдың бас кезіндегі халықты отаршылдықтан азат ету, теңдік үшін әлеуметтік күрес кезінде қазақ әйелдерінің тағдыры айрықша көзге түскен. Қалың мал, көп әйел алушылық, әменгерлік салттары ескіріп, оған қарсылық та молая бастаған. Теңіне бара алмаған, әйел үстіне тоқалдыққа малға сатылған қыз ғана емес, оның тілектестері – анасы да, жеңгесі де, сіңілісі де, қыздың сүйген жігіті де, жаны ашыр ағайыны да, туған-туысқаны да қыз мұңына қосылып дауыс көтерді. Ол кездегі әлеуметтік теңсіздік мәселесін әңгіме еткенде, ең алдымен әйел мәселесі сөз болатын себебі де осында [1]. Спандияр Көбеев өз естелігінде былай деп жазады: «Надандыққа, феодалдыққа, ескішіл, өрескел сорақы салтқа қарсы күрес жүргізудің бірден-бір жолы халықты ағарту, балаларды оқыту, халықты сауаттандыру деп, оны мәдениет сатысына аяқ бастыру деп ұғушылардың бірі мен едім. Бірақ сегіз-тоғыз жыл оқытушы болғаннан кейін феодалдық салтпен күресу үшін тек бір ғана балаларды оқыту жеткіліксіз екеніне әбден көзім жетті. Бұл күресте санаға күштірек әсер ететін басқа да құралдар керек сияқты көрінеді. Іздене келе, мен осы мақсатқа жету жолында ағартушыға ыңғайлы күрес құралының бірі – көркем әдебиет екен деген ой түйдім». Роман арқылы жазушы феодалдық құрылысқа, ескі әдет-ғұрыпқа қарсы шығады. Қазақ әйелдерін қорлықта ұстаған сол кездегі феодалдық салтқа қарсы күрес жүргізеді. Демек, роман арқылы әдет-ғұрыпты әшкерлеу, қалың халық бұқарасын одан бездіру, әйелдерді азаттық күреске шақыру еді. Ол қазақ әйелдерін ескі салт-шырмаудан босатып, сүйгеніне қосуды, қалың малды жоюды ұсынады және байлардың зорлығына қарсы кедейлердің бой көтеруін мақұлдайды. Жазушы осы ойын жүзеге асыру мақсатымен жаңа тынысы бар «Қалың мал» романын басып шығарады. Романға себеп болған негізгі идея – елдің тұрмыс жағдайы, хал-ахуалы суреттеліп жазылған көркем шығармалар болса, олар халық арасына неғұрлым көп тараса, ескіліктің, феодалдық әдет-ғұрыптың тамырына балта шабылып, еңбекші елдің санасы оянып, мәдениетке талпынар еді. Шығармада бай-болыстардың қалың елге жасап отырған зорлық-зомбылықтары кеңінен суреттеледі. Әйел теңсіздігі сол кезде белең алса да, оқиға

жастардың бас бостандығы жолындағы күресінің жеңісімен аяқталады. Жазушы сол кездегі заман шындығын түрлі оқиғалар мен адамдардың тағдыры арқылы шебер суреттейді. Дәуір шындығы еш боямасыз берілген. Романның жарыққа шыққанына бір ғасырдан артық уақыт өтсе де, шығарманы әлі қызығып оқимыз. Бұндағы мәселе оның көтерген тақырыбы мен сол кездің шындығында. Сонысымен оқырманын баурап алады.

Жазушының соңғы жазған «Орындалған арман» атты мемуарлық еңбегі 1951 жылы жарыққа шықты. Әуелі өмірбаяндық сипаттағы «Армандар орындалады» деген атпен шықса, кейін өңделіп, 1954 жылы қайта шықты. Бұл кітап жазушының көрген-білгендері, басынан өткендері туралы, әр кездегі ойлары, яғни, С.Көбеевтің биографиялық мемуарлық еңбегі саналады.

Өмірінің соңына дейін жасының ұлғайып кеткендігіне қарамастан, қазіргі Мендіқара ауданының Ақсуат онжылдық қазақ орта мектебінде мұғалім болып істеді. Ол өзінің көпжылдық педагогтік еңбегінде жинаған бай тәжірибесін жас мұғалімдермен бөлісіп отырды. Спандияр Көбеевтан оқыған толып жатқан жастар Отанымыздың әр түкпірінде қызмет істеп, белгілі адамдар болды. Өзінің барлық саналы ғұмырын, күшін, білімін халық ағарту ісіне арнаған жазушының аты мәңгі халық жадында сақталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://allib.kz/sites/default/files/doc/vk-Kubeev.pdf?ysclid=m0qikbgd31234935789>
2. https://adebiportal.kz/kz/news/view/ult-ustazy-zazusy-spandiiar-kobeiulynyn-tuganyna-145-zyl_25002
3. <https://uchitelskaya.kz/vse-rubriki/bilim-ken-istigi/aleumet/spandiyar-kobeev-ylyi-ystazdyih-izbasaryi?ysclid=m0qm9pxb2n750079217>

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КОЛЛЕДЖА И ПРЕДПРИЯТИЙ: КЛЮЧ К УСПЕШНОМУ БУДУЩЕМУ

*Жаркенов Аскар Каримбаевич,
директор КГКП «Костанайский
индустриально-педагогический колледж»*

Система технического и профессионального образования (далее - ТиПО) в последние годы претерпевает качественные изменения. Осуществляется трансформация всей системы подготовки кадров с целью приведения ее в соответствие с социальной ориентированностью ТиПО и нуждам современной индустрии. В этой связи формируется принципиально новая модель ТиПО, которая направлена на аккумуляцию активных и инновационных подходов в форме модульно-компетентностного и практико-ориентированного обучения, на обеспечение свободного доступа к использованию информационных ресурсов и инновационных технологий.

Задачами новой модели ТиПО являются разработка и внедрение интеграционных подходов, обеспечивающих высокое качество образования, соответствующих требованиям общества, рынка труда и самой личности будущего специалиста.

Новая модель образования основывается на принципах сотрудничества, интеграции учебной, учебно-производственной и научно-методической деятельности, способствующих формированию потребности к непрерывному самообразованию, созданию условий для развития свободной, критически мыслящей, креативной личности специалиста.

Современное общество сталкивается с быстро меняющимися экономическими и технологическими условиями, что требует от организаций образования гибкости и адаптивности. Современное образование требует тесного взаимодействия между организациями образования и бизнес-сообществом. Взаимовыгодное партнерство колледжей и предприятий играет важную роль в подготовке высококвалифицированных специалистов, соответствующих требованиям рынка труда, является ключевым инструментом для обеспечения взаимовы-

годного сотрудничества, направленного на подготовку квалифицированных кадров и улучшение качества образования.

Работодателей при приеме выпускников на работу в первую очередь интересует не соответствие их подготовки требованиям ГОСО, а их профессиональная компетентность, способность ориентироваться в производственной обстановке, решать нестандартные задачи, принимать самостоятельные решения в пределах своей компетенции и отвечать за них, работать в команде.

Учебные заведения не ведут постоянного мониторинга изменений конъюнктуры рынка труда и требований работодателей, поэтому не могут правильно оценить, какие направления подготовки кадров развивать и какие профессиональные компетенции необходимо формировать у выпускников. Выпускники таких учебных заведений часто оказываются невостребованными на рынке труда.

Соответствие результатов обучения постоянно меняющимся социально-экономическим требованиям и рынку труда позволит выпускникам правильно определить свою трудовую нишу и выстроить траекторию перспективы своего профессионального роста.

Взаимодействие с предприятиями позволяет профессионально-техническим организациям актуализировать свои учебные программы в соответствии с современными требованиями экономики. Это обеспечивает выпускникам возможность быстро адаптироваться на рабочем месте и начать приносить пользу работодателям с первых дней работы.

Костанайский индустриально-педагогический колледж на рынке образовательных услуг уже около 60 лет. Миссия колледжа заключается в содействии успеху современного поколения в жизни и профессии, подготовке профессионалов в различных областях экономики в период цифрового века. Сегодня колледж выпускает специалистов в области программного обеспечения, образования, землеустройства, сферы услуг.

В рамках сотрудничества работодателями в колледже созданы и работают коллегиальные органы:

1) попечительский совет, куда вошли представители крупного бизнеса города и области;

2) индустриальный совет из числа работодателей с целью актуализации образовательных программ по специальностям;

3) рабочие группы по каждой специальности из числа преподавателей и социальных партнеров, цель данных групп дальнейшее совершенствование программ обучения, укрепление материально-технической базы.

В целях расширения практического опыта освоения квалификации, профессиональная практика студентов КИПК проводятся на базе социальных партнеров и на предприятиях г. Костаная и Костанайской области, что позволяет им приобретать реальный профессиональный опыт. Данное сотрудничество повышает конкурентоспособность выпускников колледжа на рынке труда, снижает риск безработицы среди студентов.

С каждым годом список социальных партнеров расширяется. На сегодняшний день колледжем подписаны договоры и меморандумы о социальном партнерстве с 46 предприятиями города и области.

Партнерство с предприятиями стимулирует развитие у студентов таких предпринимательских навыков, как умение работать в команде, лидерство и креативное мышление. Это способствует формированию поколения молодых людей, готовых к созданию собственного бизнеса и развитию инновационных проектов.

С целью качественного проведения производственного обучения проведен ремонт в мастерских колледжа: сварочной, слесарной, в мастерских механической обработки металла и ремонта с/х техники. В рамках сотрудничества и получения опыта работы обучающиеся колледжа на производственном обучении выполняют заявки социальных партнеров по серийному производству комплектующего оборудования. Систематически обучающиеся первого курса посещают предприятия социальных партнеров, с целью первоначального знакомства с будущей профессией.

Колледж для укрепления связи теории и практики в 2023 году инициировал проведение следующих мастер-классов:

- ТОО «Геокурс» г. Костаная и студенты специальности «Землеустройство» по работе с геодезическим оборудованием;

- Фонд развития и поддержки женского предпринимательства - обучение студентов по направлению «Технология производства твердых сыров»;
- АЦ «Амалия» - обучающий семинар для педагогов по инклюзивному обучению;
- РГКП «Национальный антидопинговый центр» - ежегодный семинар «Антидопинговая программа в современном спорте» для преподавателей специальных дисциплин и студентов специальности «Физическая культура и спорт».

В колледже обучается 188 человек по дуальной системе обучения по 5 специальностям, что составляет 21 %, в сравнении с прошлым годом увеличилось на 7 %. В 2024 году планируется увеличить количество обучающихся по дуальной системе до 30 %.

В рамках сотрудничества с компанией «1С-Казахстан» открыт в колледже Центр сертифицированного обучения по 1С-программированию. Впервые на базе колледжа проведен региональный этап студенческой олимпиады по программированию 1С. Победитель олимпиады принял участие в Республиканском этапе, где был удостоен 1 места и будет представлять страну на международном уровне.

В колледже сформирована система автоматизации учебно-воспитательного процесса. Внедрен корпоративный чат для обмена сообщений и конференций. Разработана база данных, включающая все данные о студентах колледжа, которая позволяет сформировать списки обучающихся по различным фильтрам, с учетом всевозможных запросов. Разработано мобильное приложение «Меню столовой», «База данных «Общежитие», автоматизирована работа столовой. Ведется автоматический анализ посещаемости студентов с выгрузкой динамики посещений по каждой группе. В рамках дипломного проектирования по специальности «Программное обеспечение» по запросам предприятий города и области разрабатываются цифровые продукты.

Последние годы колледж особое внимание уделяет движению WorldSkills – самому масштабному соревнованию профессионального мастерства среди студентов колледжей, способствующее профессиональной ориентации молодежи и внедрению в систему отече-

ственного образования лучших международных практик. Вступление в движение привело к активному обсуждению стандартов, разработке конкурсных заданий, отражающих достижения практики и технологий, обсуждению изменений в учебных программах подготовки кадров, формированию структуры контрольно-оценочных средств для квалификационных и демонстрационных экзаменов на основе стандартов WorldSkills. В 2023 году оборудование лабораторий позволило провести региональный чемпионат «WorldSkillsKostanay-2023» на базе колледжа по компетенциям «Поварское дело» и «Физическая культура и спорт», также является площадкой регионального чемпионата WSK по компетенциям «IT-решения для бизнеса», «Мобильное приложение». Ежегодно растет количество участников регионального и национального чемпионатов WorldSkills.

Развитие колледжа – это постоянный процесс, требующий усилий со стороны администрации, преподавателей, студентов и партнеров. Однако при правильном подходе и стратегическом планировании колледж может стать ведущим центром образования, обеспечивая студентам высококачественные знания и навыки, необходимые для успешной карьеры в современном мире.

Список использованных источников:

1. Аширалиева Б.А. Дуальное обучение в Республике Казахстан: организационно-правовые аспекты. [Электронный ресурс] <https://cyberleninka.ru/article/n/dualnoe-obuchenie-v-respublike-kazahstan-organizatsionno-pravovye-aspekty/viewer>
2. Жусупова А. Как продвигать дуальное обучение в Казахстане. [Электронный ресурс] <https://cabar.asia/ru/kak-prodvigat-dualnoe-obrazovanie-v-kazahstane>
3. О дуальном обучении. Национальная палата предпринимателей «Атамекен». [Электронный ресурс] <https://atameken.kz/ru/pages/646-about-dual-edu>

SOFT SKILLS (ИКЕМДІ ДАҒДЫЛАРЫН) ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ 4К МОДЕЛІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

*Жармухамбетова Айнагуль Жаксубековна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
№5 «А» мектеп-гимназиясы» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

*«Адамды ештеңеге үйрету мүмкін емес,
оған тек өздігінен үйренуіне көмектесуге болады»
Галилео Галилей*

Инновациялық процестер бүгінде адам қызметінің барлық салаларында жүзеге асырылуда. Инновациялар білімге де қатысты екені сөзсіз. Бұл сәнге деген құрмет емес, шұғыл қажеттілік, өйткені мектеп оқушылары шынайы жағдайда өмір сүруге дайындауға арналған, демек ол әлемде болып жатқан өзгерістерге сәйкес үнемі дамып отыруы керек. Дамыған технологиялар, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының қарама-қайшылығы, ақпараттың көшкін тәрізді ұлғаюы дәуірінде білім беру жүйесіне түбегейлі жаңа рухани-адамгершілік және әлеуметтік-экономикалық талаптар қойылады.

Уақыттың жаңа тенденциялары ұйымдастырушы мұғалімнен үнемі белсенді ұстанымды және тәрбиенің дәстүрлі формалары мен әдістерінен шығуды талап етеді. Уақытты басқару барлық қызметкерлер үшін маңызды дағды. Ол өнімділікті оңтайландыруға және мақсаттарыңызға уақытылы жетуге көмектеседі.

Оқушыға не үшін soft skills керек?

Кез келген бала табысты тұлға болғысы келеді: мектепті жақсы бітіріп, беделді оқу орнына түсіп, жалақысы жоғары жұмысқа орналасқысы келеді. Кәсіби саладағы шетелдік зерттеулерге сәйкес, адамның жетістігі 85%-ға жұмсақ құзыреттілікке, ал 15%-ға қатаң құзыреттілікке байланысты [1,11 б.].

Егер сіз кәсіпқой болсаңыз, бірақ бұл туралы ешкім білмесе

және сізбен ешкім жұмыс істемесе - мұның мәні неде? Егер сіз тамаша маман болсаңыз, бірақ басқаларды осыған сендіре алмасаңыз, нарықта өзіңізді таныта алмасаңыз, өз идеяларыңызды басқаларға жария түрде жеткізе алмасаңыз, онда неге басқалар сізді табысты деп қабылдауы керек? Көбінесе қоғамда өзін-өзі жүзеге асырғысы келетін адамдарда кәсіпқойлық жетіспейді, ал басқаларға қатысты - өзін-өзі ұстау, сондай-ақ өзіне деген қарым-қатынас - өзін-өзі ұстау және тиімділігін басқару үшін тиімді көшбасшы болу қабілеті жетіспейді. Сондықтан дамыту soft skills оқу-тәрбие процесінің қажетті бөлігі болып табылады.

Қарым-қатынас – адам арасындағы байланыстың орнауы мен дамуы, ортақ іс-әрекет қажеттілігі мен ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін күрделі көп жақты процесс.

Құрмет - кез келген қарым-қатынаста басқа адамдарға және олардың пікірлеріне құрмет болуы керек. Әрбір қызметкер өзін команданың маңызды және құнды мүшесі ретінде сезінуі керек.

Сенім – табысты іскерлік қарым-қатынасқа ықпал ететін негізгі фактор. Топ болып тиімді жұмыс істеу үшін адамдар бір-біріне сенуі керек.

Эмпатия – өзіңізді басқа адамның орнына қойып, оның көзқарасын түсіну қабілеті. Басқа қызметкерлердің қажеттіліктері мен үміттерін тыңдай және түсіне білу маңызды.

Уақытты басқару - барлық қызметкерлер үшін маңызды дағды. Ол өнімділікті оңтайландыруға және мақсаттарыңызға уақтылы жетуге көмектеседі.

Байланыс - жақсы қарым-қатынас - ұйымдағы табыстың кілті. Ортақ мақсаттарға жету үшін анық және тиімді қарым-қатынас жасауды үйрену маңызды [2, 79 б.].

Қазіргі әлемде адам сәттілікке жету үшін тек терең білім мен тәжірибе жеткіліксіз, оқушыға одан да көп «нәрсе» кажет. Сондықтан да икемді дағдылары қалыптасқан оқушыларды тәрбиелеу ұстаздардың алдында маңызды міндет. Мектеп оқушыларына soft skills дағдыларын қалыптастыру кезінде 4К моделінің рөлін қарастырайық.

Мақсаты: мектепте 4К моделін іске асыру контекстінде soft skills-ті дамытуға бағытталған жағдайларды жасау бойынша педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту.

Күтілетін нәтижесі:

- кәсіби құзыреттілікті дамыту – бұл шығармашылық даралықты дамыту, педагогикалық инновацияларға бейімділікті, өзгеретін педагогикалық ортаға бейімделу қабілетін қалыптастыру;
- soft skills-ті дамытуға бағытталған сабақтарды жобалауда педагогтердің кәсіби дағдыларын жетілдіру;
- оқушылардың қабілеттері мен мінездеріне сәйкес келетін тапсырмаларды қойып, оларға қол жеткізу жолдарын үйрету;
- оқушылардың бойында көшбасшылық қасиеттерді дамытып, оларды шабыттандырып, жетелеу.

XXI ғасыр дағдылары

4К моделі - ХХІ ғасырдың төрт құзыреті:

- сыни ойлау (критическое мышление);
- шығармашылық (креативность);
- қарым-қатынас (коммуникативность);
- командада жұмыс істеу (коллоборация).

Soft skills — бұл «жұмсақ» (немесе икемді) дағдылар. Олар әмбебап және адамға тән. Мұндай дағдылар арнайы оқытылмайды. Оларды өлшеу қиын, көбінесе бұл тек тәжірибе мен бақылауды қажет етеді. «Жұмсақ» дағдылардың қалай көрінетіні темпераментке, мінезге және көңіл-күйге байланысты. Көбінесе бұл қарым-қатынасты, стреске төзімділікті, адамдарға көзқарас таба білуді, форс-мажор жағдайындағы мінез-құлықты қамтиды.

Hard skills — бұл қатаң дағдылар. Оларға тақырып бойынша үйренуге болатын және кейін тексеруге болатынның барлығы кіреді. Мысалы, математикалық есептеулер, шет тілін білу, жылдам мәтін теру.

Soft skills ерекшеліктері - бұл ситуациялық дағдылар мен білім. Олар жұмысқа қарай өзгеруі мүмкін және белгілі бір мамандықты игеруге бағытталмайды. Мұндай дағдылар ұжымда сіңісуге, бедел қалыптастыруға көмектеседі.

Сұранысқа ие «жұмсақ» дағдылар. Ең танымал икемді дағдылар келесі тізімде көрсетілген:

1) Оңай сіңісу және командада жұмыс істеу. Сабақтарда және сыныптан тыс іс-шараларда оқушыларға бірігіп командада жұмыс істейтін жағдай туындату.

2) Тәртіп және өзін-өзі ұйымдастыру. Мұғалімдер мен ата-аналар бірігіп, балаға өз жұмысын жүйелеп ұйымдастыруды үйретіп, әрдайым бақылау.

3) Сыни және креативті ойлау қабілеті. Балаға өз ойын жеткізе білуге үйрету, оған қатысты жағдай жасау.

4) Көшбасшылық. Көшбасшылықтың қағидаларын үйрету.

5) Жауапкершілік. Оқушыға өз жұмысына деген жауапкершілікке тәрбиелеу.

6) Әдептілік және эмпатия. Балалар арасында бір-біріне мейірімділікке тәрбиелеу.

7) Шешендік қабілет. Оқушыларды тақырып бойынша толық, дұрыс, нақты жауап беруге үйрету.

Қазір жұмсақ дағдылардың көп көңіл бөлініп жатқанына қарамастан, айтарлықтай қатаң құзыреттерсіз де кәсіби тұрғыдан даму мүмкін емес. Өйткені әр саланың қызметіне қатысты дағды. Өте көпшіл немесе ұйымшыл адам болсаңыз да, өз мамандығыңыз бойынша арнайы білімсіз сіз өзіңізді толық көлемде жүзеге асыра алмайсыз. Hard skills-тің қандай ерекшеліктері бар екенін қарастырайық:

- Оларды тексеру оңай. Қатаң дағдылар деңгейі тестілеу, емтихан, аттестаттау арқылы тексеріледі. Болашақ қызметкердің кәсіби құзыреттілігін әңгімелесу барысында-ақ көруге болады. Бірақ адамның белгілі бір стресстік жағдайда өзін қалай ұстайтынын түсіну мүмкін емес.

- Қатаң дағдылар дипломдармен, сертификаттармен расталады. Олар маманның біліктілік деңгейін көрсетеді және оның мамандық бойынша оқудан өткенін және белгілі бір кәсіби дағдыларды меңгергенін растайды. Soft skills бар екенін дәлелдеу әлдеқайда қиын, өйткені олар ешқандай жолмен сертификатталмаған.

- Қатаң дағдыларға қойылатын талаптар кез келген жұмыс орнында әрқашан дерлік өзгеріссіз қалады. Мысалы, ірі кәсіпорында немесе шағын жеке компанияда жұмыс істейтін заңгер үшін заңнамалық базаны білу маңызды. Hard skills тізбесі маманның лауазымдық нұсқаулығында көрсетіледі. Жұмсақ дағдылар кәсіби қызметке тікелей байланысты емес және жағдайға байланысты көрінеді.

- Кез келген маманның өз жұмысында бірден қолданатын белгілі бір hard skills жинағы бар. Егер қандай да бір қажетті дағдылар жетіспейтіні анықталса, оларды арнайы курстарда немесе тренингтерде алу оңай. Қатаң дағдыларды жоғалту мүмкін емес, оларды уақыт өте келе жетілдіруге болады. Дегенмен, қиын дағдылар бірінші орынға шығатын мамандықтар бар, ал жұмсақ дағдылар соншалықты маңызды болмауы мүмкін. Мысалы, есепші көпшіл адам болмауы мүмкін, бірақ компания айыппұл төлеуден жалтаруы үшін міндетті түрде салық есептілігін тапсыру мерзімін білуі керек. Бірақ жұмыс беруші соған қарамастан өз ісінің маманы және адамдармен тіл табыса алатын есепшіге көбірек қызығушылық танытады.

Сонымен, кейбір soft дағдыларын қарастыруға көшейік.

Ең жақсы деген 10 дағды.

1. Мәселелерді шешу.
2. Сыни тұрғыдан ойлау.
3. Креативтілік.
4. Адамдарды басқару.
5. Адамдармен өзара әрекеттесу.
6. Шешім қабылдау.
7. Эмоциялық интеллект.
8. Келіссөздер.
9. Ойлау икемділігі.
10. Сервиске бағдарлану.

Жоғары бәсекелестікті, жоғары технологиялы әлемде сұранысқа ие болатын, өте көп ақпараттар ағынынан өзіне қажетін тауып, пайдаға жарата алатын, тез дамып жатқан өзгермелі қоғамға еркін сіңісе алатын түлекті тәрбиелеп оқыту. Оқушыларды осыған үйренуге үйрету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ананьева Т. 2020 жылы сұранысқа ие болатын он құзыреттілік [Электрондық ресурс].
2. Новикова Г.Н. Әлеуметтік-мәдени іс-әрекеттің технологиялық негіздері: Оқу құралы. М., 2004.

СИСТЕМА РАБОТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ АУТОДЕСТРУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ

*Замашникова Татьяна Евгеньевна,
магистр педагогики и психологии,
педагог-психолог*

*КГУ "Гимназия имени А.М. Горького
отдела образования города Костаная"*

Управления образования акимата Костанайской области

Профилактика аутодеструктивного поведения среди детей и подростков в организациях образования – это целостный процесс по раз-

решению существующей проблемы, который предполагает реализацию комплекса мер как научно-исследовательского, так и организационно-методического характера:

- объединение усилий всех участников образовательного процесса по созданию единой программы помощи детям;

- разработка и внедрение форм и методов работы по преодолению выявленных проблем в организациях образования разных типов и видов;

- выработка рекомендаций по психолого-педагогической поддержке ребенка и оказанию помощи педагогам и родителям в решении социально-психологических проблем детства;

- обобщение деятельности различных организаций и ведомств по обучению основным приемам общения, развитию эмпатии, рефлексии, работе по преодолению страхов и барьеров, развитию умения ориентироваться в сложных ситуациях, анализировать мотивы поведения других людей в рамках различных обучающих программ.

Профилактика различных форм негативного, разрушительного, агрессивного поведения – одна из актуальных задач современной воспитательной системы. Поэтому неотъемлемой частью деятельности психологической службы гимназии им. А.М. Горького является работа по профилактике аутодеструктивного поведения учащихся, которая проводится в соответствии с утвержденным директором планом. Вся деятельность психологической службы основывается на нормативно-правовых документах, инструкциях, положениях, рекомендациях, поступающих из республиканских, областных и городских учреждений, курирующих организации образования, и локальных актов гимназии.

В организации образования дети проводят большую часть дня, поэтому школа является идеальной средой для проведения различного рода мероприятий по предотвращению поведения, нацеленного на причинение вреда своему физическому или психическому здоровью. Своевременно корректировать работу психологической службы в соответствии с современными тенденциями общества помогает научно-методический комплекс по профилактике аутодеструктивного поведения учащихся, а также методические рекомендации «Система психолого-педагогического сопровождения школьников «Группы особо-

го внимания» (ГОВ) и «Группы риска» (ГР), разработанные группой психологов школ города, соавтором которого является и наш педагог-психолог. Комплекс состоит из диагностик, алгоритмов деятельности, модели системы работы с учащимися ГОВ и ГР, обязательной документации психологов и пополняется материалами конференций, семинаров, современными публикациями, результатами собственной деятельности и носит мобильный характер [3].

Работа проводится по *алгоритму действий*:

1. *Превентивные меры*, с целью пропаганды позитивного мировосприятия. Превентивные меры прослеживаются на протяжении всего учебного года со всеми участниками образовательного процесса. Данный вид деятельности - просвещение родителей, педагогов, администрации, а также учащихся.

Для подросткового возраста характерно проявление агрессии в разных ситуациях: когда страшно, что его (подростка) не любят, не понимают, что он один в этом мире, когда не видит другого способа самоутвердиться, привлечь внимание, когда не уверен в себе, когда в доме неблагоприятная эмоциональная атмосфера. Следствием такого поведения являются межличностные конфликты как между учащимися, так и конфликты между учащимися и взрослыми (родителями, учителями), насилие и агрессия со стороны родителей, а также необдуманные поступки протестного характера, ведущие к негативным последствиям. Поэтому на родительских собраниях, круглых столах систематически обсуждаются вопросы предупреждения насилия в школе и в семье, профилактики буллинга в подростковой среде.

Помимо проведения обучающих семинаров, родительских лекториев, бесед и встреч, в гимназии оформлен стенд для родителей, учителей и учащихся по профилактике аутодеструктивного поведения, который выполняет информационно-просветительскую функцию, оказывает позитивно-эмоциональное воздействие через визуализацию зрительных образов: добра, семейных ценностей, радости общения между разными поколениями. Материалы стенда систематически обновляются, подбираются яркие и запоминающиеся образы [1].

2. *Проведение обязательного диагностического минимума* со всеми учащимися школы (с 1 по 11 классы), с целью изучения

особенностей психолого-педагогического статуса каждого учащегося для оказания своевременной помощи. Обязательный диагностический минимум для раннего выявления суицидальных рисков среди детей и подростков направлен на определение уровня адаптации, учебной, личностной и межличностной тревожности, самооценки, депрессивных состояний, стрессогенных факторов и т.п.

3. *Создание базы данных учащихся 1-11 классов «группы особого внимания»* (это те учащиеся, психоэмоциональное состояние которых имеют некоторые отклонения от нормотипичного). Организация работы с данной группой учащихся в рамках психолого-педагогического сопровождения и поддержки в условиях школьной образовательной среды городского образовательного пространства.

4. *Выявление причин изменения психоэмоционального состояния, поведения учащихся.* Проводятся индивидуальные консультации с учащимися из сформированной базы данных на предмет выявления суицидальных признаков (мыслей, намерений, переживаний, самоповреждений, поведения, рассуждений). В ходе наблюдений, консультаций педагогом-психологом изучаются индивидуальные особенности учащегося, его ближайшее окружение и семейные взаимоотношения [4, с. 74]. Происходит подбор методов и приёмов для работы с данными учащимися.

5. *Профилактическая и коррекционная деятельность.* Мероприятия, проводимые с учащимися «группы особого внимания», направленные на снижение уровня депрессии, чувства безнадежности, стресса, беспокойства, повышение уверенности в себе [2, с. 264]. С целью коррекции проблем адаптации (как в период перехода гимназистов из начальной школы в основную, так и в случаях прибытия учащихся из других школ), мобилизации внутреннего ресурса, умения самостоятельно проявить активное участие и сотрудничать со сверстниками, способствовать развитию умения учиться, планировать свою деятельность для учащихся в течение учебного года проводятся тематические встречи, тренинги сотрудничества, практикумы коррекции агрессивного поведения. В результате комплекса мероприятий у детей и подростков развивается умение адаптироваться к переменам в различных сферах

жизнедеятельности, продуктивно решать проблемы, формируются навыки саморегуляции, позитивного мировосприятия.

6. *Мониторинговая диагностика.* Отслеживание результативности комплекса мероприятий, проводимых в течение учебного года с учащимися. Внесение результатов в банк данных.

7. *Вовлечение учащихся «группы особого внимания» во внешкольную деятельность.* В гимназии был собран банк данных занятости учащихся во внеучебное время. Занятость в кружках, секциях, в системе работы с одаренными детьми (интеллектуальные конкурсы, дебаты, научные состязания) создает определенные условия для роста интеллекта и раскрытия способностей учащихся, укрепления физического состояния их организма, развития позитивного мировосприятия. Мы считаем, что важным компонентом формирования позитивного мышления учащихся, их желания быть замеченным, успешным, является сохранение гимназических традиций: театральные сезоны, благотворительные ярмарки, дни науки, фестиваль «Фейерверк талантов», семейные праздники, каждый из которых находит отражение в экспонатах Музея истории школы.

Классными руководителями проводится ежедневный мониторинг эмоционального состояния учащихся, позволяющий своевременно корректировать возникающие проблемы. Совместно с администрацией школы проводятся консультации, беседы как по социальному запросу, так и тематические, в том числе:

- Учимся жить среди других (Как учить правилам поведения?).
- Конфликты. Пути разрешения конфликтов.
- Как предупредить детскую агрессию и тревожность.
- Профилактика стрессов.
- Воспитание уверенности в себе.
- Что такое жизнь? Секреты счастья в нас самих.
- Спешите делать добро.
- Бытовое насилие. Последствия.
- Неврозы и т.д.

При необходимости к беседам привлекаются родители-специалисты в различных областях, медицинский работник школы, социальный педагог, владеющий знаниями законов, защищающих права детей. Вся консультационная работа строится на основе

результатов диагностических исследований, проводимых педагогами-психологами гимназии.

Результативность комплексного подхода к проблеме профилактики аутодеструкции у учащихся гимназии прослеживается в мониторинговых исследованиях по различным направлениям. Так, по завершению учебного года среди учащихся наблюдается снижение уровня учебной тревожности по преобладающему большинству учебных предметов, а также рост количества учащихся с низким уровнем личностной тревожности и адекватной самооценки. Мотивационная направленность учащихся возрастает и создает благоприятные условия для их дальнейшего обучения. Наблюдается преобладание высокого уровня удовлетворенности детей своими отношениями со сверстниками, снижение количества «изолированных» учащихся.

Конечно, большая нагрузка в вопросе профилактики аутодеструктивного поведения приходится на педагога-психолога школы, но не следует забывать о том, что только организованная и слаженная работа всех участников образовательного процесса может привести к снижению суицидального риска среди несовершеннолетних. Главное – это внимание, бдительность, оперативное реагирование на малейшие изменения в поведении подростка, уважение к личности каждого.

Список использованных источников:

1. Абрамова А.А. Аутоагрессивное несуйцидальное поведение как способ совладения с негативными эмоциями / А.А. Абрамова, С.Н. Ениколопов, А.Г. Ефремов, С.О. Кузнецова // Клиническая и специальная психология: электрон. журн.- 2018. - Т.7, № 1. – С. 21-40.

2. Брянцева, Е.В. Особенность профилактики аддиктивного поведения среди учащихся общеобразовательных школ в современных условиях / Е.В. Брянцева/ // Психология XXI века: сборник материалов VII Международной научно-практической конференции молодых ученых. - 2022. - с. 261-267.

3. Галымқазы Ә. Ғ., Замашикова Т.Е., Николаева Ю.В. Методические рекомендации. Система психолого-педагогического сопровождения школьников «Группы особого внимания» и «Группы

риска», (одобрено областным Учебно-методическим советом. Протокол № 5 от 30.07.2024 года), - 2024. – 51 с.

4. Симатова, О.Б. Проблемы и возможности школы в отношении профилактики аддиктивного поведения учащихся / О.Б. Симатова. // Сборники конференций НИЦ Социосфера. - 2020. - № 11. - с. 70-75.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПОДКАСТИНГ И КАРТЫ-ШАБЛОНЫ ДЛЯ АНАЛИЗА, ВИЗУАЛИЗАЦИИ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

*Карева Елена Ивановна,
учитель русского языка и литературы
КГУ «Озерная общеобразовательная школа
отдела образования Костанайского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

В современном мире, где информация льется потоком, а внимание учащихся рассеяно, поиск новых и эффективных приемов становится все более актуальным. Хочу представить вашему вниманию приемы, которые позволяют сделать уроки более интересными, интерактивными и эффективными. Это использование **литературного подкастинга** и **карт-шаблонов** для анализа, визуализации и систематизации учебного материала. На своих уроках мы часто пользуемся различными образовательными видео-ресурсами, и я подумала, почему бы нам с учащимися не создавать свои небольшие видеоподкасты. В чем же преимущество таких подкастов?

Во-первых, подкасты способны стимулировать интерес к литературным произведениям, делая процесс знакомства с книгами более увлекательным. Захватывающие обсуждения сюжетов, разбор героев и авторских приемов, а также чтение отрывков из произведений в формате аудио, видео – все это может заинтриговать слушателей и подтолкнуть их к самостоятельному чтению.

Во-вторых, создание подкастов способствует развитию навыков анализа и критического мышления. Учащиеся, участвуя в обсуждениях, вынуждены анализировать произведения, аргументировать свои взгляды, соотносить прочитанное с собственным опытом и мировоззрением.

В-третьих, работа над подкастами совершенствует навыки коммуникации. Совместная работа над сценарием, записью и монтажом подкаста учит эффективно взаимодействовать в команде, делиться идеями, отстаивать свою точку зрения и при этом уважать мнение других.

Помимо этого, подкасты могут стать ценным образовательным ресурсом. Они могут быть использованы как на уроках литературы, так и в качестве внеклассного материала. Слушая и просматривая подкасты, другие ученики смогут не только узнать о новых произведениях, но и развить свои аналитические и коммуникативные навыки.

Содержание приема "Литературный подкастинг" включает следующие основные шаги:

- **Выбор литературного произведения:** учитель выбирает литературные произведения для изучения в рамках учебного курса. Учитывает возраст, интересы и уровень подготовки учащихся.

- **Работа с учащимися:** учащиеся читают выбранное произведение и обсуждают его в классе. Учитель руководит обсуждением, стимулирует анализ и критическое мышление.

- **Создание подкастов:** учащиеся работают в группах и выбирают аспекты произведения для обсуждения. Затем они записывают видеоподкасты, в которых анализируют сюжет, персонажей и т.д. При создании подкастов учащиеся учатся писать сценарии, записывать и редактировать аудио, также развиваются навыки креативного мышления и самовыражения.

- **Обсуждение подкастов:** после записи подкастов учащиеся делятся ими с классом и проводят обсуждение. Это позволяет им высказать свои мнения и аргументировать их.

- **Оценка и обратная связь:** учитель оценивает подкасты и обсуждение, предоставляет обратную связь для улучшения навыков учащихся. В целом, использование приема "Литературный подкаст" является эффективным и современным методом обучения, который

может повысить мотивацию учащихся, сделать уроки более интересными и увлекательными, а также развить целый набор важных навыков, включая анализ, коммуникацию и творчество.

На уроках русского языка и литературы ученики часто сталкиваются с большим объемом информации, которую им необходимо усвоить и организовать. Отличным инструментом для анализа, визуализации систематизации этого материала могут быть карты - специальные графические шаблоны, которые помогут ученикам лучше структурировать информацию и запомнить ее. Карты могут быть различными по своему виду и назначению. Например, для анализа текста ученики могут использовать карту сюжета, на которой будут отмечены основные события произведения и их взаимосвязи. Также можно использовать карты персонажей, на которых отображены главные герои произведения, их характеристики и отношения друг с другом.

Для анализа стихотворений можно использовать карты метафор, в которых будут отображены основные образы и символы, используемые поэтом. Также можно создать карту структуры стихотворения, на которой будут отмечены рифмовые схемы, размеры строк и другие характеристики стихотворения.

Карты также могут быть полезны при изучении теоретического материала по русскому языку. Например, для изучения грамматических правил можно использовать карты с образцами предложений и схемами анализа их структуры. Для запоминания орфографических правил можно создать карты с примерами ошибок и правильных написаний слов.

Существует множество различных типов карт, которые можно использовать на уроках русского языка и литературы. На уроках литературы очень часто использую эти типы карт-шаблонов.

- **Ментальные карты.** Ментальные карты представляют собой древовидную структуру, в которой центральная тема находится в центре, а от нее отходят ветви, на которых записываются ключевые идеи, темы, слова и т.д. Существует множество программ и онлайн - сервисов, которые позволяют создавать ментальные карты.

- **Концептуальные карты.** Концептуальные карты похожи на ментальные карты, но они более структурированы и имеют более

четкую иерархию. В концептуальных картах обычно используются стрелки, чтобы показать связи между различными понятиями.

▪ **Хронологические карты.** Хронологические карты представляют собой временную шкалу, на которой отмечаются ключевые события, даты и периоды.

▪ **Сравнительные карты.** Сравнительные карты позволяют сравнить между собой два или более объекта по определенным критериям. Они могут быть использованы для изучения персонажей, произведений, исторических событий.

Например, на уроках русского языка, при обучении учащихся написанию эссе использую методы "Пирамида", "Четыре квадрата" и "Точка зрения". Данные карты-шаблоны учат учащихся умению структурировать информацию, помогают ученикам выразить свои мысли более ясно и последовательно, что способствует лучшему пониманию изучаемого материала. При этом развитие навыков формулирования тезисов и аргументации позволяет составлять аргументированные и логически обоснованные тексты, а навыки планирования помогают эффективно организовать процесс написания эссе.

Вступление	
Формулировка темы	Влияние социальных сетей на жизнь человека.
Основная часть	
Тезис	
Анализ темы с разных точек зрения:	
Определение своей точки зрения	
Аргументы в поддержку своей точки зрения	
Рассмотрение контраргументов и их опровержение	
Заключение	
Вывод	

Рисунок 1. Обучающий шаблон

Метод "Точка зрения"

1. Ученик выбирает тему эссе и формулирует тезис.
2. Анализирует тему с разных точек зрения.
3. Определяет свою собственную точку зрения по теме.
4. Приводит аргументы в поддержку своей точки зрения.
5. Рассматривает контраргументы и опровергает их.
6. Делает вывод (рисунок 1).

Рисунок 2. Карта-шаблон написания эссе по теме «Экологические проблемы современности»

Метод «Четыре квадрата»

1. Лист бумаги делится на четыре квадрата.
2. В центре листа записывается тема эссе.
3. В каждый из квадратов записывается по одному элементу эссе:
4. Верхний левый квадрат: тезис эссе.

5. Верхний правый квадрат: первый аргумент в поддержку тезиса.
6. Нижний левый квадрат: второй аргумент в поддержку тезиса.
7. Нижний правый квадрат заключение эссе (рисунок 2).

Рисунок 3. Карта-шаблон написания эссе по теме «Влияние социальных сетей на жизнь человека»

Метод "Пирамида"

1. На вершине пирамиды записывается тема эссе.
2. На втором уровне пирамиды записывается тезис эссе.
3. На третьем уровне пирамиды записываются два аргумента в поддержку тезиса.

4. На четвертом уровне пирамиды записываются по два под - аргумента для каждого из аргументов третьего уровня.

5. И так далее, до тех пор, пока пирамида не будет полностью заполнена (рисунок 3).

В заключение следует отметить, что перечисленные выше приемы визуализации можно использовать на различных этапах обучения: при объяснении нового материала, повторении, закреплении, контроле и систематизации, обобщении, при выполнении домашних заданий, заучивании наизусть, при работе с текстом произведения или самостоятельной работе, а также при подготовке к экзаменам. Использование различных техник визуализации на уроке способствует более эффективному усвоению материала учащимися. Подача информации через визуальные средства не только делает урок более интересным, но и активизирует различные каналы восприятия. Это помогает ученикам лучше сосредотачиваться, стимулирует их активность, а также снижает утомление. Таким образом, визуализация является эффективным инструментом в образовательном процессе, способствующим успешному усвоению учебного материала.

Список использованных источников:

1. Распопова С.С., Саблина Т.А. Подкастинг. Издательство "Аспект Пресс", 2018 г.
2. Бухлова Н.Н., Михневич М.М. Инновационные педагогические технологии в современном образовании. - М.: Инфра-М, 2014.
3. Хуторской А.В. Модульное обучение: теория и практика. - М.: Издательский центр "Академия", 2005.
4. Соловьева О.В. Использование ментальных карт на уроках русского языка. - М.: Издательство "Учитель", 2010.

БЕЙІМБЕТ МАЙЛИННИҢ ПОРТРЕТ ЖАСАУ ШЕБЕРЛІГІ

*Каримова Актоты Олжабаевна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай дарыны» өңірлік оқу-әдістемелік
орталығының әдіскері*

Сөз өнерінің ең терең мәні - проза. Көркем шығармалардағы образдар сөз арқылы қалыптасады. Жазушы сізге өмірдің барлық жақсы және жаман жағын, күрестері мен жетістіктерін, қуаныштары мен қиындықтарын, сән-салтанаты мен қарапайымдылығын жеткізеді. Бұл үшін оның негізгі құралы - сөз. Бірақ бұл тек қарапайым сөз емес, бұл сезімдерге әсер ете алатын, бейнелі әрі көркем сөз. Сөз осы деңгейге жеткенде ғана проза нағыз өнерге айналады.

Алайда, бұл өнерді жеткізетін жазушының мойнына артылар жүк ерекше. Жазушының әлеуметтік өмір тәжірибелерін неғұрлым толық зерттеуге ұмтылуы, өздерінің дарынына лайық жанр таңдап, мәнер, стиль қалыптастыруы, бұрынғы жылдарда дерт болып жабысқан схемадан, жасандылықтан арылуы, оқиға, мінез таңдау мүмкіншілігінің орасан өсуі. Міне, осы шығармашылық еркіндік біздің әдебиетімізді барлық жанрларда жаңа жетістіктерге жеткізетіні сөзсіз.

Адам тағдырын әр қырынан алып көрсетуге де көркем әңгіменің сыры толық жетеді. Оның өзіндік қасиеттерін меңгеріп, мәнді пайдаланса, шағын әңгіме шеңберіне шалқар идеялық-мазмұн сыйғызуға болады. Үлкен көлемді романдар мен повесттермен салыстырғанда, әңгіме оқырмандар арасында тез танылған жағдайларды ұсынады. Сол себепті, кез келген идея, толғандыратын әлеуметтік проблема, айшықты эстетиканы барлық халыққа жеткізуге мүмкіншілігі орасан зор. Әңгіме жанрының мазмұны оқырманға жеңіл әрі қызықты болып, тез әсер етеді. Әдеби жанрдың қай түрін алсақ та барлығы өмір қажеттілігінен туындағанын дәлелдей келе, В.Г. Белинский: «Былайша айтқанда, драмаға арқау бола қоймайтын, романға тапшылық ететін, бірақ ғасырлар бойы бастан кешіріп болмастай жәйттерді қас қағым сәттің өзіне шоғырластыратын терең

мәнді оқиғалар, жағдайлар болады. Әңгіме осындай құбылыстарды алады да, өзінің тар шеңберіне сыйғызып жібереді» деген болатын. Бұл пікір роман жанрын жоққа шығармайды, керісінше, оның маңыздылығын растайды.

Демек, әңгіме заман сипатына, оқырман талабына лайық, аса қажетті жанрдың бірі болғандықтан оның өміршеңдігі арта түсетіні сөзсіз. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ әңгіме, новелласының үздік шебері Бейімбет Майлин өз шығармаларында халық өмірін өнер арқылы шебер баяндап, көркем шежіресін жасап кетті. Оның шығармалары өмірдің шынайылығын реалистік сипатта, кең әрі терең мазмұнымен, тақырыптарының көптүрлілігімен айшықталады. Ол көркем әңгімелері арқылы өзі өмір сүрген заман тынысы мен қоғам өмірін энциклопедиялық кемелдікпен сомдай алған ұлы суреткер. Бейімбет Майлин шығармалары көркемдік жағынан құнды, көлемі жағынан мол, тәрбиелік маңызы зор мұра қалдырды деп айта аламыз.

Жалбыр, Тансық, Мұқыш. Айша, Раушан, Берен, Бәкен, көк сиырлы Дайрабай, Арыстанбайдың Мұқышы, Азамат Азаматыч... Бұл тізімді соза беруге болады. Солардың әрқайсысы типтік дәрежеге көтерілген жанды бейнелер Бейімбет шығармаларын оқығанда бұлардың бәрін көргендей, көзімізге елестетіп, бәрімен бірге жүргендей боламыз. Осы сияқты Бейімбет жасаған ондаған образдар болмаса, сол замандағы қазақ әдебиетінің портреттер галереясы ойсырап тұрар еді. Бейімбет Майлин - өз шығармаларында әдеби тілдің әсем үлгісін берген, көркем сөзді барынша қолданған нұсқалы жазушы деп білеміз. Жазушы эстетикалық туынды ретінде көркем сөз қорын байытып, оның шығармаларынан бүкіл қазақ елінің өмірін, қазақ халқының және адамдардың ой-санасы мен мінез-құлқы психологиясын көреміз.

Жазушының адам психологиясына деген терең көзқарасын көрсету үшін бірнеше қысқа әңгімелеріндегі кейіпкерлерді талдап, зерттеп өтейік. 1924 жылы жарық көрген әңгімелерінің бірі «Айранбай» әңгімесінде отбасы психологиясы, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасы портретке негіз болып отыр. Айранбайдың өмірде көрген қиыншылығы оның бет-жүзіне де әсер еткенін көруге болады. «Айт күндері» (1922 ж.) әңгімесінде қазақ ауылындағы кедейлік тауқыметін әбден көрген әйел мен қыздың аянышты бейнесін көз

алдына қиындықсыз келтіреді. Жазушының шеберлігі бірден портретке көшпей, табиғатқа, тұрмысқа тоқталғанын көреміз. Бүтіннен бөлшекке ауысуды асқан шеберлікпен бере алды. «Ақталған еңбек» әңгімесінде ауыл тұрғындары арасындағы диалогтен Дүйсенбайды көз алдымызға елестете алмау мүмкін емес. Сөйлеуші мен нұсқаушыны да бәрін де оқырманға түсінікті етіп жеткізу шеберлікпен жасалған.

Ал «Арыстанбайдың Мұқышы» әңгімесінде жазушы Мұқыш деген «белсенді» алаяқтың тұлғасын жақсы бейнелеген. Жұртшылыққа жақсы көрініп, бірақ өзі қара басынан басқасын ойламайтын, пайда үшін басқаларға жала жабудан тайсалмайтын жұрттың наразылығына ұшыраған Арыстанбайдың Мұқышын жазушы былай таныстырған: «Төртбақ, теке көз, шалбар бет қараны көрсең, бұл Арыстанбайдың Мұқышы екен де қой. Мұқыш екенін сездіруге өзі де құмар: қызмет басындағы адамды көрсе, шырғалап соның маңынан шықпайды» немесе «Мұқыш сұрланып сала берді. Көзі шапыраштанып, ұясынан шығып кететіндей болды» осы бір суреттеуде оның мінезін, бейнесін көреміз. «Арыстанбайдың Мұқышы» әңгімесінде Мұқыш образын жасауда портретінен оның мінез-құлқы, психологиясы, адамдарға деген қарым-қатынасы анық байқалатынын көреміз. «Аш, жалаңаш» әңгімесінде:

- Бұлар - кім? Бұлар үсті-басы кір-кір, екі көзі ғана жылтырап, көше бойында бүрсеңдеп жүрген балалар ғой, үсті-басы алба-жұлба, денесі көрініп тұр. Екі көзі мөлдіреп, өткен-кеткенге сұқтанып қарайды. Сендер бақыттысындар ғой. Біздің аш-жалаңаш жүргеніміз мынау! дегендей болады. Қарны аш, үсті жалаңаш, денесі кір-кір, ібіліс, нас! Қандай күш мұны тентіретіп жүр? Әкесі қайда?.. Бауыры қайда? Неге қарнын тойдырмайды?.. Неге үсті-басын жуып, мұнтаздай қылып киіндіріп қоймайды?! - Ай, дүние-ай, десейші! Әке болса, әкенің қарасар дәрмені болса, бүйтіп қояр ма еді» деген жолдары оқырманда аяныш сезімін тудырады анық. Бұл ойлар мен сезімдер әркімді толғандырмай қоймайды.

Ойланған жанға балалардың бұл жағдайына қоғам ба, әлде ата-ана ма кінәлі ме деп ойланып та қаласын. Жазушы риторикалық сұрақ қою арқылы оқырманға да ой салып, терең әсерлендіріледі. Бұл жерде «Өзің берген тәрбиені де ескер» деген ойды ұсынғандай байқалады.

Жазушының «Аштық құрбаны» әңгімесіндегі мына үзіндіден портрет жасаудағы шеберлігі: «Жақ сүйегі сорайып, екі көзі аларып, енсесі түсіп Қайрақбай отыр. Екі көзі жаутаңдап, әкесінің шоқпыт күпісіне орана түсіп, сегіз-тоғыз жасар бала Тансық жатыр. Бәрінен де кайғылы, бәрінен де жүдеу, біресе жылаған шешесіне, біресе енсесі түскен әкесіне қарап, жаутаңдап Дәмеш отыр. Дәмештің қазіргі түрі адам шошынарлық, бұдан екі-үш ай бұрын адам сұқтанарлық келбетінің ешбір ізі қалмаған секілді. Дәмешті мүжіген жалғыз аштық емес, басқа қасірет бар. Қайрақбайдың баласы Дәмеш пен Таңсық. Таңсықтың қолынан іс келмейді. Дәмеш бала емес, биыл он алтыға шығып тұр. Жұрттың он алтыдағы баласы кісіге жалданып, я үйінде кәсіп істеп, әке-шешесін асырап отыр. Дәмеш мұны істей алды ма? Балам деп мәпелеген, асыраған, өсірген әке-шешесіне қысылғанда Дәмеш не көрсетпекші. Екі күннен бері дым сызбастан аш отыр, енді неше күнге шыдайды? Шыдамағанда қайтпекші. Ұлтарактың үйі құсап қол ұстасып шұбырып кетпекші ме? Шұбырып жүріп кешегі Рахымның шомын жастана жатып, катып қалмақшы ма?...»

Оқырман, сіз бұл портрет туралы не ойлайсыз?! Дәмештің жай-күйі белгілі, оның ішкі сезімі аласапыран. Тансық әлі бала. Оның балалық шағы әлі аяқталмаған. «Мен не істей аламын, қандай көмек, қолдау көрсете аламын?» деген сұрақтар туындайды. Әңгіме кейіпкерімен әңгімелескің келеді. Неге? Бұл - жазушының шеберлігі. Жазушы портрет жасағанда эпитеттерді, тіркестерді, қатыстық сын есімдерді, туынды еліктеу сөздерді шебер қолданады.

Қысқа әңгімелеріндегі портреттерге сүйінсек, жазушы өмірдің ағысына, адам мінезінің алуан түрлі қырларына терең талдау жасайтынын көреміз, шындықтың мәнін терең түсінуге көңіл бөледі. Бейімбеттің реалистік көзқарасы, көркемдігі мен ықшамдылығы, егер бүгінгі замандағы әдебиет деңгейінде алуан түрлі әңгімелері мен повестері болмаса, жиырмамыншы және отызыншы жылдардағы қазақ өмірінің мінезін дәл осындай айқындықпен көрсетуге мүмкіндік бермес еді.

Бейімбет Майлин - өзі өмір сүрген өз заманын жазған адамдардың бірі. Бірақ ол сырттан барлап, суретке түсуші емес, өз дәуірінің тек жансыз айнасы ғана емес, ол – халық тудырған талантты дарын иесі. Жазушының әдеби мұрасы – халқымыздың аса бағалы

мәдени игілігі, әлі талай келешек ұрпақтың қызыға оқитын рухани қазынасы болатына сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бейімбет Майлин - e1.kz.
2. Б. Майлин – қысқа әңгіме шебері - stud.kz.
3. Арыстанбайдың Мұқышы - Бейімбет Майлин /Әңгімелер / Мақалалар - (bilim-all.kz).
4. Дәуірдің көркем шежіресі (Бейімбет Майлиннің прозасы) Martebe.kz білім сайты.

**ОТ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ
К КАЧЕСТВУ ЗНАНИЙ
(НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ПРОВЕДЕНИЯ LESSON STUDY)**

*Качеева Анастасия Юрьевна,
учитель истории
КГУ "Общеобразовательная школа №2
г. Тобыл отдела образования Костанайского района"
Управления образования акимата Костанайской области*

Система образования страны постоянно обновляется, совершенствуется, модернизируется и движется вперед. Современное образование на первый план ставит не только получение учащимися знаний по предметам, но и формирование навыков, необходимых для жизни. Всё больше образование направлено на самостоятельную работу учащихся. Однако всё чаще на своих уроках педагоги видят нежелание учащихся учиться.

Какие фразы мы часто слышим от наших учеников на уроках?

- Это задание на оценку?
- А сколько баллов я получу, если...? (например, выполню задания только уровня А).
- Я забыл выполнить.

Все эти фразы нам показывают то, что у учащихся недостаток учебной мотивации, и на эту проблему обращают внимание не только педагоги, но и родители, и даже сами дети [1].

В начале 2023-2024 учебного года я себе задала вопрос: «Как мотивировать учащихся? Много ли на моих уроках интересных заданий? Для кого они интересны? Для всех или для некоторых? Что я делаю, чтоб увлечь учащихся?». Проходя курсы «Теория и практика применения методов Action Research, Lesson Study, Learning Study» было принято решение исследовать практику преподавания, провести исследование урока (Lesson Study) в составе группы.

Цель исследования: изучить практику преподавания, проанализировать приёмы, методы и формы организации работы на уроках истории в 9В классе.

Проблема исследования: низкий уровень мотивации учащихся 9 В класса.

Вопрос исследования: Какие приёмы, методы, формы организации обучения способствуют мотивации учащихся 9В класса?

Обзор источников:

Изучение роли мотивационной сферы в эффективности деятельности началось в 30-е гг. XX в. Изучением проблемы мотивации занимались такие психологи, как А.Н. Леонтьев, А. Маслоу, А.А. Шаров, Гордеева Т.О.

Так в работе А.Н. Леонтьева «Деятельность. Сознание. Личность» предложена теория деятельностьного происхождения мотивационной сферы человека, то есть побудительной силой деятельности является мотив [2]. В трудах А. Маслоу описывает иерархию потребностей человека, где потребности делятся на первичные и вторичные [3]. Интересны исследования А.А. Шарова, где он приходит к выводам, что «низкий уровень мотивации к учебной деятельности у учащихся может создавать определенные предпосылки для различных зависимостей у молодёжи после окончания школы» [4].

Среди современных исследователей, изучающих вопрос мотивации школьников, следует выделить Гордееву Тамару Олеговну, доктора психологических наук. В трудах Гордеевой Т.О. произведена систематизация психологических теорий изучения мотивации, разрабо-

таны диагностические методики. Она изучает взаимосвязь мотивации и уровня академических результатов [1, 5].

Актуальность проведения Lesson Study заключается в том, что, несмотря на то, что проблема мотивации достаточно изучена, мы – педагоги, по-прежнему часто сталкиваемся с тем, что у учащихся не сформированы потребности в получении знаний, отсутствует интерес к учению.

Методы исследования, использованные для проведения Lesson Study, - наблюдение, диагностика (стартовая и на выходе), анализ приёмов и методов, стимулирующих мотивацию обучающихся, аналитическое обобщение и систематизация данных.

Для диагностики внутренней и внешней мотивации учебной деятельности школьников использована диагностика (онлайн версия), разработанная Т.О. Гордеевой, О.А. Сычевым и Е.Н. Осиним на основе Шкалы академической мотивации (ШАМ) Валлеранда. Продиагностировано 28 учащихся 9В класса. Определены для проведения исследования ученики уровней АВС.

Ученик А – низкомотивированный учащийся:

- Познавательная мотивация – 8 (из 20)
- Мотивация достижения – 6 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 6 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 9 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 9 (из 20)
- Позитивные экстернальные мотивы – 11 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 13 (из 20)
- Амотивация – 15 (из 20)

Ученик В – средний уровень мотивации:

- Познавательная мотивация – 7 (из 20)
- Мотивация достижения – 8 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 10 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 10 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 7 (из 20)
- Позитивные экстернальные мотивы – 10 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 12 (из 20)
- Амотивация – 14 (из 20)

Ученик С – высокий уровень мотивации:

- Познавательная мотивация – 16 (из 20)
- Мотивация достижения – 17 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 16 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 17 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 17 (из 20)
- Позитивные экстернальные мотивы – 15 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 16 (из 20)
- Амотивация – 7 (из 20)

Проанализировав результаты диагностики, рассмотрев особенности внутренней и внешней мотивации, сделан вывод, что у большей части учащихся присутствует внешняя мотивация к обучению. И лишь единицы внутренне мотивированны. «При внутренней мотивации деятельность ребенка запускается самим учебным процессом, интересом к нему, искренностью и радостью от его ощущения. Под внешней понимаются разного рода стремления, стимулирующие выполнение деятельности не ради процесса, а ради вознаграждения, которые дают высокие результаты» [1, с.12].

Схема 1. Базовые составляющие мотивации (по Гордеевой Т.О.) [1, с.13].

В рамках проведения Lesson Study мною было проведено 5 уроков. На каждом из которых я использовала методы и приёмы, мотивирующие учащихся к продуктивной деятельности. Уроки разработа-

ны с учётом дифференцированного подхода, задания составлены согласно таксономии Блума.

Приём № 1. Правило зеленого маркера. Это простой, но чудодейственный метод. Вместо того, чтобы исправлять ошибки или пометки красным маркером, уделяя повышенное внимание провалам, подчеркиваю правильно выполненные задания, ответы, логические заключения учащихся. Подчеркивая зелёным то, что было выполнено хорошо и даже отлично, вы мотивируете ученика, помогаете развивать здоровую самооценку и показываете, к чему стремиться [6, с.34].

Приём № 2. Использование на уроках различного вида графических органайзеров, удобных для систематизации и воспроизведения информации.

Использованы следующие виды органайзеров:

- Ментальные карты
- Исторические закладки
- Бортовые журналы
- Иерархические схемы
- Диаграмма Венна и кластеры (2-3-4-х ступенчатые)
- Рекламный щит
- Vision Board (зрительная доска) и др.

Приём № 3. «Спасайте» учеников, которым нужны правильные слова, и ученики будут уходить из класса с ощущением того, что они добились успеха [7, с.48].

Нередко даже у сильных, мотивированных учеников возникают вопросы, требуется консультация при выполнении задания. Не игнорируйте просьбы учащихся о помощи, уделите им внимание! Предоставляйте ученикам **право выбора!**

Хочу поделиться педагогическим приёмом «Шведский стол». На определенную тему урока готовиться от 3 до 5 видов заданий, учащиеся выбирают задание (согласно таксономии Блума), с которым им по силу справиться. Приём работает и в обратную сторону, когда, например, ученики могут выбрать оптимальное домашнее задание (например, конспект, тест, составить 5 вопросов к материалу домашнего задания, кроссворд, тезисный план, рисуночный план и др.). Приём работает для разных видов работы: индивидуальной, парной, групповой [8, с.38].

Приём № 4. Могут ли ученики *инсценировать* какое-либо историческое событие или примерить на себя роль исторической личности? С лёгкостью!!! При изучении темы «Достижения казахстанских ученых в 40-80-е годы XX века» на этапе изучения новой темы, учащиеся на время урока стали учёными, живо рассказывали о «своих» достижениях. Анализировали влияние достижений и открытий на развитие экономики Казахстана.

Приём № 5. «Дополнительные баллы». Какие же мотивирующие задачи перед учениками можно поставить, чтобы они заработали свои дополнительные баллы?

Когда мы приступаем к изучению темы «Казахстан в эпоху освоения целины» и начинаем работать над краткосрочным проектом, предлагаю заработать учащимся «дополнительные баллы». Задание достаточно простое: найти памятник в г.Костанай, посвященный изучению темы, сфотографироваться около памятника, найти в интернете информацию о памятнике и кратко рассказать.

Приём № 6. Нейросети. Нейросети открывают новые возможности для преподавания истории, делая уроки более увлекательными, эффективными и персонализированными.

Чат-боты и виртуальные помощники: нейросети могут отвечать на вопросы учеников, предоставлять справочную информацию и помогать ориентироваться в учебных материалах.

Создание исторических проектов: нейросети могут помочь ученикам в создании презентаций, видеороликов, инфографики и других проектов по истории.

Доступ к информации: нейросети могут предоставить ученикам доступ к **обширным базам данных** исторических материалов, которые могут быть недоступны в традиционных учебниках.

Возможности *Bing Image Creator*: Вы можете описать желаемое изображение, и Bing Image Creator сгенерирует соответствующую картинку. Это может быть полезно для создания иллюстраций к презентациям, проектам или визуализации исторических событий на уроках истории.

Gamma – нейросеть, которая может генерировать текст и создать презентацию с изображениями, картами, анимацией.

Pika Labs нейросеть для создания анимаций из картинки и на основе текста.

Учащиеся с интересом создают анимации, фото по описанию и презентации, через эту работу они изучают учебный материал, получают знания.

Итоговая диагностика исследуемых учащихся:

Ученик «А» показал средний результат своей работы. Ученик слушал инструкции учителя, выполнял работу по алгоритму. Часто требовались консультации со стороны учителя, поддержка. Если сравнить результаты стартовой и итоговой диагностики, мы можем наблюдать положительную динамику, у ученика повысилась мотивация достижения и саморазвития, интерес к учёбе.

- Познавательная мотивация – 9 (из 20)
- Мотивация достижения – 8 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 8 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 10 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 1 (из 20)
- Позитивные экстернальные мотивы – 11 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 11 (из 20)
- Амотивация – 12 (из 20)

Ученик «В» на уроках проявлял активность. Выполнял задания, но не всегда следовал дескрипторам. Задаёт вопросы по ходу выполнения заданий, уточняет факты. Ученик - «визуал», проявлял интерес к работам с картой, историческими документами, но активность его снижалась, когда применялось на уроке взаимообучение и необходимо было слушать других учеников. Исходя из результатов итогового диагностического тестирования, мы можем наблюдать средний уровень познавательной мотивации и мотивации достижений, но, к сожалению, мотивация внешняя.

- Познавательная мотивация – 12 (из 20)
- Мотивация достижения – 10 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 13 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 13 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 13 (из 20)

- Позитивные экстернальные мотивы – 14 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 16 (из 20)
- Амотивация – 17 (из 20)

Ученик «С» на всех уроках достиг результатов обучения. Достигнуты ожидаемые результаты, и ученик их достигал без труда и направления, т.е. самостоятельно. Исходя из результатов итогового диагностического тестирования, мы можем наблюдать высокий уровень внутренней мотивации, нацеленной на самостоятельность и достижения результатов:

- Познавательная мотивация – 19 (из 20)
- Мотивация достижения – 18 (из 20)
- Мотивация саморазвития – 18 (из 20)
- Мотивация самоуважения – 17 (из 20)
- Интроецированная мотивация – 15 (из 20)
- Позитивные экстернальные мотивы – 14 (из 20)
- Негативные экстернальные мотивы – 9 (из 20)
- Амотивация – 5 (из 20)

Подводя итог проведения Lesson Study, я могу сказать, тема исследования раскрыта, цель достигнута, на поставленный проблемный вопрос ответ получен. Продумывая каждый урок, я задавала себе вопросы: будет ли урок интересен учащимся и продуктивным? Оптимальны ли задания урока для мотивации деятельности учащихся, развития интереса к предмету? И только лишь получив положительные аргументированные ответы на свои вопросы, я проводила уроки.

Список использованных источников:

1. Гордеева Т.О. Мотивация школьников XXI века: практические советы. Методическое пособие – М.: Благотворительный фонд «Вклад в будущее», 2022. – 135 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание Личность. – М.: Смысл, 2005. - 352.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
4. Малышев И.В. Характеристика учебной мотивации учащихся. <https://docviewer.yandex.kz/view/0/?page>
5. Гордеева Т.О. Мотивация: новые подходы, диагностика, практические рекомендации // Сибирский психологический журнал. 2006. №62. С 38-53 (электронная версия)

6. Медведева Т. Хочу учиться! Вызываем интерес к учебе по методу STEAM / Таня Медведев. М.: Альпина Паблишер, 2022. - 222с.

7. Берджес Д. Обучение как приключение: как сделать уроки интересными и увлекательными / Дэйв Берджес; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2023. - 237 с.

8. Джексон Н. Классный учитель: как работать с трудными учениками, сложными родителями и получать удовольствие от профессии/Нина Джексон; Пер. с англ.– М.: Альпина Паблишер, 2024.-332 с.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА САРАЛАУДЫҢ МӘСЕЛЕГЕ БАҒДАРЛАНҒАН ОҚЫТУ МОДЕЛІН ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ

*Козганбаева Ментай Толеухановна,
Қостанай қаласындағы физика-математикалық
бағыттағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы – NIS-Programme сәйкес оқытуы орыс тілінде жүргізілетін сыныптардың оқушылары қазақ тілін үйрене отырып, айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдыларымен қатар түсіну және жауап беру, талдау, салыстыру және бағалау дағдыларын дамытады, сонымен бірге оларды қоғамда тиімді қолдана білуге үйретеді. Яғни, оқыту мен оқу ерекшеліктерінің бірі – оқушылардың бойында жоғары ойлау дағдыларын қалыптастыру, оларды қоғамның белсенді мүшесі болуға бейімдеу. Осы тұрғыдан оқу үдерісінде мәселеге бағдарланған оқыту моделін сабақта қолданысын зерттеу қажеттілігі туындаса, екінші жағынан, практикалық дағдыларды жетілдіру көзделді. Бір оқу жылы көлемінде жүргізілген іс-тәжірибені зерттеу жұмысы нәтижесінде проблемалық оқыту үдерісін, оны ұйымдастыру жолдары, әдістемелік тәсілдер мен әдістер анықталды. Бұл жұмысты атқаруға «Оқу үдерісінде Problem-Based Learning қолдану» тақырыбын жан-жақты зерттеу, әдебиеттер мен әдістемелік құралдар, оқыту курсы көмектесті. Білім берудегі проблемалық

оқытудың рөлі дарынды оқушыларды дамытудағы қолданысы туралы шетелдік ғалымдардың зерттеулері жетерлік (Van Tassel-Baska, 2003; Nmelo-Silver. 2004; Han, 2017; Savin-Baden, 2000; Gallagher, 2012). Мысалы, Джон Хопкинс университеті дарынды балалар орталығының дайындаған «Дарындылықты дамыту бағдарламасы» аясында негізгі түсініктері мен әдістемелік нұсқаулары берілген (2011) [1]. Van Tassel-Baska (2003) қазіргі таңда проблемалық оқытудың тәжірибеде түрлі атаумен қолданылып жүргенін айтады. Ол шығармашылық проблеманы шешу (Creative Problem Solving), проблема қою арқылы оқыту (Inquiry-Based Learning) және проблемалық оқыту (Problem-Based Learning қолдану) арасында айырмашылықтың бар екенін және әрқайсысының мақсаты әртүрлі екендігін салыстырып көрсетеді [2]. Соған сәйкес шығармашылық проблеманы шешуде оқушылар өздері талқылау мен пікірталас барысында проблеманы анықтап, соны шешу үшін күш біріктірсе, проблема қою арқылы оқытуда мұғалім оқушыларға алдын ала дайындаған проблемалық сұрақ қояды. Оқушылар сұраққа жауап беру үшін түрлі мәтінмен жұмыс істейді, зерттеу жүргізеді. Ал проблемалық оқыту олардан басқаша және күрделі екенін айтады. Автор William мен Mary-дің талдауларына сүйене отырып, PBL оқушының білім алуына үш түрлі бағытта әсер ететін жазады. Ол, біріншіден, проблеманы шешуде оқушылар бір емес, бірнеше пән саласының білімдерін сіңіруге мүмкіндік алады. Яғни, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пәнаралық байланыс жасауға мүмкіндік беріледі. Екіншіден, проблеманы шешуде эксперименталды әдістің кең қолданысы көрініс табады. Үшіншіден, пән бойынша түрлі ресурсқа талдау жасау қарастырылады. Жоғарыдағыны қорытындылай келе, тәжірибеге өзгеріс енгізу үшін проблема қою арқылы оқыту (Inquiry-Based Learning) тәсілі таңдалды.

Зерттеу барысында сапалық және сандық зерттеу әдістері қолданылды, сондықтан бұл жұмысты аралас зерттеу әдістері негізінде жасалды деуге болады. Зерттеу кезінде негізгі және жоғары буын оқушыларынан интервью және сауалнама алынды. Оқу үрдісінде кері байланыс - маңызды әдістердің бірі. Сол себепті жоғары және орта мектеп оқушылары арасында зерттеу жүргізілді. Зерттеу мақсаты оқушылар қаншалықты мәтінді, тақырыпты зерттей

алатындығына мән береді, сонымен қатар жалпы зерттеу мен зерделеп оқуды қалай іске асырады? Осындай сауалдардың жауабын анықтау мақсатында сауалнама және сұхбат түріндегі зерттеу жүргізілді. Зерттеуге 40 оқушы қатысты, оның ішінде 20 оқушы негізгі мектептен, 20 оқушы жоғары мектептен. Сауалнама төмендегідей сауалдардан тұрды. Негізгі мектеп: «Сабақ барысында зерттеу тапсырмасы беріледі ме?» - деген сұраққа зерттеуге алынған оқушылардың 40 пайызы «ия», 60 пайызы «жоқ» деп жауап берді. «Ақпаратты, тақырыпты өз бетімен зерттей аласыз ба? Кімнің көмегі қажет?» - деген сұраққа 40 пайызы мұғалімнің көмегі қажет деп жауап берді, 60 пайызы берілген тақырып бойынша қажетті ақпаратты өз бетімен іріктей аламын деп жауап берді. «Сабақта қандай зерттеу тапсырмасын орындайсыздар?» деген сұраққа 70 пайызы қойылған сауалға жауап іздеу, 20 пайызы көтерілген мәселе бойынша ақпаратты, материалды жинақтау, ал 10 пайызы материалды талдау (түпнұсқа дереккөзді) деп жауап берді. Жоғары мектеп: «Сабақ барысында зерттеу тапсырмалары беріледі ме?» - деген сұраққа зерттеуге алынған оқушылардың 90 пайызы «ия», 10 пайызы «жоқ» деп жауап берді. «Дереккөздерді зерттеуде көмек қажет пе?» - деген сұраққа 60 пайызы сыныптастарымның, 40 пайызы ешкімнің, өзім орындай аламын деп жауап берді. «Ақпаратты сұрыптай аласыз ба» деген сұраққа 70 пайызы «иә», 30 пайызы «қиналамын» деп жауап берді. «Зерттеу дағдылары – бұл зерттеу қызметін құрайтын және жаңа білімге әкелетін интеллектуалдық және эмпирикалық әрекеттерді жүзеге асыру үшін операциялар кешенін орындау мүмкіндігі және оны жүзеге асыру», - дейді А.И. Савенков [4]. Кіріс сауалнама нәтижесі оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту қажеттілігін көрсетіп, тәжірибеге шағын топта зерттеу тапсырмаларын кіріктіру көзделді.

Сабақтарда проблемалық оқыту тәсілін негізге ала отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыру үшін алдымен «шынайы сынып», яғни оқушыларымның қандай оқу мақсатына қол жеткізу қиындыққа соғатынын анықтау қажеттілігі туындады. Жиынтық бағалау жұмыстарының, мониторинг нәтижесі оқушылардың оқылым мен айтылым тілдік дағдыларын қалыптастыруды күшейту, атап айтқанда «Об. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау», «А5. Сенімді және

еркін жауап беру» оқыту мақсаттарына қол жеткізуге бағыттау өзекті мәселе болып белгіленді. Аталған оқу мақсаттары бір бөлімді меңгеру барысында алдымен сөздік қор қалыптасып, тақырып бойынша білімі жинақталған жағдайда ғана іске асырылу жоспарланады, себебі проблемалық оқыту тақырыпты тереңірек өз бетінше зерттеп, мәселені анықтап, көзқарасын білдіруге бағыттайды. Яғни, «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша сабақта проблемалық оқыту тәсілін тәжірибеге енгізудің арқасында оқушылар:

- проблеманы шешу үшін көбірек ақпарат жинауға мәжбүр болады;
- оқушылардың тілдік дағдылары бір деңгейде болмағандықтан топта шынайы өмірден алынған проблеманы шешу үшін бірге жұмыс жасайды;
- топта тапсырманы орындау үшін өзара талқылауға түсу қажеттілігі туындайды;
- проблемалық сұраққа жауап беру үшін түрлі мәтінмен жұмыс істейді, зерттеу жүргізеді;
- эссе жазуға, нақты аргументтер келтіруге, өмірмен байланыстыруға, шешу жолдарын ұсынып, қорытынды жасауға дағдыланады деп күтілуде.

Осыдан проблемалық оқытудың «ішінара-іздеу» мен «нақты жағдаят» әдістері тәжірибеге енгізілу жоспарланды. Күтілетін нәтиже: оқушылар проблемалық міндеттердің көмегімен жаңа білімді іздейді; зерттеушілік шеберліктерін (проблеманы анықтау, ақпарат жинау, талдау жасау, қорытындылау, шешім ұсыну) дамытады. Проблемалық оқыту – дамыта отырып оқытудың түрі екенін ескере отырып, тәжірибемді зерттеу сұрағын «Проблемалық оқытудың «ішінара іздеу» мен «нақты жағдаят» әдістері 8D сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын дамытуға қалай әсер етеді?» деп белгіленді.

Проблемалық оқытудың әдіс-тәсілдерін тәжірибеге енгізу үшін ең қолайлы деп «Об. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау» оқу мақсаты таңдалды. 8-сыныпта «Биоалуантүрлілік» бөлімінің 5-ші сабағы болғандықтан, оқу бағдарламасына сәйкес «8.Об. Тақырып бойынша деректер қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізеді» деп оқу мақсаты белгіленді. Оқушылар

алдыңғы сабақтан және биология мен география сабақтарынан алған білімдерін қолданып, «Білемін» және «Білгім келеді» кестесін толтырды, жауаптарымен бөлісті. Оқылымалды тапсырмасында сөздік жұмысы арқылы оқушылар бөлім тақырыбы бойынша меңгерген зат есімдерді, етістіктерді, сөз тіркестерді, мақал-мәтелдерді естеріне түсіріп, жазды, яғни өткен сабақпен байланыс жасалды, алдағы оқылым тапсырмасына дайындық жүргізілді. «Ішінара-іздеу» әдісі негізінде оқылым тапсырмасы проблемалық міндеттердің көмегімен жаңа білімді іздеуге бағыттайтын тапсырма ретінде ұсынылды. Бұл жерде оқушылар мәтіндерді оқу барысында «сканерлеп оқу», «талдап оқу» түрлерін қолданып, мәселеге қатысты деректерді кестеге жазып, жинақтады. Яғни, оқушылар мәтінде көтерілген мәселелер, олардың себептері, салдары, мәселені шешу жолын анықтау қажет болды. Оқылым тапсырмасында оқушылардың алдарына проблема қойылады: «Жануарлар неліктен жойылуда?» (оқытудың зерттеу әдісі). Оқушыларды сенсорлық түйсік қабылдаулары ескеріліп топқа бөлінеді. Оқылым тапсырмасының дескрипторын басшылыққа алып, оқушылар топта көтерілген мәселені анықтайды; қажетті ақпаратты өз бетінше іріктейді; мәселенің себептері мен салдарын анықтайды; фактілерді талдап, мәселенің шешу жолын ұсынады. Оқушылар «Жануарлар неліктен жойылады?» тақырыбын ашып, жұмыс нәтижесімен PRES тәсілі негізінде таныстырады, бірін-бірі бағалайды. Топтағы жұмыстың тиімділігін қадағалау мақсатында бағалау парағы бойынша топтық жұмыстың ұйымдастырылуы, мазмұны (тақырыптың ашылуы, мәліметтің жан-жақты зерттелуі), PRES тәсілін қолдануы (негіздеу, позиция, мысал, қорытынды) оқушылар тарапынан жеке бағаланады. Топтық жұмыстың бағалануы арқылы өз бетінше оқуды басқарулары қандай деңгейде екенін түсіну маңызды. Жалпы жұмыс нәтижесінің сәтті шығуы бірлесе жұмыс істей алуларына байланысты екенін оқушылар түсіну қажет. Оқылымнан кейінгі тапсырма «Нақты жағдаят» әдісі. Оқушылар зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, пәнаралық білімдерін қолданып, жағдаяттың шешімін ұсынады. Бұл тапсырма мұғалімнің қолдауын қажет етпейтін тапсырма, сол себептен оқушылар жұпта талқылап, өз жауаптарын ұсынады. Тапсырманың дескрипторы негізінде оқушылар проблеманың туындауы туралы

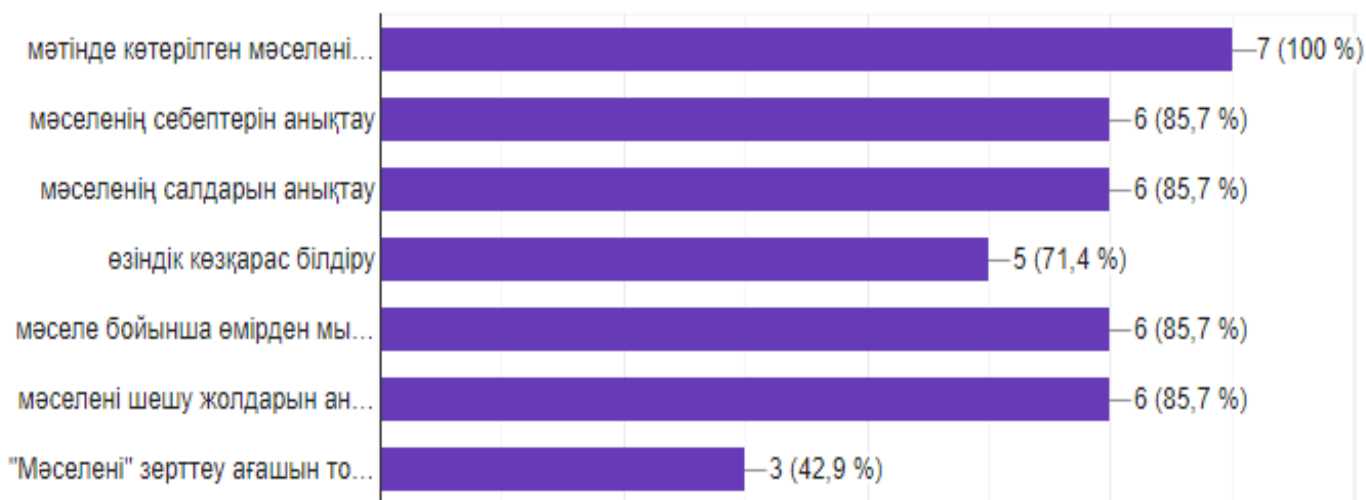
айтады; ойын дәлелдеуде мәтіндегі деректерді қолданады; проблемалық жағдайдың шешімін ұсынады; тақырыпқа сай актив сөздерді орынды қолданады; өзіндік көзқарасын мақал-мәтелмен қорытындылап жеткізеді. Оқушылар жұмыстарын «Үш мықты жақ және бір мақсат» әдісін негізінде кері байланыс береді.

Сурет 1. Зерттеу тапсырмасын орындау үшін топқа темперамент түрі бойынша бөліну тиімді болды деп ойлайсыз ба? («холерик-флегматик», «сангвиник-меланхолик» сызбасы бойынша)

Зерттеуге қатысқан 8D сыныбының 1-ші тобындағы 11 оқушының 85,7 % тиімді деп жауап берді, алайда 14,3 % оқушы топқа өз қалауы бойынша топтасқанды қалайтыны байқалды.

Сурет 2. Оқылым тапсырмасының мақсаты қандай болды?

3. «Мәселені зерттеу ағашы» әдісі мәтінді зерттеп оқуға көмектесті ме? сұрағына 100% оқушылар «иә» деп жауап берген, яғни таңдалған әдіс-тәсілдің тиімді екенін көрсетеді.

4. «Оқылым тапсырмасын орындауда мұғалімнің көмегі керек болды ма?» сұрағына 100% оқушылар «жоқ» деп жауап берген, яғни оқушылар өз бетімен негізгі тапсырманы орындай алғанын көрсетеді.

5. «Топта кім көп көмек көрсетті?» сұрағына 1-ші топта 42,9 % Р. атты оқушыны атаған, ал 2-ші топта 14,2 % Н. деген оқушыны атаған. Аталған оқушылар білім деңгейі жоғары және көшбасшы оқушылар екенін ескерсек, өзара бірігіп, білім алу, топтық жұмысты сәтті орындауға септігін тигізгендері байқалады.

6. «Оқылымда қандай дескрипторды орындай алдыңыз?» сұрағына 71,4 % барлық дескрипторды белгілеген, ал 28,5% оқушы жаңа сөздерді орынды қолдану және мәселені өмірмен байланыстырып, мысал келтіруге қиынсынғанын көрсетеді.

7. «Жағдаяттық тапсырма ұнады ма? Неге?» сұрағына айтылымды дамытады, сабақтың тақырыбын ашады, көзқарасымызды білдіруге көмектесті, сөздік қорыңды бағалауға көмектеседі деп жауап берген.

8. «Қандай жағдаят бойынша жауап бердіңіз?» деген сауалға 71,4% үшінші жағдаятты, 14,3 % екінші және төртінші жағдаятты таңдағандарын көрсетеді. Яғни, жағдаяттық тапсырманы саралап ұсыну оқушылардың басым көпшілігі күрделілігі жағынан орташа және жоғары тапсырмаларын таңдағанын көрсетеді. Жағдаяттық тапсырма бойынша жауап беруге PRES тәсілінің көмегі тигенін барлық оқушылар атап өтті.

9. «Алдағы сабақта нені ескеруіміз қажет?» деген сұраққа «жаңа сөздерді толық, көбірек қолдануға», «топтық жұмысқа» деп жауап берген.

10. «Алған білімді қайда қолдана аласың?» сұрағына келесі сабақтарда, география мен биология сабақтарында, өмірде керек, себебі су тапшылығы мәселесін қалай шешу керек екенін білемін деген жауаптар берілді. Кері байланыс оқушылардың дереккөздерде көтерілген мәселені анықтап, талдау жасау, мәселенің шешу жолдарын ұсынуда қиналмағандарын атап көрсетеді. Яғни, жалпы тақырып бойынша ақпаратты сұрыптай алулары, қорытынды

шығарып, қажетті ақпаратты дәлел ретінде қолдана алулары байқалады. Тәжірибеге енгізілген проблемалық оқытудың әдіс-тәсілдері сабақтың оқу мақсатына қол жеткізуге ықпал еткенін көре аламыз.

Сабақты проблемалық оқыту негізінде ұйымдастыру міндетті түрде бір бөлім аясында проблемалықтың келесі деңгейлері негізге алынып, ұйымдастырылуы қажет:

- 1) репродуктивтік іс-әрекет (білу, түсіну);
- 2) бұрынғы білімді жаңа жағдайда қолдану;
- 3) репродуктивті-іздеу деңгейі (қолдану, талдау, жинақтау);
- 4) шығармашылық деңгей (жинақтау, бағалау) [5].

Мәселеге бағдарланған оқыту моделі негізінде ұйымдастырылатын жұмыс түрлері:

- ✓ проблемалық жағдай ұйымдастыру;
- ✓ өз бетінше проблеманы шешу және ашу;
- ✓ оқушыларға мәселені шешуге қажетті көмек көрсету (стратегиялар);
- ✓ шешімдерін тексеру;
- ✓ алынған білімді жүйелеу, бекіту.

Сабақты мәселеге бағдарланған оқыту негізінде ұйымдастырудың нәтижесі:

- зерттеу белсенділігін қалыптастыру;
- өзін-өзі оқытуды дамыту;
- мәтінмен өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту;
- дәлелді жауап беруге, шешім ұсынуға дағдыланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аксенова И.В., Богучарская И.Г. Проблемно-ориентированное обучение на уроках в школе. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2018 - 66 б.

2. Зияхметова Н.М., Нурмуханова Г.А. Оқу үдерісінде PBL-ды қолдану. - Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2021. 48 б.

3. Оспанов Е.Т., Шегебаева В.С. Оқушының өз бетінше оқу дағдысын дамыту. - Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2021.- 112 б.

4. А.И. Савенков. Путь в неизведанное: как развивать свои исследовательские способности. – М., Генезис, 2005 г., 94 б.

5. Қойлық Н.О., Сардарова Ж.И. Оқу үрдісінде проблемалық оқытуды қолданудың тиімділігі. Алматы, 2019.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ – ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫҢ НЕГІЗІ

*Коныршина Ерсин Сериковна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің
Ы.Алтынсарин атындағы гимназиясы» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

Оқу – оқушының мектепте қазақ тілін меңгеру процесінде меңгеруі тиіс негізгі дағдылардың бірі. Оқу – бұл жазбаша мәтіндерді түсіну болып табылады. Негізінен қабылдауды да, ойлауды да қамтитын күрделі әрекет. Оқу екі байланысты процестен тұрады: сөзді тану және түсіну. Сөзді тану жазбаша белгілердің адамның сөйлеу тіліне қалай сәйкес келетінін қабылдау процесін білдіреді. Ал түсіну – сөздерді, сөйлемдерді және байланыстырылған мәтінді мағыналы түрде қабылдау процесі. Оқырмандар әдетте жазбаша мәтінді түсінуге көмектесу үшін бастапқы білімді, сөздік қорды, грамматикалық білімді, мәтінмен жұмыс тәжірибесін және басқа стратегияларды пайдаланып отырады. Оқу сауаттылығын арттыру арқылы оқушы өзінің, қоршаған әлем туралы білімін байытады. Аудитория тілінде сөйлейтін түсініктермен танысады. Оқу сауаттылығы логикалық ойлаудың негізі болып табылады.

Кітап оқу оқушылардың интеллектісін дамытатыны сөзсіз. Бұл олардың есте сақтау қабілетін және ерік-жігерін, қиялын дамытуға өз септігін тигізеді. Оқушылар кітаппен жұмыс істеуге дағдыланады, бұл өз кезегінде одан әрі оқуда көмексіз жаттығуларды жеңілдетеді.

Оқуға үйрету өте маңызды, себебі өзгелердің дағдыларын дамытуға көмектеседі: сөйлеу және жазу. Бұл тақырып өте өзекті, себебі кейде мектепте мұғалімдер бұл дағдыны дұрыс дамытпайды.

Сол себептен, зерттеу үшін осы тақырыпты таңдадым десем, артық айтқаным болмас.

Жұмыстың мақсаты - оқу дағдыларын білу және оқуға үйрету. Сонымен қатар оқу сауаттылығын арттыруда балалардың логикалық қабілетін арттыруға қосатын үлесі зор екені белгілі.

Практикада қолдану: оқу – оқушының мектепте қазақ тілін меңгеру процесінде меңгеруі тиіс негізгі дағдылардың бірі. Қазақ тілдерінің силлабусында оқуды дамыту қажет жетекші тілдік әрекеттердің бірі ретінде көрсетілген. Ол: «Белгісіз грамматикалық материалдан тұратын мәтіндерді сөздіксіз оқу үшін және мәтіннің 100 сөзіне 4-6 бейтаныс сөзден аспауы қажет, олардың мағынасы әдетте контекстен немесе таныс сөзден анық болуы керек. Құрылыс элементтері (сегіз жылдық мектепте оқушылар сөздіктің көмегімен таныс грамматикалық материалдан тұратын жеңіл мәтіндерді және мәтіннің 100 сөзіне 6-8 бейтаныс сөзді оқуы керек). Сол үшін оқу мектептегі қазақ тілін оқытудың практикалық мақсаттарының бірі болып табылады.

Кітап оқу оқушылардың интеллектін дамытады. Бұл олардың есте сақтау қабілетін, оқу сауаттылығын, ерік-жігерін, қиялын дамытуға көмектеседі. Оқушылар кітаппен жұмыс істеуге дағдыланады, бұл өз кезегінде одан әрі оқуда көмексіз жаттығуларды жеңілдетеді. Мәтін мазмұны, олардың идеялық-саяси рухы оқушыларға әсер етеді. Оқушылардың бойында адалдық, өз халқымызға, басқа елдердің еңбек адамдарына деген адалдық, сүйіспеншілік сияқты қасиеттерді қалыптастыруымыз керек, біздің оқушылар оқитын мәтіндер осы талаптарға сай болуы керек. Демек, оқу қабілеті тек практикалық ғана емес, сонымен қатар тәрбиелік және әлеуметтік және саяси маңызы бар.

Оқу тек мақсат емес, ол да қазақ тілін және қазақ әдебиетін үйрену құралы болып табылады. Мәтінді оқу барысында оқушы дыбыстар мен әріптерге, сөздік пен грамматикаға шолу жасайды. Сөздердің жазылуын, сөздердің және сөз тіркестерінің мағынасын есте сақтайды, сонымен қатар грамматикаға шолу жасайды. Осылайша оқылатын тілді меңгеру деңгейін жетілдіреді. Оқушы неғұрлым көп оқыса, оның тілдік материалды есте сақтауы соғұрлым жақсы болады. Егер мұғалім өз оқушыларына жақсы оқуды үйретсе,

және олар жеткілікті түрде еркін, толық түсініп оқи алса, ол сөйлеу және жазу дағдыларын меңгеруіне де көмектеседі. Олай болса, оқу – әрі жетуге болатын мақсат, әрі сол мақсатқа жету құралы екені хақ.

Әдеби шолу:

Оқу – тілдік әрекеттің күрделі процесі. Оқығанды түсінумен тығыз байланысты болғандықтан, оқу - күрделі ой еңбегі. Ол оқырманнан бірқатар ақыл-ой операцияларын: талдау, синтез, индукция, дедукция, салыстыруды жүзеге асыра білуді талап етеді.

Оқу процесс ретінде көру, кинестетикалық, есту анализаторларымен, ойлаумен байланысты. Оқырман мәтінді көргенде визуалды анализатор жұмыс істейді. Мәтінді көру кезінде ол оны үнсіз «дыбыстайды», сондықтан кинестетикалық анализатор қатысады. Ол мәтінді дыбыстағанда өзінің ішкі сөйлеуінде не айтқанын естиді, осылайша дыбыстық анализатордың пассивті емес екенін көрсетеді, ол да жұмыс істейді және сайып келгенде, барлық анализаторлар жұмысының арқасында оқырман ойды түсіне алады. Оқуды үйренудегі мақсаттардың бірі - оқырман көргенін оқу материалында айтылған оймен байланыстыра алуы үшін кинестетикалық және дыбыстық анализаторлардың қызметін барынша азайту болып табылады. Өйткені ішкі сөйлеу оқу процесіне кедергі келтіреді, оны өте баяу етеді. Сонымен, оқу жылдамдығы оқырманның көргені мен оның нені білдіретіні арасында тікелей байланыс орнату қабілетіне байланысты болып табылады.

Кітап оқу – қоғамның, жалпы халықтың сауаттылығы мен әлауқатының артуына әкелетін шешуші аспект. Оқу дағдылары сауаттылықты дамыту үшін қажетті білім алу және қажетті ақпаратты алу үшін өте маңызды. Әдебиеттер, сонымен қатар «оқу дағдылары» терминін мұғалімдердің оқу бағдарламасында кеңінен қолданатыны және тілдерді оқыту мен оқудағы негізгі салалардың бірі болып табылатынын көрсетеді. Сондықтан PISA жүйесі 15 жастағы оқушылардың оқу сауаттылық деңгейін бағалауға ерекше көңіл бөледі, өйткені оқу дағдылары адамның қажетті және жеткілікті қабілеттерінің бірі ретінде анықталады.

Оқу дағдылары оқудың дамуын көрсетеді, ол кейінірек автоматты түрде болуы және стратегиялық оқу үшін белгілі бір тактиканы құруы керек. Педагогтар мен зерттеушілер сауатты және

білікті оқушыға оқу сауаттылығының тиісті деңгейіне жету үшін көп тәжірибе, тиісті нұсқау және оқыту мен оқудың тиімді әдістері қажет деп санайды. Оқуға үйрету негізінен мектеп жағдайында басталатындықтан, сыныптағы климат, оқушылардың сабаққа қатысуы, мұғалім - оқушы және оқушы - құрбылары арасындағы қарым-қатынастар негізінен оқу, іс-әрекетінің оқыту мен оқу үдерісінің не, қайда және қалай ұйымдастырылғанына байланысты. Оқу сауаттылығы жас жеткіншектерден бастап өмір бойы білім алуға дейін ендірілген болуы керек.

Қазіргі зерттеу жұмысы Қазақстан үшін өмір бойы білім алу процесінде оқу сауаттылығының маңыздылығы мен келешегін көрсету әрекетінің бірі ғана. Сонымен қатар, оқу сауаттылығының деңгейі өмір бойы жеке даму мен мансаптық мақсаттарға қатысты өмір бойы оқытудың бір бөлігі болуы мүмкін деп ойлаймыз. Дей тұрғанмен, қазіргі уақытта «өмір бойы білім алу» тұжырымдамасы динамикалық талқылауда және Еуропа елдеріндегі өмір бойы білім беру шолуы бұл мәселені қолдайды. Бұл Қазақстандағы білім беруді одан әрі ілгерілету үшін, сондай-ақ ғылыми кадрларды даярлау мен инновацияда осы мәселені белсенді дамыту үшін ескерілуі керек. Әрине, оқыту мен оқу сапасын арттыру үшін оқушылар, мұғалімдер, саясаткерлер, тәрбиешілер және басқа да мүдделі тараптар тығыз ынтымақтастықта болуы қажет. Бұл ынтымақтастық белгілі бір салада жеке дағдыларды дамытуға және қатысуды икемді, белсенді және кез келген жаста өз білімін жалғастыруға, жетілдіруге, меңгеруге және арттыруға дайын әрбір адам үшін қолайлы ету үшін тиімді болуы мүмкін.

Әртүрлі жас топтары, көзқарастар, дайындықтар мен диапазондардан өмір бойы білім алу процесі және білім беру тұжырымдамасы әртүрлі болуы мүмкін. Бұл бастапқы нүктенің соңғыға ұқсамайтындығынан және білімнің перспективалары нақты анықталған және көрсетілген.

Әдістеме: оқу сауаттылығын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары аясында қалыптастыру керек. Бұл әдісті қалыптастырудың бірнеше әдіс-тәсілдерін ұсынуға болады. Мысал ретінде: қазақ тілі сабағы аптасына 3 рет болса, оның бір сабағында оқу сауаттылығын арттыру бойынша мағлұмат алып, келесі сабақта тест жұмыстарын шешуге

болады. Міне, осындай тәсілдермен жұмыс жасаудың арқасында оқу сауаттылығын қалыптастыруға болады.

Оқудың екі түрі бар: дауыстап немесе ауызша және дыбыссыз. Адамдар әдетте ауызша оқуды үйрене бастайды. Мектепте қазақ тілін оқытуда екі жолды да дамыту керек. Оқушылар тілдің графикалық жүйесін баспада ақпаратты жеткізу құралы ретінде игереді. Олар бұл дағдыны ауызша оқу және үнсіз оқу арқылы дамытады. Біреу оқи алады десе, бұл адамның назарын формаға емес, мағынаға аудара алатынын білдіреді. Оқушы мәтінді шифрды ашу міндеті ретінде емес, әңгіменің таныс түрі ретінде қарастырады. «Мұғалімнің мақсаты – әрбір басылған таңбаның пішініне қарайтын кезеңде оқушыларды мүмкіндігінше тезірек алу және оқушы сөздер мен сөз тіркестерін олардың мағынасына қарайтын кезеңге жету. Жеке әріптердің пішіндерін байқамай-ақ, жақсы оқитын адам бір уақытта екі, үш немесе төрт сөзді бір-бірлеп қабылдамайды. Өте жақсы оқушының көзі тез қозғалады, өте қысқа «тоқтаулар» жасайды.

Сабақта оқу келесі кезеңдерден тұрады:

- Білімдерін белсендіру үшін алдын ала оқу;
- Оқу барысында мағынаны шығару, нақты ақпаратты табу, сөйлемдер арасындағы байланыстарды түсіну сияқты стратегияларын дамыту.

Коммуникативтік құзыреттілікті арттыруға бағытталған оқу әрекеттері табысқа бағытталған болуы және оқушылардың оқу қабілетіне сенімін арттыруы қажет. Толық дамыған оқу әрекеті оқушыларды оқуға дейінгі, оқу кезінде және оқудан кейінгі әрекеттер арқылы оқырман ретінде қолдайды.

Алдын ала оқу – бұл оқушылар өз үміттерін мәтінмен растағанға дейін схеманы белсендіретін маңызды процесс. Тақырып туралы пікірталас тудыру үшін алдын ала оқу кезеңін пайдаланатын емтиханнан тыс сыныппен, әсіресе төменгі деңгейлерде оқушылардың мәтінді түсінуіне көмектесу үшін олардың бастапқы білімдерін белсендіру қажет. Схеманы белсендіру сыныпта пайдалы, ал оқушылар көлік түрінің немесе атақты болудың артықшылықтарын талқылағанда көп минуттар өтуі мүмкін. Алдын ала оқу кезеңін қолдану арқылы жауап беретін сұрақтарға қарсы мәтінді тиімді түсіндіру қабілетін жоғалтады. Бұл оларға дәлелдерді

табуға немесе жазушының тұжырымын тиімді түсіндіруге мүмкіндік бермей, не табатыны туралы алдын-ала қабылданған пікірлерді береді. Алдын-ала оқу әрекеттері оқушыларды мәтінді оқуға дайындайды. Оқушыларды оқу алдында дайындауға уақыт бөлу олардың оқығанын түсінуіне және оқу әрекетінен ләззат алуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Қорытындылай келе, неліктен оқу алдындағы іс-әрекеттер қажет? Тіл үйренушілерге оқуға себеп керек. Алдын-ала білімді белсендіру, сондықтан ESL немесе EFL тілін үйренуші үшін өте маңызды, ол мақсатты тілде оқу қабілетіне толық сенімді емес. Бұл жерде оқуға дейінгі іс-әрекеттер басталады. Алдын-ала оқудың сабақты жобалау мен жоспарлауға да практикалық әсері бар. Алдыңғы білімді белсендірудің логикасы негізгі оқу тапсырмасына кіріспе ретінде оқушылардың тақырып туралы бұрыннан білетініне негізделу болып табылады. Мұғалімдер оқушылардың алдыңғы білімдерін неғұрлым белсендірсе, негізгі оқу тапсырмасынан жаңа ақпаратты оқушыларға есте сақтау оңайырақ болады.

Оқуды үйренудегі ең қиын нәрсе – сөздің мағынасын ғана емес, құрылымдық сигналдар туралы білім негізінде сөйлемнен немесе абзацтан ақпарат алу. Оқушылар көбінесе грамматиканы елемейді және автономды сөздер туралы білімдеріне сүйене отырып, оқығандарын түсінуге тырысады. Әрине, олар жиі сәтсіздікке ұшырайды. Оқушылар кейде мәтіндегі негізгі ойды білдіретін тақырыптық сөйлемдерді таңдауда қиналады.

Оқу процесін жеңілдету үшін жаңа сөздерді, сөз тіркестерін және сөйлем үлгілерін оқушылардан оқуды сұрамас бұрын ауызша үйрену керек. Сонымен қатар оқушылар оқуды бастағанда сөздерді, сөз тіркестерін және сөйлемдерді қалай айту керектігін біледі және олардың мағынасымен таныс болады.

Демек, оқытудың тиімді жолдарын табу үшін мұғалім оқушыларда кездесетін қиындықтарды білуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Омрокова М.И., Рапопорт И.А., Постоловский И.З. Қиындықтарды жеңу: Оқуға үйрету тәжірибесінен / Кітап. Мұғалім үшін. – М.: Білім, 1990. – 128 б.

2. Светловская, Н.Н. Сыныптан тыс оқу әдістері: мұғалімдерге арналған кітап / Н.Н.Светловская. – 2-бас., – М.: Білім, 1991. 206 б.
3. Лутошкина В.Н., Плеханова Е.Н. Кіші мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру. Оқу-әдістемелік құрал. – Красноярск. – 2012 ж.
4. «Өзін-өзі тану» пәнінің мұғаліміне арналған әдістемелік құрал, Алматы қаласы: ҰҒПББСО «Бөбек». 2010 ж.
5. Оқушылардың мәтіндегі функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда аchiев ата-аналар ықпалын бағалау. 22 б. Астана, 2015.
6. Основные результаты международного исследования образовательных достижений учащихся PISA-2000 (отчет), Москва, 20024.
7. Dale H. мәліет Schunk жүйесінң Learning зертту Theories емс An белгі Educational мәтіндер PerspectiveThe мазұны University жастн of goalsNorth және Carolina очень at literauGreensboro
8. Jensen, E. (2005).
9. Wood, W., & Neal, D. T. (2007). A new look at habits and the habit-goal interface. Psychological Review. R

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЬ РАЗВИТИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ

*Кулак Светлана Ивановна,
учитель физической культуры
КГУ "Физико-математический лицей отдела образования
города Костаная" Управления образования акимата
Костанайской области
Сакаев Аслан Нурунбаевич,
учитель физической культуры
КГУ "ОШ №19 отдела образования города Костаная"
Управления образования акимата
Костанайской области*

Систематические занятия физическими упражнениями и спортом оказывают влияние не только на здоровье, но и на развитие его

личности. Растить поколения физически и нравственно здоровых людей – одна из самых ответственных задач, стоящих перед школой. Комплексной программой физического воспитания учащихся предусматривается не только развитие физических качеств, формирование двигательных навыков и умений, но и воспитание у школьников высоких нравственных качеств. Но если уровень развития двигательных качеств находится под постоянным контролем педагога, то влияние процесса физического воспитания на формирование личности школьника специально и целенаправленно не контролируется. Конечно, каждый учитель физической культуры имеет определенное представление о личных особенностях своих воспитанников, поскольку постоянно наблюдает их. Однако речь здесь идет о том, чтобы наблюдения эти велись по четкой системе, позволяющей получить данные, сопоставимые с наблюдениями, проведенными другими педагогами при других способах и условиях обучения. Только в этом случае психологический контроль над учащимися будет полезен и для совершенствования содержания и методов физического воспитания.

Практическое использование показателей психомоторного и личностного развития представлено нами в виде методики комплексной оценки развития обучающихся. Учитель должен тщательно изучить комплексную оценку развития обучающихся до начала учебного года, чтобы целенаправленно вести индивидуальные наблюдения за учениками.

Показатели психомоторного развития. В методике используется 7 показателей.

1. *Умение сохранять тела.* Этот показатель характеризует как произвольную, так и непроизвольную сферу саморегуляции. Оценкой «10» оценивается умение сохранять достаточно длительное время равновесие в затрудненных условиях на узкой опоре, с закрытыми глазами. Оценки «7» и «5» даются за более короткое время сохранения равновесия.

2. *Общий уровень развития произвольного управления своими движениями.* При оценивании необходимо учитывать умение ученика подчинять свои движения основной двигательной задаче, то есть выполнять осмысленные движения. Высокий уровень развития (10 баллов) проявляется в успешном освоении новых двигательных дей-

ствий на основе наглядного показа. Примеры: умение переходить в циклических движениях на менее привычные для себя формы движений; умение произвольно расслабляться.

3. *Умение тонко регулировать изменения своих движений по отдельным параметрам:* усилию, пространственной характеристике и времени. Развитие этого умения связано с развитием соответствующих видов различительной чувствительности и проявляется в тонкости самоконтроля, в умениях произвольно незначительно изменять темп движений, скорость бега или ходьбы, дальность прыжка с места с закрытыми глазами.

4. *Умение координировать сложные одновременные движения.* Высокий уровень этого умения проявляется в крупных так и в мелких движениях и обозначается чаще всего такими терминами, как «двигательная ловкость», «ручная ловкость». Баллы снижаются за снижение темпа координируемых движений.

5. *Двигательная память.* От уровня развития этого показателя психомоторного развития зависит быстрота и прочность запоминания значительного числа последовательных движений, длительность сохранения их, оперативность использования в необходимых случаях. Необходимо учитывать, что все перечисленные особенности памяти имеют важное значение, хотя могут быть выражены неодинаково. При оценивании этого показателя высший балл следует ставить, если достаточно отчетливо выражены все особенности памяти.

6. *Двигательное воображение.* Если от двигательной памяти зависит успешность произведения хранящейся в ней двигательной программы реально выполненного движения, то от двигательного воображения – успешность реализации еще никогда не выполнявшихся двигательных действий. Двигательное воображение невозможно без оперирования образами памяти или их элементами, но не сводится к памяти. В жизни встречается немало школьников с хорошей памятью, но слабо развитым воображением, и наоборот. В то же время необходимо учитывать, что резкой границы между процессами памяти и воображения не существует. Двигательным образам присуща обобщенность, они всегда в известной мере подвижны, изменчивы, поскольку сам способ управления движениями человека не является готовой двигательной программой, а носит ориентировочно-

исследовательский, а поэтому, в известной мере, творческий характер.

7. *Умение предвосхищать двигательные действия.* По существу, такие умения представляют наглядно-действительное мышление в структуре психомоторных действий. Эти умения вызваны к жизни ограниченностью физических возможностей человека в решении достаточно широкого класса двигательных задач.

Вспомним упреждающие действия вратаря в футболе или хоккее, когда самая быстрая реакция не дает решения задач. Об уровне развития умений предвосхищать движения, как собственные, так и чужие, учитель может судить по частоте случаев проявления этих умений: упреждающая реакция на движущийся объект; угадывание направления удара мячом.

Названные выше показатели психомоторного развития характеризуют состояние исполнительного звена в двигательной деятельности школьников.

Показатели личного развития.

1. *Уровень самоконтроля и организованности в двигательной деятельности.* Наиболее общее проявление этого показателя у школьников – уровень внимания на занятиях физической культурой, способность на протяжении всего занятия воспринимать объяснения учителя, устойчиво контролировать собственные двигательные действия. С этим связаны также умения экономить время на занятиях, правильно оценивать свою двигательную активность в целом и по отдельным этапам, успешность и причины неудач в отдельных двигательных действиях. Оценивание школьников по данному показателю следует производить с учетом возрастнo-половых особенностей, принимая во внимание фоновые данные учащихся по всему классу.

2. *Уровень инициативности и творческого подхода к решению задач, преодоление трудностей на занятиях физической культурой.* В зависимости от возраста школьников это может проявляться по-разному: в стремлении к самостоятельности; в проявлении критичности к действиям и замечаниям других людей.

3. *Уровень притязаний, стремление к более трудным целям.* При одинаковом исходном уровне учащиеся могут различаться по

трудности очередной цели: один стремится к более сложным упражнениям, другой не стремится.

4. *Уровень интереса к занятиям физической культурой и спортом.* Наиболее низкий уровень интереса и, следовательно, мотивации проявляется в нежелании заниматься физическими упражнениями. Причины этого могут быть самые разные. Следующий, более высокий уровень проявляется в стремлении заниматься физической культурой под влиянием сравнительно слабых и переходящих мотивов.

5. *Сформированность мотивации к занятиям физической культурой как средству, помогающему лучше учиться в школе.* Появление и развитие этого мотива у школьников предполагает в известной мере осознание ответственности перед обществом за успешность своей учебной деятельности. Высшей оценки заслуживают те учащиеся, которые самостоятельно занимаются физической культурой.

6. *Сформированность мотивации к занятиям физической культурой как средству подготовки себя к будущей трудовой деятельности.* Данный показатель имеет еще более отчетливую социальную направленность, чем предыдущий.

7. *Уровень развития волевого качества дисциплинированности.* Его оценка обычно не представляет трудности для учителя. Наиболее отчетливо дисциплинированность проявляется в старательном выполнении неинтересных, но нужных упражнений.

8. *Уровень развития качества смелости.* Проявляется в умении преодолевать страх, боязнь при выполнении определенных физических упражнений.

9. *Уровень развития волевого качества настойчивости.* Проявляется в количестве нерегламентированных попыток выполнить трудное задание.

10. *Уровень эмоциональной устойчивости, самообладания, выдержки.* Наиболее отчетливо проявляется в экстремальных и особенно ответственных условиях деятельности.

11. *Эмоциональная возбудимость.* Проявляется, как способность сильно возбуждаться в значимых для себя обстоятельствах.

12. *Степень удовлетворенности коллективным характером физкультурных занятий.* В основе удовлетворенности могут лежать

коллективистские черты личности и понимание своей полезности в групповых действиях.

Изложенная методика комплексной оценки развития обучающихся апробирована в работе с учителями физической культуры. В целом, методика вполне доступна учителям физической культуры.

Для усиления системности информации в методику включены также показатели физического развития: сила, быстрота, гибкость, двигательная активность.

Список использованных источников:

1. Айдарбекова А.А. Создание социально гуманной среды в организациях общего образования. Алматы, 2015.
2. Бодалев А.А. Столин, В.В. Аванесов В.С. Общая психодиагностика. Санкт-Петербург: Речь, 2000.
3. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. Москва: Педагогика, 1991.
4. Колясникова Л.В. Диагностическое обеспечение образовательного процесса: учебное пособие. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2003.
5. Копотева Г.А. Проектируем урок, формирующий УУД. В., 2015.
6. Лукьянова М.И., Калинина Н.В. Психолого-педагогические показатели деятельности школы: критерии и диагностика. Теория и практика. – М.: ТЦ “Сфера”, 2004.
7. Селигман М. Новая позитивная психология. Киев. «София», 2006

СОСТАВЛЕНИЕ И РЕАЛИЗАЦИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ ПО ТЕРРИТОРИИ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ В РАМКАХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПО КРАЕВЕДЕНИЮ. ТУРИСТИЧЕСКИЙ МАРШРУТ «ПО СЛЕДАМ Ы.АЛТЫНСАРИНА»

*Михалькова Ирина Александровна,
учитель истории КГУ «Общеобразовательная
школа имени Ыбырая Алтынсарина отдела
образования Костанайского района» Управления
образования акимата Костанайской области*

Привитие интереса к изучению истории родного края должно формироваться не только на уроках истории Казахстана, но и во внеурочной деятельности. С этой целью мной была разработана авторская программа курса по выбору «Историческое краеведение», которая успешно была презентована на республиканском конкурсе «Лучшая авторская программа». Внеурочные занятия в рамках реализации данной программы основаны исключительно на региональном компоненте и доступны для всех желающих, которые хотят узнать как можно больше об истории своей малой Родины. Формы проведения занятий разнообразны от простейших презентаций и коллажей до больших научно-исследовательских проектов. Одним из увлекательных занятий является составление исторических маршрутов по просторам нашей области и проведение исторических экспедиций, в рамках их разработки [1].

Сегодня очень популярной становится тема туристических маршрутов по территории нашей необъятной родины Республики Казахстан. Туристические маршруты позволяют узнать много интересного о нашей стране, посетить уникальные исторические и природные объекты.

Туристско-краеведческая деятельность осуществляется с помощью различных форм и методов. Лучшей является та, в которой на равных оздоровительно-спортивная, познавательная и воспитательная задачи [2].

Территория Костанайской области очень богата интересными историческими памятниками, архитектурными сооружениями, историческими местами. На костанайской земле родились и продолжили свой жизненный путь очень много исторических личностей. Туристические маршруты, разработанные по местам и объектам, связанным с жизнедеятельностью выдающихся личностей, позволяют нам окунуться в историю, познакомиться более глубоко с биографией исторической личности, узнать о его вкладе в историю нашей малой Родины и государства в целом.

В своей работе я хочу поделиться опытом составления и реализации туристических маршрутов с учащимися в рамках внеурочной деятельности на примере уже апробированного маршрута «По следам Ы.Алтынсарина». Данный маршрут был очень важен для нашей школы и учащихся, так имя Ы.Алтынсарина носит наше село и школа.

Поэтому учащиеся в рамках внеурочной занятости по краеведению разработали туристический маршрут, посвященный нашему великому земляку- просветителю Ыбраю Алтынсарину, который можно успешно реализовать среди всех категорий жителей нашей страны, а также иностранных туристов, которые хотят поглубже познакомиться с историей нашего края.

В разработке маршрута приняли участие учащиеся 8-9 классов. Целью их исследовательской работы являлось: разработка туристического маршрута по местам, связанным с жизнью и творчеством Ыбрая Алтынсарина и объектам, носящим его имя для более глубокого ознакомления с биографией и творческим наследием великого просветителя, а также историей родного края, развития туризма и привлечения дополнительных инвестиций в наш регион.

Новизна данной работы заключалась в том, что впервые в нашей области был разработан и апробирован туристический маршрут по местам и объектам, связанным с именем Ыбрая Алтынсарина.

Для того, чтобы разработать туристический маршрут «По следам Ы.Алтынсарина», была организована историческая экспедиция в Алтынсаринский, Костанайский районы и г. Костанай по местам, связанным с жизнью И.Алтынсарина и объектам, носящим его имя. В состав экспедиции вошли учителя истории нашей школы, а также обучающиеся 8-9 классов. Были посещены все локации, записаны ви-

деоматериалы, описывающие данные объекты, сделаны фотографии. Учащиеся записывали видеоролики как будущие гиды в рамках реализации проекта.

Рис.1 Экспедиция в Алтынсаринский район. с. Щербаково.

По итогам исторической исследовательской экспедиции был разработан туристический маршрут «По следам Ы.Алтынсарина». Протяженность маршрута 147 км. Он проходит через территорию Костанайского и Алтынсаринского района, а также г.Костанай. Маршрут берёт начало от КГУ «Алтынсаринская общеобразовательная школа отдела образования Костанайского района» с.Алтынсарино проходит через 6 локаций и заканчивается на территории мавзолея Ы.Алтынсарина. Также учащиеся собственными силами разработали макет маршрута, на котором отобразили все локации, обозначили расстояние между ними, а также указали названия объектов с изображением QR-кодов, в которых закодирована видеoinформация, с которой можно ознакомиться при посещении данной локации.

Описание маршрута и посещаемые объекты:

Локация №1. с. Алтынсарино, Костанайская область

Название села Алтынсарино
Мичуринского сельского округа
Костанайского района расположено в 7

км от г. Костанай. Так еще в период XIX века на этих землях было расположено имение Ы.Алтынсарина. Но, как известно из архивных материалов, до 1975 года село Алтынсарино носило название Альжанка. По одной из легенд Альжан - это потомок великого просветителя, которому достался надел земли, расположенный именно на территории нашего села.

В КГУ «Общеобразовательная школа им. Ы. Алтынсарина отдела образования Костанайского района» есть музей, посвященный И.Алтынсарину.

Локация №2. с. Щербаково, Алтынсаринский район

Посещаемые объекты: Аракарагайский лес, парк и памятник И.Алтынсарина, школьный музей, посвященный М.Хакимжановой и Ы. Алтынсарину.

На данной локации вы познакомитесь с биографией Ы.Алтынсарина и его семьи, узнаете о месте его рождения и детских годах, проведенных у деда Балгожи в Аракарагайской волости.

Локация №3. Колодец Омара. Место рождения И.Алтынсарина Алтынсаринский район. (22 км. от с.Щербакова)

На данной локации вы побываете на месте, где родился Ы.Алтынсарин, где располагался в XIX веке его родной аул. На этом месте до сих пор стоит колодец известный в истории, как «Колодец Омара»

Локация №4. Областная детско-юношеская библиотека им.И.Алтынсарина. (г.Костанай, ул. Касымханова, 74)

При посещении данного объекта можно познакомиться с творческим наследием Ы.Алтынсарина-книгами, рукописями, детскими рассказами.

Локация №5. Исторический памятник - место, где располагалась школа, открытая И.Алтынсариним в 1884 году. Специализированная школа-гимназия-интернат им.Ы.Алтынсарина (г.Костанай ул.Алтынсарина, 118)

На данной локации вы познакомитесь с просветительской деятельностью Ы.Алтынсарина, образовательными учреждениями, которые он открывал.

Локация №6. Мемориальный музей И.Алтынсарина, (г.Костанай, ул.Алтынсарина, 118-А)

При посещении данного объекта можно познакомиться с биографией, личными вещами Ы.Алтынсарина, макетами, инсталляциями, посвященными его жизни.

Локация №7. Инспекторское озеро, п.Мичурино, Костанайский район (450 м. от мавзолея И.Алтынсарина)

На данной локации вы побываете на месте, где провел последние годы жизни Ы.Алтынсарин., узнаете о его жизни в этот период. В окрестностях данного озера располагался дом И.Алтынсарина.

Локация №8. Мавзолей И.Алтынсарина (п.Мичурино Костанайский район)

На данной локации вы посетите место, где захоронен Ы.Алтынсарин. Узнаете об огромном вкладе Алтынсарина в развитие нашей страны.

Я думаю, что такие формы внеурочной деятельности очень интересны и увлекательны. Реализация данной формы внеурочной занятости учащихся с использованием регионального компонента будет способствовать изучению истории родного края, знакомству с историческими личностями, прививать любовь и уважение к родной земле и её прошлому. Также разработанные учащимися туристические маршруты можно будет реализовывать как в организациях образования для учащихся, так и в учреждениях культуры, туризма и спорта для всех желающих. Это не только повысит интерес к изучению истории родного края, но и принесет экономическую пользу нашему региону. В экономическом плане реализация туристических маршрутов позволит привлечь в экономику нашей области и государства в целом дополнительные инвестиции, будет способствовать развитию туризма в регионе.

Сегодня смело можно говорить, что польза от активной работы по краеведению на лицо: это и расширение образовательного пространства, и развитие познавательного потенциала у обучающихся. У учащихся повышается интерес к истории, многие становятся призерами интеллектуальных конкурсов и олимпиад по предмету. После окончания школы поступают на исторические дисциплины. И, что

самое главное, совершенно реально способствует формированию личности. Педагоги и ученики ставят перед собой очень непростые вопросы, связанные с историей родного края и ее днем сегодняшним. От ответов на эти вопросы молодыми людьми зависит в какой стране мы будем жить завтра.

Список использованных источников:

1. Программа курса по выбору «Историческое краеведение»: метод. сб. [Текст] / И.А.Михалькова. - Изд.орг. «www.gylym-bilim.kz», 2017. – 35 с.
2. Имангулова Т.В. Организация туристско-краеведческой деятельности в образовании // Краеведение. Информационно-методический журнал «Открытая школа». Сентябрь 2017 г.- № 7(168)
3. З.М. Абишева. Основы туристско–краеведческой работы. – Алматы, 2007 г.

**ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИЕ ТЕХНОЛОГИИ
НА МУЗЫКАЛЬНЫХ ЗАНЯТИЯХ У ДОШКОЛЬНИКОВ**

*Окаманчук Елена Валерьевна,
музыкальный руководитель
КГКП «Ясли-сад «Болашақ»
города Лисаковска
Управления образования
акимата Костанайской области*

Использование здоровьесберегающих технологий в воспитании дошкольников сегодня является одной из наиболее значимых тем. За последние десятилетия по всему миру наблюдается тенденция ухудшения здоровья детей. Существует множество способов улучшить состояние здоровья, но одним из самых творческих и интересных методов является музыкотерапия.

Исследования таких великих ученых, как С. П. Боткин, И. П. Павлов и И. М. Сеченов, подтвердили, что музыка способна оказывать влияние на психическое и физическое состояние человека. Мы живем в окружении звуков, и, как утверждал древнегреческий философ Платон: «Звук формирует всю Вселенную». Однако, не вся му-

зыкальная композиция оказывает положительное воздействие на человеческий организм [1].

Исследования показали, что громкость звука свыше 65 децибел оказывает негативное влияние на работу мозга. Во время массовых концертов рок-музыкантов уровень звука часто превышает 120 дБ, что может нанести значительный вред. Рок, хэви-метал и даже лёгкая популярная музыка могут оказывать отрицательное воздействие на здоровье человека, особенно на слух. С начала 1980-х годов наблюдается резкое ухудшение слуха у населения, и одной из причин этого явления является увлечение громкой музыкой и частое использование наушников [2].

Классическая музыка оказывает не только положительное влияние на нервную систему человека, но и имеет более широкие эффекты. Доказано, что произведения Моцарта способны стимулировать рост растений, увеличивать удои молока у коров, а также очищать воздух от вредных микроорганизмов. Этот феномен получил название «Эффект Моцарта» [3].

Научные исследования подтверждают, что воздействие музыки Моцарта на головной мозг происходит по двум основным параметрам: частота смены ритма и звуковая частота. Первое объясняется тем, что наш мозг работает по циклам, и его нервная система имеет ритмы длительностью 20-30 секунд. Ученые выдвинули гипотезу, что звуковые волны с аналогичной частотой могут вызвать резонанс в коре головного мозга. После анализа данных стало очевидным, что произведения Моцарта обладают максимальной резонансной частотой, благодаря чему его музыка занимает высшие позиции в специальных таблицах, где примитивная поп-музыка, напротив, оказалась внизу.

Музыка Моцарта уникальна тем, что в ней 30-секундные ритмические волны повторяются значительно чаще, чем в других музыкальных произведениях, что создает гармонию с биоритмами человеческого мозга. Кроме того, наибольший резонанс в коре мозга вызывают звуки высокой частоты (в диапазоне от 3 000 до 8 000 Гц), которыми насыщены произведения австрийского композитора.

Также существуют яркие примеры положительного воздействия музыки Моцарта на конкретных людей, что лишь подчеркивает уни-

кальность его творчества.

В 60-е годы известный актер Жерар Депардьё столкнулся с серьезными проблемами — он страдал от заикания и имел трудности с памятью. Однако судьба свела его с врачом, который обнаружил у Жерара нарушения в среднем ухе и порекомендовал ежедневное прослушивание музыки Моцарта по два часа в течение нескольких месяцев. Результаты превзошли все ожидания: актер полностью избавился от проблем и смог достичь успеха, став тем человеком, которого мы знаем сегодня.

Прослушивание и других произведений классической музыки также оказывает положительное влияние на здоровье. Например, звуки флейты способствуют улучшению работы печени и легких, а арфа помогает справляться с нервозностью и истерией.

Зная о целебных свойствах музыки, крайне важно применять этот опыт в воспитательном процессе дошкольных учреждений. В детских садах, помимо прослушивания музыки, к здоровьесберегающим технологиям можно отнести дыхательные упражнения, вокалотерапию, артикуляционную гимнастику, игровой массаж, аутотренинги и психогимнастические игры. Эти методы помогают укрепить здоровье детей и создать благоприятную атмосферу для их развития [4].

Важно учитывать возрастные особенности детей, избегать избыточной нагрузки на голосовой аппарат и двигательный аппарат. На занятиях должны присутствовать элементы активного отдыха, упражнения для снятия напряжения с глаз, расслабляющая дыхательная гимнастика.

Дыхательная гимнастика является важной частью начала занятия, особенно в хорошо проветренном помещении, поскольку она способствует активному очищению лёгких. Это не только помогает предотвратить простудные заболевания, но и укрепляет мышцы грудной клетки, пробуждает организм и настраивает его на продуктивную работу. Одним из наиболее эффективных методов считается дыхательная гимнастика по системе А. Н. Стрельниковой, где резкий вдох через нос сочетается с движениями, сжимающими грудную клетку [5].

Вокалотерапия, или лечение пением, приносит значительную пользу, особенно для дошкольников. Во время хорового пения у детей формируются позитивные межличностные связи, поднимается настроение и появляется бодрость. Совместное пение объединяет детей и доставляет им радость. Кроме того, оно развивает диафрагму, межреберные мышцы и мышцы брюшного пресса. Исследования также показывают, что пение положительно влияет на детей с проблемами заикания.

Интересно, что разные гласные звуки оказывают разное воздействие на организм: звук «а» помогает снять спазмы, «и» способствует очищению носовых ходов, а «ы» помогает при проблемах с ушами.

Артикуляционная гимнастика становится всё более востребованной в дошкольных и младших школьных учреждениях, так как у современных детей часто слабый речевой аппарат, что связано с состоянием психоневрологического здоровья. Этот фактор зависит от многих факторов: течение беременности, сложность родов, наличие врождённых патологий. Укрепление артикуляционного аппарата на музыкальных занятиях совместно с логопедом помогает улучшить речь. Такая гимнастика занимает немного времени, но она снимает напряжение лицевых мышц, развивает мимику, разогревает мышцы языка и губ, улучшает концентрацию и память.

Игровой массаж, как и пальчиковая гимнастика, представляет собой физическое воздействие на организм, которое приносит значительные оздоровительные эффекты. Массаж стимулирует рост мышечной массы, активизирует рецепторы кожи и способствует улучшению кровообращения, что, в свою очередь, положительно влияет на работу внутренних органов. Нормализованное кровообращение напрямую связано с повышением активности головного мозга.

Пальчиковая гимнастика способствует развитию мелкой моторики и координации движений с участием зрения. Помимо очевидных физических преимуществ такие упражнения, как массаж и пальчиковая гимнастика, приносят детям удовольствие, создавая позитивные эмоции, что помогает стабилизировать нервную систему.

Приемы релаксации, включая аутотренинг, психогимнастику и улыбокотерапию, предоставляют детям пространство для самовыражения. Эти методики помогают регулировать эмоциональное состоя-

ние, развивают воображение и способствуют расслаблению. Особенно важно использовать такие приемы в период адаптации, когда дети могут сталкиваться с чувством замкнутости и эмоциональным дискомфортом [4].

Педагог играет ключевую роль в применении здоровьесберегающих технологий. Он должен организовать процесс таким образом, чтобы сохранить здоровье детей, вовлекая их в активное музыкальное развитие. Педагог должен внимательно следить за состоянием детей, вовремя замечать признаки усталости или напряжения и применять соответствующие методы для их устранения. Кроме того, педагог должен создавать психологически комфортную атмосферу, способствующую раскрытию творческих способностей детей и развитию их музыкальных навыков. Следует учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка.

Применение здоровьесберегающих технологий на музыкальных занятиях в дошкольных учреждениях является важным аспектом образовательной деятельности. Эти методы способствуют не только музыкальному развитию детей, но и укреплению их здоровья, формированию физической выносливости и эмоциональной стабильности. Через музыку, различные игры и специальные упражнения дети не только знакомятся с миром звуков, но и учатся заботиться о своем физическом состоянии, что играет значительную роль в их комплексном развитии [6].

Грамотно подобранный музыкальный репертуар и тщательно спланированные занятия могут способствовать укреплению здоровья наших воспитанников. Ведь дети — это будущее, и каждый из нас стремится сделать его ярким и гармоничным. Поэтому забота о здоровье подрастающего поколения — наша важнейшая задача, и многое зависит от наших действий.

Список использованных источников:

1. Леонова Е. В. «Музыкотерапия в педагогике». Издательство Балтийского федерального университета им. И. Канта, 2014 г.
2. Губин В.В. «Звуковое воздействие на организм человека». Издательство «Наука», 1994 г.
3. Кэмпбелл Д. «Эффект Моцарта». Издательство ООО "По-пурри", 1999 г

4. Янова Н. Н. «Вокалотерапия – лечение пением». М., 2009.
5. Стрельникова А. Н. «Дыхательная гимнастика». Издательство «Эксмо», 2014 г.
6. Петрушин В. А. «Здоровьесберегающие технологии в образовательном процессе». Издательский центр «Академия», 2009 г.

ОРЫС ТІЛДІ СЫНЫПТАРДАҒЫ ОҚУШЫЛАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР, МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

*Рахимжанова Рыскул Дуанбековна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің
Восточный жалпы білім беретін мектебі» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

Қазіргі таңда қазақ тілі мен әдебиетін орыс тілді оқушыларға тиімді оқыту маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Орыс тілді оқушыларға қазақ тілін үйрету барысында кездесетін қиындықтар мен оларды шешудің жолдарына ерекше назар аудару қажет.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі ретінде қазақ тілін меңгеру барлық азаматтар үшін маңызды. Сондықтан да өзге ұлт өкілдеріне тіл үйрету мұғалімге асқан жауапкершілік пен біліктілікті жүктейтіні анық. Соңғы жылдары білім беру саласының қарқынды дамуы әлемдегі оң өзгерістердің нәтижесі дей аламыз. Қазіргі жаһандану заманында дәстүрлі оқыту оқушылардың қажеттіліктеріне толықтай жауап бере алмайды. Сол себепті, заман талабына сай білім беру асқан шеберлікті, ізденімпаздықты, жаңашылдықты қажет етеді.

Орыс тілінде оқытылатын сыныптарындағы қазақ тілі мен әдебиеті кіріктірілген пән болғандықтан да, оны оқытудың өзіндік ерекшеліктері де бар. Оқушыларға үйретілетін сөздер, ең алдымен, белгілі бір тақырыптарға, екіншіден, сөз таптарға қатысты болады, сол себептен қазақ тілі сабағы әрі тілдік, әрі әдебиеттік оқу материалдарын қамтиды. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс тілді

оқушылар үшін екінші тіл болғандықтан, салыстырмалы грамматикаға байланысты мәліметтерді де ескерген жөн.

Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, тілдік дағдыларын дамыту және олардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру бағытында оқытудың заманауи әдістерін іс-тәжірибеме енгізу және мультимедиялық ресурстарды тиімді қолдану арқылы әр сабағымды жүйелі, нәтижелі өткізуге болатындығына көз жеткіздім деп айта аламын. Өз іс-тәжірибемде кеңінен қолданып, оқушыларға қазақ тілін меңгертуде айтарлықтай септігін тигізіп жүрген әдіс-тәсілдермен бөлісем деймін.

Интерактивті оқыту әдістері. Интерактивтік деген сөз энциклопедияда көрсетілгендей, интеракция деген ұғымнан келіп шығады. Ал интеракция жеке индивидтердің, топтың, жұптың, өзара біріккен әрекетке бір-біріне алма кезек әсер етуі. Бұл әдіс, әсіресе, сұхбат құруда оқушылардың белсенділігін арттырады. Бірігіп жұмыс істеуге үйретеді. Олардың ізденуін, шығармашылықпен әрекет етуін қамтамасыз етеді. Интеракция кезінде оқушылардың істі ұйымдастыра білу қабілеттері де көрінеді. Интерактивті әдіспен сабақ өткізу кезінде мұғалім кеңесші, серіктес рөлін атқарады. Ал топ белсенді түрде әрекет ете отырып, бірін-бірі қолдау, толықтыру арқылы сұхбат құруға үйренеді. Екі оқушының сұхбатына үшіншісі де араласуына болады. Ол қарсы топтың оқушысы болуы да мүмкін.

Бұл әдістің негізгі мақсаты – оқу процесінің барлық сатысында біріккен әрекетке жағдай жасау. Әрқайсысы өз міндетін жауапкершілікпен орындай отырып, топтың ортақ мүддесіне қол жеткізуге тырысады. Интерактивті әдістерді қолдану оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, оқу деңгейі төмен оқушылардың өзі топта немесе жұпта өзіне берілген тапсырманы қызығушылықпен орындап, өзіне жүктелген жауапкершілікті сезінеді.

«Кластер», «Синквейн», «Инсерт кестесі», «Зигзаг», «ПОПС формуласы», «Шешімдер ағашы», «Миға шабуыл», «Шырмауды шешу» «Келіссөздер және медиация» әдістері арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың сабақ үрдісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етемін. Сондай-ақ, қазақ тілін оқыту

барысында рөлдік ойындар, дебаттар, диалогтар ұйымдастыру тиімді [1, 21 б.].

Коммуникативтік әдіс – оқушы мен мұғалімнің тікелей қарым-қатынасы арқылы жүзеге асатын, белгілі бір тілде сөйлеу мәнерін қалыптастыратын, тілдік қатынас пен әдістемелік категорияларға тән басты белгілер мен қағидалардың басты жүйесінен тұратын, тіл үйретудің тиімді жолдарын тоғыстыра келіп, тілдік қарым-қатынас құралы ретінде іс жүзінде асыратын әдістің түрі.

Коммуникативті әдістер оқушылардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл әдістер арқылы оқушылардың сөйлеу дағдылары, тыңдау, түсіну, жазу және оқу дағдылары қалыптасады. Коммуникативті әдістерді қолдану арқылы оқушылардың тілдік қорын кеңейтуге, олардың қазақ тілінде еркін сөйлеуіне қол жеткізуге болады. Мысалы, жұптық және топтық жұмыстар, пікірталастар, сұхбаттар ұйымдастыру арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға болады.

Оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін дамытуда ең қолайлысы - пікірталас. Пікірталас - сөйлеудің ең күрделі формаларының бірі. Пікірталасқа қатысушы оқушылар өз ойларын білдіруге көмектесетін сөздік қор мен сөйлеу мәнерін игеру қажет. Бұл әдіс көркем-әдеби немесе публицистикалық стильдегі мәтіндерді талдау кезінде де тиімді. Сондай-ақ, топтық талқылау немесе рефлексия кезеңінде де қолдануға болады. Оқушылар бір-бірімен ақпарат алмаса отырып, диалогтік қарым-қатынасқа түседі, тәуелсіз ойлауы дамиды және алған біліммен бөліседі [2].

Жобалық оқыту әдісі. Жобалау – «proicere» деген латын сөзі. Бұл сөз «жоспарлау, дайындау» сияқты мағынаны немесе жоспардың жүзеге асырылуын білдіреді. Жобалық әдіс оқушылардың зерттеу қабілеттерін, шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған. Оқушылар қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінде түрлі жобалар әзірлеп, өз жұмыстарын сыныптастарымен бөлісе алады. Бұл әдіс оқушылардың қазақ тілін тереңірек меңгеруіне, олардың тілдік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, қазақ әдебиеті шығармаларын зерттеу, қазақ халқының мәдениеті мен тарихы туралы жобалар жасау арқылы оқушылардың танымдық және зерттеу

қабілеттері дамиды. Жобалап оқыту технологиясы арқылы қазақ тілін меңгерудің ережесі мынадай:

- ✓ тақырып (жобалық) оқу бағдарламасына сәйкес болуы керек және ол оқушының қызығушылығын тудыруы қажет;
- ✓ мұғалімнің рөлі өзгереді, ол тек қана ұйымдастырушы әрі кеңесші қызметін атқарады;
- ✓ жобалап оқыту аясында іздену әрекеті, зерттеу әрекеті, талдау және жинақтау әрекеті ұйымдастырылады;
- ✓ ізденуші жеке жұмысының жобасын ұсынып, оны нәтижесінде дәлелдеу үшін жоспар жасайды, сызба, кескіндеме, диаграммалар пайдаланылады;
- ✓ таңдап алынған тақырып кең және ашық болуы қажет;
- ✓ жобаны қорғау жұптық (диада), үштік (триада) және топтық шеңберде орындалуы қажет [3, 36-40 бб.].

Аудиовизуалды әдістер. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушылардың жаңа сөздерді меңгеруіне, лексикалық және грамматикалық ұғымдарды көріп, тыңдап, тікелей қабылдауына ең тиімді әдіс – аудиовизуалды әдіс деп айта аламын.

Аудио құралдарын қолданудың мақсаты – қазақ тіліндегі дыбыстарды, сөздерді, сөйлемдерді айтылымдарды дұрыс дыбыстап айтуға, дұрыс жазуға төселдіру. Аудио және бейне материалдарды қолдану оқушылардың тыңдау және түсіну дағдыларын дамытуға көмектеседі. Қазақ тіліндегі фильмдер, мультфильмдер, әндер, радиобағдарламалар арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға болады.

Аудиовизуалды әдісті төмендегі жолдармен жүзеге асыруға болады:

- ✓ ауызша сөйлеуге бағыттау, яғни оқушылардың тілдерін түрлі тақырыптағы диалогтер арқылы жаттықтыру, материалды мәтін түрінде емес, диалог формасында ұсыну;
- ✓ жағдаяттық тапсырмаларды орындату арқылы күнделікті өмірде болып жатқан оқиғаларды бейнелейтін аудиомәтін немесе бейнежазда берілген мәселенің шешімін табуға, өз көзқарасын білдіруде тілдік нормаларды дұрыс қолдануға жетелеу;

✓ функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмалардың мақсаты - оқушыларды грамматикалық тақырыпты практикада қолдана білуге үйрету;

✓ көру мен есту қабілеттерін бір мезетте дамыту жолы - сабақта көру (фильм) мен естуге (аудиотаспа) арналған көрнекі құралдарды тиімді қолдану.

Аудиовизуалды әдісті қолдануда қазақ киносының туындыларынан үзінділер көрсету барысында оқушыларға проблемалық сұрақтар қойып, олардың оқиғаға қатысты ойын тыңдап қана қоймай, қазақ халқының салт-дәстүріне, тарихына, мәдениетіне, кейіпкерлер бойындағы адамгершілік қасиеттеріне деген құрмет сезімдерін оятуға болады [4].

Мультимедиялық ресурстарды пайдалану-инновациялық формада сабақ өткізу үшін маңызды шарттардың бірі болып табылады және онда мультимедиялық құралдарды, компьютерлік техниканы, интерактивті тақталарды және желілік ақпараттық білім беру ресурстарын пайдалануды көздейді.

Сабақта мультимедияны (аудио-видео қондырғылары мен теледидарды, электрондық оқулықтарды), компьютерлік бағдарламалар мен интерактивті тақтаны, анықтамалық мәліметтерді (сөздік, энциклопедия, карта, деректер қоры) пайдалану айтарлықтай нәтиже береді [5, 21 б]. Оқушылар көбінесе презентация немесе жоба жасауда мультимедиялық құрылғылардың көмегіне жүгінеді. Оқушы презентациясының сапалы шығуы оқушының қаншалықты ізденгеніне, шығармашылығына, эстетикалық талғамына, сондай-ақ мұғалімнің дұрыс бағыттауына байланысты. Презентация арнайы бағалау критерийлері мен талаптарына сай орындалу керек.

Мысалы, Ұлықбек Есдәулеттің «Қара пима» поэмасын алайық, оқушыға тек автор мен шығарма атауын презентация тақырыбы ретінде берсек, ол нені және қалай зерттеу керектігін түсінбеуі мүмкін, сондықтан да, ең алдымен, презентацияның тақырыбын нақтылау керек. «Ұлықбек Есдәулеттің «Қара пима» поэмасындағы қоғамдық-әлеуметтік мәселе» немесе ««Қара пима» поэмасындағы әке мен баланың қарым-қатынасы» деп тақырыпты алатын болсақ, оқушы поэманың негізгі идеясын, бүгінгі өмірмен байланысын, мәселенің шешу жолдарын, әке мен бала арасындағы шиеленістік жағдайды

қарастыра алады. Екіншіден, тілдік қатынасқа мән беру, яғни оқушы материалды барлық аудиторияға, яғни сыныптастарына түсінікті қарапайым тілде жеткізе білуі қажет. Үшіншіден, сараптау кезеңінде осы презентация аясында өзге оқушылардың пікірлері, сұрақтары тыңдалуы міндетті. Төртіншіден, оқушы тақырып бойынша тест, аудио немесе бейнежазба, сілтемелер қолданса, өтілген материалды терең меңгергендігін аңғаруға болады.

Орыс тілді оқушыларға қазақ тілін үйретуде мультимедиялық ресурстарды қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың тілдік дағдыларын дамытады. Сондай-ақ, қазақ тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалар мен түрлі веб-сайттар оқушылардың өз бетімен оқып-үйренуіне мүмкіндік береді.

Бүгінде оқытудың жаңартылған бағдарламасына сәйкес түрлі интерактивті-мультимедиялық онлайн платформалар пайда болды. Бұл оқушыларға сабақ барысында да, сабақтан тыс уақытта да жұмыс істеуіне жағдай туғызады [6].

Онлайн платформаларға <https://imekterp.kz/>, <https://bilimland.kz/>, <https://daryn.online.kz/> сынды бағдарламалар жатады. Өз тәжірибемде цифрлық технология әдіс-тәсілдерін түрлі заманауи қосымшалар арқылы жүзеге асырып, қазақ тілін оқытуда қолданып, нәтижесін көріп жүрмін. Олар: wordwall, renderforest, learningup, quizlet, kahoot, plicers, I spring suite, Active Inspire, чат-бот, мұғалім калькуляторы, canva, tallanto teachers т.с.с геймфикациялар.

Жасанды интеллект (AI) – сөйлеуді тану, шешім қабылдау және табиғи тілді өңдеу сияқты адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды орындай алатын жүйелерді құруға мүмкіндік беретін технологиялардың жиынтығы. Соңғы жылдары білім беру саласында мұғалімдердің ЖИ мүмкіндіктерін қолдану шеңбері өте қарқынды кеңейіп келеді.

ЖИ бағыттары:

- ✓ білімді ұсыну және қолдану (сараптамалық жүйелер құру);
- ✓ ойлау үрдістерін символдық модельдеу (теорема дәлелдеу, шешім қабылдау және ойын теориясы, жоспарлау және реттеу, болжау);
- ✓ табиғи тілмен жұмыс (ақпараттық іздеу, мәтінді іздеу, машиналық аударма);

- ✓ робототехника (нысандарды басқару, орналасқан орынды анықтау, қозғалысты жоспарлау);
- ✓ машиналық шығармашылық (кино мен ойын саласында қолданылатын шынайы бейнелер құру);
- ✓ зерттеудің басқа да салаларында (компьютерлік ойындардағы интеллектілерді программалау, сызықтық емес басқару, ақпараттық қауіпсіздіктің интеллектуалды жүйелері).
- ✓ машиналық оқыту (символдарды тану, қолмен жазылған мәтінді тану, дауысты тану);
- ✓ жасанды интеллектіні биологиялық модельдеу (нейронды желілер) [7, 123-136 б.].

Мен көбінесе ЖИ мүмкіндіктерін оқу процесін даралауда, яғни оқу материалдары мен әдістерін әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеуде, олардың жұмысын бағалауда, интерактивті тапсырмалар дайындауда, бейне сабақтар мен ойын, викториналар ұйымдастыруда және оқушылармен кері байланыс жасау кезеңінде қолданамын.

Бұл оқушыларға өздерінің күшті және әлсіз жақтарын жақсы түсінуге, қатемен жұмыс жасауға көмектеседі.

Нейрожелі - бұл кескінді тану, сөйлеуді түсіну және шешім қабылдау сияқты әртүрлі тапсырмаларды орындау үшін адам миының жұмысын имитациялайтын жүйе.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолдануға ең қолайлы, қарапайым нейрожелі - ChatGPT желісі. Бұл нейрожелі мәтіндер шығаруға және табиғи тілде сөйлеуге қабілетті. Сонымен қатар ChatGPT-те үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеуге және талдауға болады.

ChatGPT желісі мұғалім мен оқушының жұмысын жеңілдетеді, яғни ақпаратты табу, реферат жазу, кателерді дұрыстау, тест сұрақтарын құрастыру, суреттер мен графикалар жасау, мәтінді аудару сияқты тапсырмаларды тез орындауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, орыс тілді оқушыларға қазақ тілін оқытуда мұғалім кез келген әдісті оқытудың мақсат-міндеттеріне сай қолданып, оқушылардың іс-әрекетін тиімді ұйымдастыра білуі қажет.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: «Жақсы дерлік те, жаман дерлік те бір әдіс жоқ. Олақтықтың белгісі - бір ғана әдісті болу, шеберліктің белгісі - түрлі әдісті болу». Әрбір ұстаз өз біліктілігін оқытудың заманауи технологияларымен толықтырып, әр сабағын

тартымды, мазмұнды өткізуде аянбай еңбек ету керек деп ойлаймын. Ол үшін білім жетілдіру курстарынан дәріс алып, семинар, вебинар, шебер-сынып, коучинг, конференцияларға үнемі қатысып, баспасөз және және әлеуметтік желідегі жаңалықтардан қалыс қалмауы керек.

Білім саласында отыз жылға жуық қызмет еткен ұстаз болсам да, ізденуден, үйренуден жалыққан емеспін.

Ұстаздың басты міндеті - жеке тұлғаны жан-жақты қалыптастыру. Олай болса, әр оқушының қажеттілігіне жауап бере алатындай, озық ойлы, білікті маман болуды ел алдындағы парызым деп білемін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдуллина Г. Интерактивті оқыту – таным белсенділігінің қазіргі бағыты. – Ұлт тағылымы, 2009, №2. Б.17.

2. Жұмабаева А. Тілдік дағдыларды дамыту. – Алматы: Арыс, 2015.

3. Э. Тұрдалиева, Ж.Ақынова. Жобалау технологиясын қолдану әдістері// Қазақ тілі мен әдебиеті, №5, 2006, Б. 36-40.

4. Мұхамедханов Қ. Оқытудағы жаңа әдістер. – Алматы: Арыс, 2004.

5. К. Жантелова. Қазақ тілін ақпараттық технологиялар жүйесімен үйрету.// Қазақстан мектебі, №3, 2013, Б. 21.

6. «Ақпараттық-компьютерлік технологияларды тиімді қолдану – заман талабы» // Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде 2015 ж. №7.

7. Смит, Дж. (2020). «Жасанды интеллекттің білімге әсері». Білім беру технологиясы журналы, 25(3), Б.123-136.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ МҮМКІНДІКТЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛДЕРІН ДАМЫТУ

*Самбулатова Гульшат Шукуровна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
физика-математикалық лицейі» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

Бүгінгі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы әсерінен өзгеріп, жаңаша талаптарға жауап беруде. Соның бірі - жасанды интеллект (ЖИ). ЖИ білім беру процесіне енгізілген сайын оқушылардың сөйлеу тілі мен коммуникациялық дағдыларын дамытуда жаңа мүмкіндіктер туындайды. Сөйлеу тілі - адамның әлеуметтік өміріндегі маңызды құрал. Ол оқушылардың өз ойларын, сезімдерін білдіруіне, қоғаммен байланыс жасауына мүмкіндік береді. Алайда, дәстүрлі оқу әдістері кейде оқушылардың тілдік дағдыларын жеткілікті деңгейде дамытуға мүмкіндік бермейді. Мұнда ЖИ-дің рөлі зор. Жасанды интеллект оқу процесінде интерактивтілік пен жеке оқытуды қамтамасыз етеді. Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін ЖИ платформалары ойын элементтерін, интерактивті жаттығулар мен динамикалық кері байланысты қолдана алады. Бұл оқушылардың тілдік дағдыларын жаттықтырып, олардың өздерін еркін сезінуіне көмектеседі. Жасанды интеллект (ЖИ) сөйлеу тілінде маңызды рөл атқарады. Ол тілдік модельдер мен жүйелер арқылы адамдармен қарым-қатынас жасау, ақпаратты өңдеу, аударма, дауыстық көмекшілер және т.б. функцияларды орындайды. ЖИ сөйлеу тілі арқылы тіл үйренуге, жазбаша мәтінді түсінуге және анализ жасауға көмектеседі. Жасанды интеллект (ЖИ) - бұл компьютерлік жүйелер мен бағдарламалардың адамның интеллектін имитациялау қабілеті. ЖИ алгоритмдері деректерді өңдеу, үлгілерді тану, шешім қабылдау, тілдік коммуникация және басқа да міндеттерді орындау үшін қолданылады. ЖИ-дің негізгі түрлері:

1. Тар ЖИ: белгілі бір міндеттерді орындау үшін арнайы жасалған. Мысалы, дауыстық көмекшілер, чат-боттар.

2. Жалпы ЖИ: адамның барлық интеллектуалдық қабілеттерін имитациялауға арналған. Бұл қазіргі уақытта дамып келе жатқан концепция.

ЖИ білім, медицина, көлік, қаржы, білім беру және басқа да көптеген салаларда кеңінен қолданылады. Оның дамуымен байланысты этикалық мәселелер мен қауіпсіздік сұрақтары да туындайды.

Сонымен қатар ЖИ тілдік коммуникацияны автоматтандыру, ақпаратты іздеу, клиенттермен байланыс орнату сияқты салаларда да қолданылады. Бұл технологиялар адам өмірін жеңілдетіп, кәсіпорындардың жұмысын тиімдірек етуге мүмкіндік береді.

Мақалада мен ЖИ-дің сөйлеу тілін дамытудағы тиімділігін, оның әдіснамалық аспектілерін және практикалық қолдану жолдарын қарастырамын. Оқушылардың сөйлеу қабілеттерін жетілдіру арқылы біз олардың білім сапасын арттырып, болашақта табысты маман болуына жол ашамыз.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында революциялық өзгерістерге себеп болып жатыр. Оқушылардың сөйлеу тілдерін дамытуда ЖИ технологияларының қолданылуы тиімді әдіс ретінде қарастырылуда. Бұл мақалада ЖИ-нің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оқушылардың сөйлеу тілдерін дамыту жолдары қарастырылады.

1. Жасанды интеллекттің рөлі.

Жасанды интеллект оқушыларға жеке оқыту тәжірибесін ұсыну арқылы сөйлеу тілдерін дамытуға мүмкіндік береді. ЖИ алгоритмдері оқушылардың қажеттіліктерін анықтап, оларды ескере отырып, оқу материалдарын және жаттығуларды жеке ұсына алады.

2. Сөйлеу дағдыларын дамыту құралдары.

Аудио және видео тренажерлері: ЖИ негізіндегі платформалар оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін интерактивті жаттығулар ұсына алады. Мысалы, дыбыс тану технологиялары оқушылардың айтқан сөздерін тындап, олардың дұрыс және бұрыс айтылуын бағалайды.

Сұрақ-жауап жүйелері: ЖИ-нің көмегімен құрылатын чат-боттар оқушылардың сұрақтарына жауап беріп, сөйлеу тәжірибесін

арттыруға мүмкіндік береді. Оқушылар нақты тақырып бойынша диалог құра отырып, өз білімдерін нығайта алады.

Тілді тану және аударма қызметтері: ЖИ көмегімен оқушылар тілдік дағдыларын дамыту үшін түрлі тілдерде сөйлесуге, жазуға және тыңдауға мүмкіндік алады. Мысалы, Duolingo немесе Rosetta Stone секілді платформалар оқу процесін қызықты әрі интерактивті етеді.

3. Оқушылардың мотивациясын арттыру.

ЖИ технологиялары оқу процесіне ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың мотивациясын арттыра алады. Ойын түріндегі жаттығулар мен тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын тудырып, тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4. Оқытушылардың рөлі.

Жасанды интеллект құралдары оқытушылардың рөлін толықтырады, бірақ оларды алмастырмайды. Оқытушылар ЖИ-дің көмегімен оқушылардың прогресін бақылап, қажетті бағыттар бойынша жеке кеңестер мен қолдау көрсетуі тиіс.

5. Жасанды интеллектіні қолдана отырып оқушылардың сөйлеу тілін дамыту.

1. Жеке оқыту: ЖИ оқушылардың жеке қажеттіліктері мен деңгейлеріне сәйкес бағдарламалар ұсына алады. Бұл әр оқушының сөйлеу дағдыларын жеке түрде дамытуға мүмкіндік береді.

2. Тілдік жаттығулар: ЖИ интерактивті тілдік жаттығулар мен ойындар арқылы оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге және сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

3. Тілді түзету: Оқушылардың сөйлеген сөздерін тындап, ЖИ оларды түзетіп, дұрыс айтылуын көрсете алады. Бұл сөйлеу кезінде қателіктерді азайтуға ықпал етеді.

4. Динамикалық кері байланыс: ЖИ оқу процесінде дереу кері байланыс беріп, оқушылардың прогресін бақылауға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың өздеріне деген сенімділігін арттырады.

5. Мотивацияны арттыру: Ойын элементтері мен интерактивті платформалар арқылы ЖИ оқушылардың қызығушылығын оятып, оқу процесін қызықты етеді.

Жасанды интеллект тіл дамытуда бірнеше бағытта қолданылады:

1. Тіл үйрену: ЖИ тіл үйрену платформаларында интерактивті сабақтар, жаттығулар, және дауыстық тәжірибелер ұсынады. Оқушылардың жетістіктерін бақылап, кері байланыс береді.

2. Сөйлеу мен жазу: Дауыстық көмекшілер (мысалы, Siri, Google Assistant) және жазбаша мәтінді өңдейтін құралдар (мысалы, Grammarly) тілдік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

ЖИ-дің негізгі түрлері:

1. Тап ЖИ: Белгілі бір міндеттерді орындау үшін арнайы жасалған. Мысалы, дауыстық көмекшілер, чат-боттар.

2. Жалпы ЖИ: Адамның барлық интеллектуалдық қабілеттерін имитациялауға арналған. Бұл қазіргі уақытта дамып келе жатқан концепция. ЖИ білім, медицина, көлік, қаржы, білім беру және басқа да көптеген салаларда кеңінен қолданылады. Оның дамуымен байланысты этикалық мәселелер мен қауіпсіздік сұрақтары да туындайды.

3. Жеке жаттықтырушы: ЖИ негізіндегі қосымшалар (мысалы, ELSA Speak) сөйлеу мәнеріңізді тыңдап, кері байланыс береді, қателіктеріңізді көрсетеді.

4. Контент генерациясы: ЖИ мәтіндерді, диалогтарды генерациялап, практикалық жаттығулар мен рөлдік ойындар жасауға көмектеседі.

5. Аударма құралдары: Google Translate сияқты ЖИ негізіндегі аударма қызметтері тілдік дағдыларды дамытуға көмектеседі, бірақ оларды толықтай сеніммен пайдаланбаған жөн.

6. Тілдік ойындар: ЖИ арқылы жасалған ойындар мен жаттығулар арқылы тіл үйрену процесін қызықты әрі тиімді ету.

Жасанды интеллект (ЖИ) арқылы сөйлеу дағдыларын дамыту бірнеше тәсілмен жүзеге асырылуы мүмкін:

1. Сөйлеу танығыш жүйелері: ЖИ дағдыларын пайдалана отырып, сөйлеуіңізді анықтайтын құралдар (мысалы, Google Assistant, Siri) арқылы тәжірибе жинақтау.

2. Кері байланыс жүйелері: ЖИ негізіндегі платформалар (мысалы, ELSA Speak) сіздің сөйлеуіңізді тыңдап, акцент, интонация және грамматикалық қателер бойынша кеңестер береді.

3. Диалогтық жаттығулар: ЖИ қолданатын чат-боттармен (мысалы, Replika) сөйлесу арқылы практикалық жаттығулар жасау.

4. Тілдік модельдер: OpenAI сияқты ЖИ жүйелерімен диалог жүргізу, олардың жауаптарын талдау арқылы тілдің грамматикасы мен сөздік қорын дамыту.

5. Виртуалды жаттықтырушылар: ЖИ қолданатын платформалар арқылы жеке сабақтар алу, нақты уақыт режимінде кеңестер мен жаттығулар жасау.

Жасанды интеллект (ЖИ) арқылы сөйлеу тілін дамыту - заманауи білім беру мен тіл үйренудің тиімді құралы. ЖИ технологиялары интерактивті тәжірибе, жекеленген кері байланыс, және түрлі жаттығулар ұсына отырып, тіл үйренуді жеңілдетеді. Осы технологияларды пайдалану арқылы: Практикалық тәжірибе: сөйлеу дағдыларын шынайы контекстте дамыту. Жекелендіру: әрбір оқушының деңгейіне сәйкес материалдарды таңдау. Уақытты үнемдеу: қосымша сабақтарға және жаттығуларға қолжетімділік. Дегенмен, ЖИ-ның барлық мүмкіндіктерін тиімді пайдалану үшін оны дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіру қажет. ЖИ сөйлесу дағдыларын дамытуда үлкен потенциал. Жасанды интеллектіні оқушылардың сөйлеу тілдерін дамытуда қолдану бүгінде өте тиімді құрал бола алады, олардың тілдік дағдыларын жетілдіріп, өзін-өзі таныту бағытында қабілеттерін нығайтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Artificial Intelligence in Education» - M. Luckin et al. Жасанды интеллектінің білім беру саласындағы қолданылуы мен әсері туралы. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-23204-7>

2. «Learning with Artificial Intelligence: A New Era in Education» - M. J. Baker Жасанды интеллект пен оқытудың жаңа әдістері. https://www.researchgate.net/publication/359472531_The_Promises_and_Challenges_of_Artificial_Intelligence_for_Teachers_a_Systematic_Review_of_Research

3. «AI for Education: The Role of Technology in Language Learning» - D. C. K. Li. Сөйлеу тілі мен жасанды интеллектіні байланыстыратын зерттеулер.

4. «Speech and Language Processing» - Daniel Jurafsky, James H. Martin Сөйлеу тілін өңдеуге арналған методологиялар. <https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/>

5. «The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence» - Keith Frankish, William M. Ramsey Жасанды интеллектінің жалпы принциптері мен қолдану мүмкіндіктері.

6. «Intelligent Tutoring Systems» - Kurt VanLehn Оқушылардың сөйлеу тілі дағдыларын дамытудағы интеллектуалды жүйелердің рөлі.

7. «Language Learning with Artificial Intelligence: Tools and Techniques» - R. H. A. M. Vos Жасанды интеллектті сөйлеу тілін үйретуде тиімді пайдалану әдістері.

ЫБЫРАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДА

*Тасанова Гүльмира Мухаметжановна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Б.Алтынсарин атындағы мамандандырылған
мектеп-гимназия-интернаты» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі*

Ыбырай Алтынсарин – қазақ халқының ұлы перзенті, қазақ жерінде оқу-ағарту ісін жүзеге асырған, қазақ зиялылығының арасынан шыққан тұңғыш халық ағартушысы, аса талантты педагог, дарынды жазушы, ақын, көрнекті қоғам қайраткері. Қазақтың оқу-ағарту жүйесіндегі тұңғыш қайраткер бола отырып, Ыбырай Алтынсарин жаңа ғылымның іргетасын қалаған озық ойлы ағартушылардың көзқарасы негізінде жас ұрпақты тәрбиелеуге ұмтылған қазақ зиялыларының бірегейі болды. Ол өзінің ағартушылық көзқарастары негізінде жазған шығармаларында адамның бойындағы ұнамсыз мінездерге қарсы күресу үшін ел ішінде білім, өнер тарату ісін қолға алу керектігін ұғады. Сол мақсатта бар күш-жігерін мектеп ашу ісіне, балаларға арналған шығармалар жазуға және бала оқыту жүйесін жақсартуға жұмсайды.

Ыбырай атамыздың ағартушылық, педагогикалық ұстанымы бүгінгі күн де өзектілігін жойған жоқ. Ыбырай Алтынсариннің аса көрнекті ағартушы екенін айта отырып, оның ұлттық білім беру

жүйесіне қосқан орасан зор үлесін атап кетпеуге болмайды. «Қазақ хрестоматиясы» арқылы жеткен Ыбырай Алтынсариннің бар әдеби мұрасы оның көркем шығарма жазуды ағартушылық идеясына бағындырғанын айқын көрсетеді [3]. Автор қазақтың балаларының ерекшеліктерін ескере отырып, олардың жан-дүниесіне әсер ету арқылы еңбексүйгіш, адамгершілігі мол, зейінді де зерделі, адал да әдепті, білімді азамат болып жетілуін көздеді. Осы биік талаптарға сәйкес жас буынның жас ерекшеліктерін ескере келіп, әрі қысқа, әрі нұсқа мазмұнды көркем әңгімелер жазды.

Ыбырай Алтынсаринді балалар әдебиетінің атасы ретінде танимыз. Жаңартылған оқу бағдарламасы негізінде құрастырылған 5 сыныптың қазақ тілі оқулығын алатын болсақ, «Қиял әлемі» бөлімінде «Өнер – білім бар жұрттар» өлеңі берілген [4]. Бұл өлеңді оқушылар оқи отырып, Ыбырай Алтынсариннің өз заманы үшін ғажайып оқиғалар мен таңсық дүниелерді қалай сипаттағанымен танысады. Тұңғыш ұстаздың жазғаны бүгінгі таңда қалай жүзеге асқаны және ақын суреттеген ғажайыптар неліктен қиял болудан қалды, сонымен қатар бұған біз ненің арқасында жеттік деген сауалдарды талдау арқылы оқушының алдына өнер-білім өрге жетелейтіндігін, оқу-білім алудағы мақсат неде екенін кеңінен ашып талдайды. Ыбырай Алтынсарин жастардың оқыған, сауатты адам болудағы мақсаты - өз халқының бір керегіне жарау, оны «тастан сарай салдырып, айшылық алыс жерлерден көзінді ашып-жұмғанша, жылдам хабар алғызатын» елдердің қатарына жеткізу деп білді.

Келешекке сенімі мол Ыбырай Алтынсарин өмірдің жалғасы, болашақтың иесі – жастар деп ұқты. Осы оқулықтың «Адамның сырт келбеті мен мінезі» деген бөлімінде Ыбырай Алтынсариннің «Бақша ағаштары» әңгімесі арқылы «Бағу-қағуда көп мағына барында шек жоқ, шырағым; мұнан сен де өзіңе ғибрат алсаң болады; сен жас ағашсың саған да күтім керек; мен сенің қате істеріңді түзеп, пайдалы іске үйретсем, сен менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы түзік кісі болып өсерсің, бағусыз бетіңмен кетсең, сен де мынау қисық біткен ағаштай қисық өсерсің», - деген түйінді ойына тоқтала отырып, жазушының жас ұрпақты тәрбиелеуге, оларды «бағып-қағуға», жақсы мінез-құлыққа үйретуге және тәрбие арқылы бала бойына жақсы қасиеттерді дамыту керектігіне мән бергенін көреміз.

Әңгімені оқыту барысында автордың айтқысы келген негізі ойын оқушылардың өздеріне анықтату арқылы «бағусыз кетсең қисық ағаштай болып, бағусыз өсерсің» яғни, бала мінезінің қалыптасуына отбасында берілетін тәлім-тәрбиенің маңыздылығын көрсетеді. Сонымен қатар осы бөлімде «Асыл шөп» әңгімесімен танысу барысында адам бойында қандай асыл қасиеттердің дәріптелетінін айқындап, асыл қасиетке тағы қандай қасиеттерді жатқызуға болатынын оқушы ойы арқылы талдайды. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған [4]. Бүгінгі күні де тәрбие мәселесі өз маңызын жойған жоқ, тіпті күн тәртібіндегі өзекті мәселе екенін де білеміз. Ана мейірімділігін көріп өскен, әке өсиетін тыңдап өскен бала ғана түбінде жылы жүректі, кең жүректі азамат болып өсетіні сөзсіз, олай болса, Ыбырай шығармаларында жасынан отбасы тәрбиесін көрген бала үлкен азамат болғанда, дұрыс өмір сүруге бейім болады деген нақты тұжырымдар бар. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік сияқты құнды қасиеттерді сіңіріп тәрбиелеуде ұлттық құндылықтар мен рухани мұраның орны ерекше. Әсіресе, қазіргі жаһандану кезеңінде жаңартылған оқу бағдарламасы барысында негізінде адами қасиеттер тұнып тұрған Ыбырай әңгімелерін оқыту бүгінгі ұрпақ үшін аса қажет.

Еңбекті сүйу мен қадірлеу – Ы.Алтынсарин әңгімелерінің негізгі тақырыбы. Ол «еңбек адамның өмірі үшін ерекше маңызды рөл атқарады, еңбексіз өнер де, білім де қолға келмейді» деп еңбекті бірінші орынға қойып, тәрбие негізі - адал еңбекте деп тұжырым жасайды. Оның шығармаларының тәрбиелік мәні мен мазмұны бүгінгі күнге дейін мәнін жоймағандығы бізге белгілі. 5-сыныптың әдебиеттік оқу бағдарламасы арқылы берілген «Атымтай Жомарт» әңгімесінде жазушы халық арасындағы Атымтай Жомарт туралы аңыздарға жаңаша мазмұн беріп, өзінше ой қорытады. Еш нәрсеге мұқтаждығы жоқ болса да, Атымтайдың ылғи жұмыс істеп, «Күн сайын өз бейнетімен тапқан пұлға нан сатып алып жесем, бойыма сол нәр болып тарайды. Еңбекпен табылған дәмнің тәттілігі өзгеше болады» деген ойы арқылы Атымтайды еңбек адамының үлгісі етіп көрсетеді [5]. Ал «Дүние қалай етсең табылады» әңгімесіндегі

қайыршы Антонның бейнесі арқылы жолаушының ақылын тыңдап, тіленшілікті тастап, еңбек етудің арқасында кітап дүкенінің иесі болғандығы туралы келтіре отырып, адам өз алдына қойған мақсатына тек еңбек арқылы ғана жетуге болатынын айтады. Еңбек етсең ғана ойлаған мұратыңа жетуге болатынын ескертеді [5]. Сонымен қатар бұған қарама-қарсы еңбекті сүймейтін, ел үстінен күн көріп, ұрлық барымтамен күн көрген кейіпкерлерінің бірі Сейітқұлдың ағасы сияқты бейнелердің бар екендігін оның өмірінің соңында жасаған ісі жақсылыққа апармай, торға түсіп, белгісіз біреудің қолынан қаза болғандығын келтіру арқылы оқушының алдына үлкен таңдау жолын тастайды [5]. Ыбырай атамның әңгімелерінің қайсысын алсаңыз да, оқушысын нақты сендіретін, соған қызықтыратын шынайы көрнекілік бар. Мұны оқыған бала әрқашан өзіне пайдалы, өнегелі істерді үйренеді. Бұл әңгімелердің ескірмейтін, тозбайтын өміршеңдігі осы жақтарында.

Ыбырай Алтынсариннің шығармалары әлі күнге дейін өз құндылықтарын жоғалтпағаны оның туындыларының тәрбиелік мәнінде, оқырманын қарапайымдылығымен қызықтыра білгенінен байқалады. Қазіргі заманның өзінде де жазушы шығармасын оқыған әр оқырман адамгершілік, еңбек, тәрбие мәселелері төңірегінде терең сабақ алып, өз ой-пікірін білдіре алады. Себебі, Ыбырайдың әңгіме жазудағы шеберлігі қарапайым ғана ауызекі баяндау стиліне құрылғанымен, адамгершілік қасиеттерін жоғары қойған құнды шығармалар.

Ұлы ағартушы, педагог, ақын және аудармашы Ы.Алтынсарин қазақ даласын жоғары мәдени құндылықтар әлеміне баулығандардың бірі болды. Әл-Фараби: «Тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы...» деп айтқандай, білімді игертпес бұрын балаға алдымен саналы тәрбие беру керек. Қазіргі жаһандану заманында бар саналы уақытын ғаламторда өткізіп, өсіп келе жатқан ұрпақ үшін тәрбие мен мәдениеттің жетіспеушілігі байқалады. Бұндай жағдайда жаңартылған білім беру мазмұнында ұлттық құндылық пен рухани байлыққа, адами қасиеттерге тәрбиелейтін мағынасы терең, ойға ой қосатын Ы. Алтынсарин шығармаларының құндылығы қазіргі ұрпақ үшін өте зор. Ол өз шығармаларында адамның іс-әрекеттерін болмысына сәйкес бейнелеп суреттеуде негіз етіп, сол адами қасиеттерді

қалыптастыратын бағытты ұстанды. Демек, Ыбырай атамның шығармаларындағы адами қағидалар қазіргі жаңартылған білім беру мазмұнында бала тәрбиелеуде біздің басты міндетімізге айналуы тиіс. Бүгінгі күні біз, ұстаздар, бар өне бойы тәрбие мен адамгершілік қасиеттерге тұнып тұрған Ыбырай Алтынсарин әңгімелерін оқыту арқылы ғана саналы, ел ертеңін ойлайтын, бауырмал, жанашыр ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014 ж.
2. Ы. Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. - Алматы "Ғылым", 1994 ж.
3. ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2010.
4. Ермекова Т.Н. Отарбекова Ж.К., Мұнасаева Р.Н. «Қазақ тілі» оқулығы, 5-сынып. «Арман-ПВ» баспасы, 2017 жыл.
5. Тұрсынғалиева С.Ч., Зайкенова Р. «Қазақ әдебиеті» оқулығы, 5 сынып. Арман «ПВ» баспасы, 2017.

РОЛЬ ПРОЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

*Тулегенова Айнагуль Токсиитовна,
учитель информатики
КГУ «Октябрьская общеобразовательная школа
отдела образования акимата
Карасуского района»
Управления образования акимата
Костанайской области*

Проектно-ориентированное обучение (далее - ПОО) в последние годы стало одним из наиболее эффективных и востребованных образовательных методик. Это связано с тем, что в условиях стремительного развития технологий и увеличения объемов доступной инфор-

мации способность учащихся к эффективной работе с этой информацией становится важным аспектом их образовательного процесса. Информационная грамотность, в свою очередь, является ключевым навыком, необходимым для успешного обучения и дальнейшей профессиональной деятельности в современном мире.

Под информационной грамотностью понимается не просто умение искать и находить информацию, но и способность критически оценивать ее, выделять главное от второстепенного, проверять достоверность источников и использовать полученные данные для достижения поставленных целей. В контексте образовательной деятельности информационная грамотность становится основой для развития у учащихся аналитического мышления, способности к самостоятельному принятию решений и успешной коммуникации. Проектно-ориентированное обучение как раз и является той методикой, которая позволяет развивать у школьников эти важные навыки.

ПОО представляет собой методику обучения, в рамках которой учащиеся выполняют реальные или имитированные проекты, направленные на решение конкретных задач. В процессе выполнения проектов школьники не просто получают теоретические знания, но и применяют их на практике. Это способствует не только лучшему усвоению материала, но и развитию навыков работы с информацией, критического мышления и творческих способностей.

Одним из главных преимуществ ПОО является его способность вовлекать учащихся в активный образовательный процесс. В отличие от традиционных методов обучения, где акцент делается на пассивное восприятие информации, проектная деятельность требует от школьников активного участия в процессе обучения. Они становятся не просто слушателями, а полноценными участниками образовательного процесса, которые сами формулируют задачи, планируют свою деятельность, ищут и анализируют информацию, а затем представляют результаты своей работы. Это способствует развитию у них способности к самостоятельному мышлению, ответственности за свои действия и уверенности в своих силах.

В условиях современного информационного общества, где объем доступной информации постоянно растет, умение эффективно находить, анализировать и использовать информацию приобретает

все большее значение. Проектно-ориентированное обучение способствует развитию этих навыков, поскольку учащиеся вынуждены самостоятельно искать информацию, использовать различные источники данных и критически оценивать их. В процессе выполнения проектов школьники учатся различать факты от мнений, проверять достоверность информации, оценивать качество источников и аргументировать свои выводы. Эти навыки необходимы не только для успешного обучения, но и для дальнейшей профессиональной деятельности в любом направлении.

Еще одним важным аспектом ПОО является его способность развивать у учащихся творческие способности. Проекты, как правило, требуют от школьников не только знания предмета, но и умения применять эти знания в нестандартных ситуациях, находить оригинальные решения и креативно подходить к выполнению задач. Это способствует развитию у них творческого мышления, которое является важным фактором успешной профессиональной деятельности в современном мире, где инновации и креативность ценятся особенно высоко.

Проектно-ориентированное обучение также позволяет развивать у школьников метапредметные навыки, такие как сотрудничество, коммуникация и умение работать в команде. В условиях современного мира, где коллективная работа и взаимодействие с другими людьми играют ключевую роль в большинстве профессиональных сфер, эти навыки становятся необходимыми для успешной жизни и работы. В процессе выполнения проектов учащиеся учатся обсуждать идеи, решать конфликты, делиться информацией и координировать свои действия для достижения общей цели. Это помогает им не только лучше усваивать учебный материал, но и готовит их к реальной жизни, где умение работать в команде является важным фактором успеха.

ПОО может быть эффективно применено в различных учебных предметах. Например, на уроках информатики проектно-ориентированное обучение может использоваться для изучения тем, связанных с обработкой текстовой информации, программированием, созданием баз данных и других аспектов работы с информацией. Проекты, связанные с созданием и редактированием текстов, позво-

ляют учащимся не только освоить технические навыки работы с текстовыми редакторами, но и развить умение критически оценивать и правильно использовать информацию. Это особенно важно в условиях современного мира, где объем доступной информации постоянно растет, а ее достоверность и качество далеко не всегда соответствуют высоким стандартам.

Применение ПОО включает в себя несколько ключевых этапов, каждый из которых играет важную роль в образовательном процессе и способствует достижению поставленных целей. Первый этап включает в себя постановку задач и планирование работы. На этом этапе учащиеся формулируют цели проекта, определяют необходимые ресурсы и планируют свою деятельность. Это помогает им структурировать свои знания, развивать навыки планирования и организации работы, а также учит ответственности за свои действия и принятие решений.

Второй этап заключается в активном поиске информации и ее анализе. Учащиеся используют различные источники данных, проверяют их достоверность, оценивают качество информации и делают выводы на основе полученных данных. Этот этап способствует развитию у школьников аналитического мышления, умения критически оценивать информацию и правильно ее использовать.

Третий этап включает в себя создание и редактирование текстов, презентаций или других материалов, которые будут использоваться для представления результатов проекта. Этот этап помогает учащимся развивать навыки работы с текстами, учит их правильно структурировать информацию, делать ее более доступной и понятной для аудитории, а также развивает умение работать с различными программами и инструментами для обработки текстовой информации.

Заключительный этап проекта включает в себя презентацию результатов. Этот этап позволяет учащимся показать свои достижения, развивает навыки публичного выступления и самопрезентации, а также повышает их уверенность в своих силах. Презентация результатов проекта может проводиться в различных формах, включая устные выступления, создание презентаций, публикацию материалов на веб-сайтах и т.д. Этот этап также способствует развитию у учащихся

мотивации к дальнейшему обучению и помогает им осознать важность полученных знаний и навыков.

Кроме того, ПОО способствует развитию других важных навыков, таких как критическое мышление, сотрудничество, коммуникация и творчество. Эти навыки необходимы для успешной учебы и работы в современном мире, и их развитие на раннем этапе помогает учащимся лучше подготовиться к взрослой жизни. ПОО также помогает школьникам осознать важность своих знаний и навыков, мотивирует их к дальнейшему обучению и развитию, а также способствует формированию у них уверенности в своих силах и готовности к решению сложных задач.

Проектно-ориентированное обучение является мощным инструментом для формирования информационной грамотности учащихся и подготовки их к жизни в современном информационном обществе. Оно способствует активному участию школьников в образовательном процессе, развивает их способности к критическому мышлению и использованию информации, а также помогает развивать важные метапредметные навыки. В условиях быстро меняющегося мира, где информация играет ключевую роль, эти навыки становятся необходимыми для успешной жизни и работы.

Таким образом, проектно-ориентированное обучение является неотъемлемой частью современного образовательного процесса. Оно позволяет школьникам развивать важные навыки и умения, которые необходимы для успешного обучения и дальнейшей профессиональной деятельности. В условиях, когда объем доступной информации постоянно растет, а ее достоверность и качество далеко не всегда соответствуют высоким стандартам, ПОО становится важным инструментом для формирования у учащихся информационной грамотности, критического мышления и творческих способностей. Эти навыки помогают школьникам не только успешно учиться, но и готовят их к активной жизнедеятельности в современном мире, где информация и умение с ней работать играют ключевую роль.

Проектно-ориентированное обучение также способствует развитию у учащихся уверенности в своих силах и мотивации к дальнейшему обучению. Когда школьники видят реальные результаты своей работы и понимают, как полученные знания могут быть использова-

ны на практике, они начинают проявлять больше интереса к учебному процессу и стремятся к дальнейшему совершенствованию своих навыков. Это делает процесс обучения более увлекательным и значимым для учащихся, помогает им осознать важность своих знаний и умений, а также готовит их к успешной жизни и работе в современном мире.

Список использованных источников:

1. Бандура О. Б. «Вопросы использования проектной деятельности в курсе информатики средней школы» А.: - 2021 г.
2. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. -176 с.
3. Полат Е.С. «Новые педагогические и информационные технологии в системе образования» учебное пособие, М.: - 2022 г.
4. М.Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А.Е. Петров. «Современные методы обучения на уроках информатики»— М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 272 с.

СТУДЕНЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ МЕДИЦИНСКОГО КОЛЛЕДЖА

Хакимова Гульжан Естаевна,

*заместитель директора по воспитательной и социальной работе
КГП «Костанайский высший медицинский колледж»
Управления здравоохранения акимата Костанайской области*

На второй сессии Национального Курултая «Әділетті Қазақстан-Адал азамат» Глава государства Касым-Жомарт Токаев в своем выступлении отметил: «Новое качество нации сформируется только через развитие образования, науки и культуры. Данные направления можно назвать незыблемой триадой духовного развития нашего общества. Мы должны уделить особое внимание воспитанию подрастающего поколения, ориентировать его на достижение благих целей. В эпоху интернета это непростое дело».

Костанайский высший медицинский колледж принимает активное участие в мероприятиях города, области и Республики. В области

стало традицией проводить мероприятие «Студенческая весна-2024» среди организаций технического и профессионального образования Костанайской области. Это не только демонстрация возможностей молодых людей, но и форма призыва всей молодежи к творческому сотрудничеству и созиданию, воспитанию казахстанского патриотизма и гражданственности, формированию активной жизненной позиции, высоких нравственных качеств, умение развиваться индивидуально и в команде, быть физически активным. Не остался в стороне и наш колледж.

В рамках фестиваля были проведены три площадки: «Современные песни» - участники фестиваля исполняли песни в любом жанре, живым голосом, «Танцы моей улицы» - ребята исполняли танцы различного стиля: хип-хип хореография, вакинг, локинг, топ рок и т.д., «Стань звездой» конкурс СТЭМов (студенческих миниатюр), стендаперов (это было выступление перед микрофоном с монологом о каком то событии, произошедшем с автором выступления). Жанры были различные: юмористический рассказ, байка, притча, сказка, история из жизни.

Студенты нашего колледжа приняли активное участие в фестивале. Так, Муканова Амина обладательница диплома III степени конкурса «Studentvision song and dance contest-2024» исполнила песню «Де жа вю» на английском языке, Губарева Милана удивила своим хип-хоп танцем, Баянов Алтынбек, стендап-участник, рассказал, как «Однажды...» стал студентом Костанайского высшего медицинского колледжа.

Завершающим этапом площадок стал интеллектуально-туристический квест, который состоял из интеллектуальных этапов и туристической направленности, объединяя всех представителей делегаций.

Воспитание милосердия у будущих медицинских работников – это достаточно трудоемкий и ответственный процесс, его необходимо возвращать с рождения ребенка, чтоб сделать из него глубоко нравственного специалиста, который завтра сможет в полной мере оказать помощь людям, будет заботиться об их здоровье, создаст благоприятную психологическую обстановку, которая

поспособствует скорейшему выздоровлению пациента и сможет в кратчайшие сроки восстановить трудоспособность.

Воспитательный процесс включен в общий процесс обучения и является главным компонентом внеурочного педагогического действия и развития обучающихся медицинского колледжа.

На внеочередном VI Съезде молодежного крыла партии «АМАНАТ» Глава государства Касым-Жомарт Токаев в своем видео-обращении обозначил три важных приоритета для молодежи Нового Казахстана, одним из них является воспитание патриотизма, где Президент заявил, что любовь к родной земле начинается не с красивых слов, а с реальных дел. Только целеустремленный гражданин может стать настоящим государственнымником и внести свой вклад в успешное будущее Казахстана.

Во все времена, особенно в настоящее время, в век технологий и прогресса, очень сложно привить культуру молодому поколению, сформировать у них принципы духовности и нравственности. Идет смена социокультурных ценностных ориентаций молодежи с духовно-нравственных на потребительские. Обучающиеся перестали ходить в библиотеки, театры, музеи. Преобладают пассивные формы проведения досуга: круглосуточно находятся в социальных сетях, ведут сидячий образ жизни, т.к. постоянно сидят за компьютерами, редко гуляют на свежем воздухе, меньше занимаются спортом и подвижными играми.

Воспитательная работа в колледже является неотъемлемой частью образовательного процесса. Профессиональное образование сегодня ориентируется на подготовку выпускников, обладающих высоким уровнем профессионализма и компетентности, стремящихся к непрерывному образованию и самообразованию. Качество подготовки таких выпускников зависит от общей культуры личности, которая формируется в образовательной среде колледжа. Воспитывающее воздействие образовательного процесса заключается, прежде всего, в его духовной и культурной направленности, формировании гуманистического мировоззрения, в раскрытии связей знаний и умений с жизнью, в приобретении позитивного социального опыта.

С целью продвижения единой платформы волонтеров «BIRGEMIZ» и достижения тесного взаимодействия и совместной работы по

популяризации медицинского волонтерства среди студентов в Костанайском высшем медицинском колледже проводятся мероприятия различного характера.

Так, по направлению "BILIM" преподавателем английского языка Дандыбаевым А.С. с волонтерами проведена акция "English time". Цель акции: популяризация и мотивирование к изучению английского языка. В ходе акции волонтеры провели викторину на знание медицинской лексики.

По направлению «SABAQTASTYQ» студенты волонтеры проводят различные мероприятия в Центре адаптации несовершеннолетних. По направлению «AYALA» волонтеры-медики посещают приют животных по адресу: ул. Нулевая, 2. Цель визита: покормить, убрать территорию приюта, помочь едой для животных, поговорить о проблемах этого приюта. В торгово-развлекательном центре «Март» студенты ежегодно, в мае, проводят акцию «Измерь свое артериальное давление». 17 сентября 2023 года волонтеры колледжа и преподаватель физической культуры Рогочева Е.В. приняли участие в Международном полумарафоне Kostanay Half Marathon.

В сентябре 2021 года впервые колледж заключил Меморандум с Республиканским общественным объединением «Медицинская молодежь» для обмена опытом и успешными практиками в сфере медицинского волонтерства, привлечения, подготовки и обучения волонтеров-медиков и координаторов в сфере медицинского добровольчества, совершенствования учета участия волонтеров в национальных и международных волонтерских программах, мероприятиях, в том числе в достижение целей устойчивого развития, мотивации молодежи к социально полезной деятельности, участие студентов в международных, республиканских семинарах и других мероприятиях.

Призванием каждого студента Костанайского высшего медицинского колледжа является - «дарить добро», помогать всем и каждому. Быть волонтером, значит помогать другим безвозмездно, прийти на помощь одинокому человеку. «Дарить» безвозмездно, помогать не по принуждению.

Наверно, благодаря таким неравнодушным студентам образовалась в колледже небольшая группа волонтеров-медиков «Рука милосердия». Ребята после занятий ходят в Костанайскую

городскую больницу и помогают одиноким, тяжелобольным пациентам, находящимся в отделении хосписа. В мае 2023 года волонтеры группы стали обладателями малого гранта в сумме 300 000 тенге, приняв участие в конкурсе малых грантов в рамках социального проекта «Реализация общенационального проекта «Birgemiz: Saylyg» по привлечению волонтеров в сферу охраны здоровья, оказанию помощи в уходе за больными, в том числе в хосписах, онкологических диспансерах.

Волонтер-медик:

- имеет огромное желание помогать тем, кто в этом нуждается;
- меняет мир к лучшему;
- ценит и бережет человеческие отношения;
- главная его ценность - взаимоподдержка;
- готов тратить свое время на других;
- соблюдает конфиденциальность и не разглашает информацию

о пациентах.

Чем полезен волонтер-медик? Он оказывает помощь по

- общему уходу за пациентами;
- получению лечебных процедур;
- вызову врача;
- кормлению пациентов;
- профилактике пролежней;
- гигиеническим процедурам;
- транспортировке пациентов и сопровождению врача.

Социальным эффектом данного проекта стало то, что пациенты, которые остались одни и нуждаются в помощи, получили уход, заботу, внимание и поддержку. Медицинский персонал городской больницы получил помощь в уходе, чем повысилось качество оказания медицинской помощи. Волонтеры смогли попробовать себя в чем-то новом, приобрели профессиональный опыт, получили и отработали навыки, которые в дальнейшем им пригодятся в их сфере работы.

Список использованных источников:

1. Доклад Президента Республики Казахстан на VI Съезде молодежного крыла партии АМАНАТ.
2. Единая Программа воспитания «Біртұтас тәрбие».

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА «SOFT SKILLS» (ИКЕМДІ ДАҒДЫЛАРДЫ) ДАМЫТУ

*Шинболатова Канзада Бектыбаевна,
Нысамбаева Перизат Ерболовна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
№17 жалпы білім беретін мектебі» КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері*

Білім берудегі заманауи трендтің бірі – жеке тұлғаға бағытталған оқыту. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту әрбір оқушының өзін танымдық және оқу қызметінде бейімділіктеріне, қабілеттеріне сай жүзеге асыруына мүмкіндік береді.

Білім алушылардың Soft skills дағдыларын дамыту үшін белсенді әдістерді қолдану қажеттілігі артуда. Білім алушылардың Soft skills дағдыларын дамытуда белсенді әдістерін оқыту және бағалау процесінде қолданып сабақ жоспарлау маңызды рөл атқарады.

Soft skills («икемді» дағдылар) – өлшеуге келмейтін, субъективті, бір саламен шектелмейтін, өмір мен мансап жолында маңызды рөл атқаратын дағдылар жиынтығы. Икемді дағдыларға жауапкершілік, тәртіп, көшбасшылық, мәселені шешу мүмкіндігі, сыни ойлау жатады.

«Жалпы білім беру бағдарламасын жобалау» жобасының көшбасшысы Джо Халлг Артен: «Кез келген ұлттың білім беру бағдарламасының мазмұны оның құндылықтарын анықтайды және оның болашақ ұрпаққа деген үмітін көрсетеді» деген. Ал кез келген ұлттың білімі тәрбиемен ұштасуы қажет. Бұл жөнінде ұлы ойшыл әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» тасқа таңба басқандай қағидасын атап өтуге болады.

Осы уақытқа дейін мемлекеттік жалпы міндетті білім беру стандартында құндылықтар тізіміндегі қасиеттер (Қазақстандық патриотизм; азаматтық жауапкершілік; ынтымақтастық; құрмет; өмір бойы білім алу; еңбек пен шығармашылық) бағдарлар ретінде қарастырылған. Ал қазіргі таңда Біртұтас тәрбие бағдарламасының тәрбие құндылықтары: ұлттық мүдде, ар-ұят, талап. Осы

құндылықтарға күнделікті өз сабақтарымызда оқушылардың Soft skills дағдыларын дамыту арқылы жетеміз. Soft skills дағдыларын дамыту үшін құндылыққа бағытталған тәсілді пән оқытуда енгізуді ұмытпау қажет.

Оқыту мен тәрбиелеудегі құндылыққа бағытталған тәсіл жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды, адамның өмірі мен денсаулығын, жеке тұлғаның еркін дамуының басымдықтарын, патриотизмді, еңбекқорлықты, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеуді көздейді. Бұл тәсіл білім беру процесінің тәрбиелік әлеуетін арттыруға, оқыту мен тәрбиелеуді интеграциялауға, білім беру әдістемесін, мазмұны мен құрылымын жаңартуға бағытталған. Сабақта білім алушының жеке басын қалыптастыру процесі нақты өмірмен байланысты материалға негізделуі керек, тек осы жағдайда ғана оқыту мәнді және тиімді болады. Сабақтың тиімді болу шарттарының бірі – білім алушылардың бойында базалық құндылықтарды қалыптастыру [1].

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің оқыту ерекшелігін ескере отырып, оқушылардың Soft skills-терін дамыту үшін педагогикалық тәсілдер тізімінен белсенді әдістер тізімін анықтауды, оларды тиімді қолдануды қажет етеді. Қазіргі уақытта адамның жетістігі көбінесе оның коммуникативті қабілеттеріне байланысты, сондықтан бұл дағдылар жаңартылған білім беруде көрініс тапты. Себебі, қазіргі қоғамға жаңа ойлау қабілеті мен жаңа дағдылары бар адам қажет. Жаңа білім беру бағдарламасын ескере отырып, мұғалімдерге де, оқушыларға да қойылатын көптеген талаптар айтарлықтай өзгерістерге ұшырады, сонымен қатар жаңа ұғымдар мен стандарттар пайда болды.

Жұмсақ дағдылар – қатты дағдыларды көрсетуге және қолдануға тиімді көмектесетін әлеуметтік дағдылар. Жұмсақ дағдылар кез-келген іс-әрекетте қажет. Оларға қарым-қатынас жасау, топта жұмыс істеу, сендіру, мәселелерді шешу, шешім қабылдау, уақытты басқару, өзін және басқаларды ынталандыру қабілеті жатады. Ең маңызды «икемді дағдыларға» мыналар жатады: топта жұмыс істеу қабілеті, шешім қабылдау және мәселелерді шешу қабілеті (көшбасшылық), мектептегі және одан тыс адамдармен (мұғалімдермен және сыныптастарымен) қарым-қатынас жасау қабілеті, жоспарлау,

ұйымдастыру және басымдық беру қабілеті, ақпаратты іздеу және өңдеу қабілеті. Қарым-қатынас жасау және өз ойларыңызды нақты жеткізе білу [2].

Жұмсақ дағдылармен жұмыс істеу кезінде білім алушыларға қазіргі әлемде жақсы бағдарлауға көмектесетін 4 негізгі дағды қалыптасады: сыни ойлау, шығармашылық, ынтымақтастық, презентация дағдылары. Бұл дағдылар тобының негізі ерте балалық шақта қалыптасады және өмір бойы дамиды. Бірақ ересек жастағы прогресс мектеп пен мектепке дейінгі кезеңге қарағанда баяу және күрделі болады. Сондықтан білім алушыларда «soft skills» үшін берік іргетас құру өте маңызды [3]. Икемді дағдыларды дамыту үшін оқушылардың пікірталасқа белсенді қатысуын ынталандырып, жұмыстың пікірталас формаларын практикаға енгізіп, пәндік жобаларды бірлесіп жүзеге асырып, спорттық және шығармашылық іс-шараларға қатысып, қызығушылығына қарай үйірмелерге қатысып, командалық үстел, интеллектуалды ойындар ойнатып, сыныптастарымен бірге жобалар жасату қажет. Жұмыстың осындай түрлеріне артықшылық беру қажет.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында икемді дағдыларды дамытудың тиімді әдістері интеллектуалды ойындар, лингвистикалық филвордтар, квиза ойындары (викториналар), пікірталастар, ми шабуылдары, рөлдік ойындар, шеберлік сыныптары, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын дөңгелек үстелдер болып табылады. Сабақ барысында оқушылар қазақ тілі мен әдебиеті пәндері бойынша білім алып қана қоймай, ақпаратпен жұмыс істеуді үйренеді: қалыптан тыс ойлау, қарым-қатынас жасау және өз ойларын жеткізу, басқалардың пікірін тыңдау, өз көзқарастарын дәлелдеу, командада жұмыс істеу.

Икемді дағдыларды дамытуға арналған формалардың бірі – дидактикалық жұмыс парақтары. Парақтың жоғарғы жағында жазушының аты мен филвордтан тұратын тақырып бар. Филвордта бос ұяшықтар мен нөмірлері жоқ өріс бар. Бүкіл өріс тек әріптермен толтырылған. Әр әріп тек бір сөзден тұруы мүмкін. Бұл кроссвордтағы сөздер қиылысады немесе қиылыспайды. Маңызды сәт: аймақтар нөмірленбеген және бір-бірімен байланысты емес. Бірінші кезеңде оқушылар филвордтан сөздерді табуы керек. Барлық

сөздер белгілі бір тақырыппен байланысты. Геймификация әдісі оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, белсенділін оятады, кейін шағын зерттеулерге кіріседі. Екінші кезеңде оқушылардың алдында табылған сөздердің әрқайсысын тақырыппен байланыстыру міндеті тұрады. Бұл мәселені шешу оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді: олар оқулықтардан немесе басқа көздерден ақпарат іздеуді, оны салыстыруды үйренеді. Дәл осы кезеңде білім алушыларға қандай да бір жолмен аймақтар арасында байланыс орнатуға шақырылады (қосылу, нөмірлеу, қарама-қарсы қою). Алғашқы үш кезең білім алушылардың жұппен немесе топпен өзіндік жұмысын қамтиды. Соңғы кезеңде шартты «тексеру» орын алады, нәтижелерді дауыстайды. Оны әртүрлі тәсілдермен ұйымдастыруға болады: мысалы, білім алушы кілт сөзден табылған бір фактіні атайды, содан кейін кезекті екіншісіне береді. Бірақ басты шарт – «жұмсақ дағдыларды» дамытуға ықпал ететін әдістердің бірін қолдану: оқушы әңгімені «Иә, бірақ...» / «иә, және» / «Иә, атап айтқанда...» сөздерімен жалғастыруы керек. Осылайша, оқушылар сыни тұрғыдан ойлау дағдысын дамытады: ақпаратпен сапалы жұмыс істеу, қалыптан тыс ойлау және өз идеяларын қалыптастыру.

Әдебиет сабақтарында икемді дағдыларды дамытудың тиімді әдісі – интеллектуалды ойындар. Осындай ойындардың бірі – әдеби домино. «Әдеби доминода» қатысушылар бірдей ережелермен ойнайды, тек нүктелердің орнына 5-6 сыныптарда оқылатын шығармалардағы кейіпкерлердің суреттері және олардың авторлары орналастырылады. Үздіксіз тізбекті жинауға тапсырма беріледі. Ойын барысында қатысушылар оқылған шығармалардағы кейіпкерлерді дұрыс сәйкестендіруі керек. Домино білім алушыларға өткен оқу жылының немесе жаз бойы оқыған шығармаларын еске түсіруге көмектеседі, алғашқы сабақтарға ойын мен түрлі-түсті элемент қосады. Осылайша, оқушылар сыни тұрғыдан ойлау қабілетін, туындайтын қиындықтар мен мәселелерді шешу қабілетін стандартты тәсілдермен ғана емес, әр түрлі қырынан шешу мүмкіндігі арқылы дамытады.

Рөлдік ойындар нақты өмірлік жағдайды модельдеуге көмектеседі және оқушыларды жаңа іс-әрекеттегі тәжірибемен байытады: оқушы мен мұғалімнің рөлдерін өзгерту, қызықты

мамандыққа ену (экскурсовод, аудитор, СММ маманы және т.б.). Рөлдік ойындарға арналған идеялардың нұсқалары әр түрлі болуы мүмкін: «мұғалім рөліне ену», «жанжалды жағдаяттардың әртүрлі сценарийлерін сахналау және пысықтау», «сөзсіз ойналатын сюжетті дыбыстау», «шарттары өзгертілген фильмдерден немесе кітаптардан белгілі көріністерді ойнау».

Білім беру жүйесінің құндылық құрамдас бөлігі. Жаңа ұрпақтарды өмірге және қоғамдағы белсенді іс-әрекетке дайындаудың әлеуметтік анықталған функциясын орындай отырып, білім беру білім алушыларға қоғамның моральдық келбетін анықтайтын өмірлік құндылықтар мен мұраттарды сіңіруі керек [1].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндерді оқытуда базалық құндылықтарды қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. - Астана: Ы.Алтынсарин ат. Ұлттық білім академиясы, 2023-3-4 б.б.
2. Ермаков Д.С., Амантай Ж.А., Изучение и развитие «гибких» навыков как психолого-педагогическая проблема // Академик Т.Т. Тәжібаевтың 110 жылдығына арналған «Білім және психологиялық-педагогикалық ғылым: жүйелілік, сабақтастық, инновациялылық» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2020 – 435 б. [0 \(yandex.kz\)](http://yandex.kz)
3. Ивонина А.И., Чуланова О.Л., Давлетшина Ю.М. Современные направления теоретических и методических разработок в области управления: роль soft-skills и hard skills в профессиональном и карьерном развитии сотрудников// Интернет-журнал «Науковедение» – Том 9, №1.–2017. [Электрондық ресурс]. URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/90EVN117.pdf>

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

*Шукатаева Райхан Акулеевна,
КГУ «Общеобразовательная школа №10
отдела образования акимата
Житикаринского района»
Управления образования акимата
Костанайской области*

«Плохой учитель преподносит
истину, хороший учит ее находить...»
А. Дистерверг

Главным капиталом любого государства является интеллектуальный и творческий потенциал подрастающего поколения. Современному обществу нужны специалисты, умеющие нестандартно мыслить, быстро ориентироваться в стремительно меняющемся мире, умеющие анализировать ситуацию, выдвигать гипотезы и решать проблемы, обладающие навыками исследователя. Именно на уроках математики имеется возможность формировать все эти исследовательские навыки и творческое мышление учащихся. Поэтому перед учителем математики стоит непростая задача включения каждого ребенка в собственную исследовательскую деятельность.

По мнению многих ученых стремление исследовать является врожденной потребностью каждого ребенка. Исследовательское поведение служит одним из главных инструментов учения, приобретения социального опыта. Однако ни для кого не секрет, что, взрослея, наши ученики теряют интерес к обучению, у них возникает неуверенность в своих способностях, исчезает вера в успех. Особенно это проявляется в 7 классе, когда начинается изучение предмета «Геометрия». Учащиеся испытывают серьезные затруднения в усвоении аксиом планиметрии, предмет не вызывает особого интереса, кажется «надуманным» и абсолютно ненужным.

Как поддержать любознательность и познавательный интерес и сделать так, чтобы он не угасал, а перерос в желание преодолевать трудности, решать проблемы, делать открытия?

Одним из главных направлений деятельности современного учителя является создание благоприятных условий для развития детской одаренности, организация самостоятельной поисковой деятельности учащихся, проблемное обучение через решение исследовательских и прикладных задач на уроке и во внеурочное время.

Успех исследовательской деятельности напрямую зависит от правильного выбора методов, приемов организации учебного процесса. Наиболее эффективными, на мой взгляд, являются технология проблемного обучения и исследовательская беседа. Именно в основе проблемного метода обучения лежит решение исследовательских задач на уроке. Исходя из требований и целей преподавания математики в условиях обновления содержания образования, а также развития функциональной грамотности можно сформулировать следующие требования к содержанию исследовательских и прикладных задач, используемых на уроках математики:

- задача должна нести полезную, познавательную информацию;
- вопрос задачи должен соответствовать реальной жизненной ситуации, а не подстраиваться под очередную тему урока;
- сюжет задачи должен быть существенной частью условия, а не формальным терминологическим фоном;
- условие задачи не должно содержать большого объема специфической терминологии, неизвестной учащимся, по возможности должно быть кратким;
- решение задачи должно опираться на имеющиеся знания учащихся, быть посильным для учащихся.

Развитие детской одаренности на моих уроках осуществляется через:

- решение одной задачи несколькими способами;
- решение прикладных задач;
- решение нестандартных задач;
- обучение составлению задач.

Большие возможности для развития навыков поисково-исследовательской деятельности заложены в задачах, имеющих не-

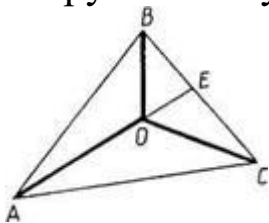

сколько способов решения. Одаренные учащиеся часто думают неординарно. Порой их путь решения задачи в корне отличается от способа, выбранного большинством учеников класса. Поэтому реализацию идеи «одна задача – несколько способов» можно начать с мозгового штурма. Учащиеся предлагают все способы решения задачи, учитель записывает на доске. Затем объединить учащихся в группы по выбранному способу решения задачи. Каждая группа презентует свой способ решения. Возможность существования нескольких способов решения подталкивает ребенка к поиску, создает условия для самовыражения. При проведении урока одной задачи следует отметить учащихся, предложивших самое красивое решение, самое рационально решение, самое оригинальное, самое короткое решение. Обучение учащихся поиску таких решений и есть один из действенных способов привития потребности к исследовательской деятельности.

Безусловно, любую математическую задачу можно рассматривать как проблему, но не каждая задача заставляет ученика мыслить нестандартно, формулировать проблему, искать пути выхода из сложившейся ситуации, наталкивает учащихся на проблемно-поисковую деятельность.

Вот пример, как из обычной задачи из учебника можно получить прикладную задачу, заставляющую ученика по-новому взглянуть на «сухой» и непонятный для многих предмет геометрию. По сути одна и та же задача вызывает разную внутреннюю мотивацию учащихся.

Первую задачу учащиеся будут решать, потому что нужно, а вторую потому, что интересно.

Задача 1. Внутри треугольника взята точка. Сравните сумму расстояний от этой точки до вершин треугольника с его периметром.

Задача 2. При проектировании сельской дорожной сети часто возникает необходимость соединить дорогами три пункта A , B и C . При этом проложить дороги по сторонам треугольника, а можно соединить эти пункты с помощью узла разветвления O (рис.1) В каком случае общая длина дорожной сети будет меньше?

Решение. Предложив обучающимся продолжить отрезок AO до пересечения с соответствующей стороной треугольника, учитель по-

могает им выбрать возможный путь исследования. Далее, используя неравенство треугольника, они самостоятельно приходят к выводу: $AO + OE < AB + BE$, $OC < OE + EC$.

Выполнив почленное сложение, получают: $AO + OC < AB + BC$. По аналогии, обучающиеся доказывают, что $AO + OB < AC + BC$, $BO + OC < AB + AC$. Сложив эти неравенства и упростив, приходят к выводу, что длина дороги через узел разветвления короче, чем по периметру треугольника: $AO + BO + CO < AB + BC + AC$.

В развитии детской одаренности особую роль играют творческие задания, одним из видов которых являются задания по составлению задач. При составлении задач, обучающиеся демонстрируют более высокий уровень развития критического мышления стремление к активной творческой деятельности. Конечно, такое стремление не может развиваться само собой, без целенаправленной работы учителя. На каждом уроке отрабатываются навыки составления задач: сначала по образцу или аналогии, при помощи таблиц, по рисунку, составление обратных задач. В младших классах в учебниках еще уделяется внимание составлению таких задач. В старших же классах, особенно на уроках геометрии в учебниках предлагаются, в основном, готовые задачи на доказательство. Работа учащихся по составлению задач тесно переплетается с поиском решения уже готовой задачи на доказательство. Но в отличие от готовой задачи, где результат, справедливость которого нужно доказать, уже известен, задания по составлению задач требуют от учащихся глубокого анализа ситуации, актуализации имеющихся знаний, выдвижения гипотез. При выполнении такого рода заданий у учащихся формируются более глубокие знания о структуре задачи и процессе ее решения, что бесспорно способствует развитию их интереса к исследованию и поиску нового. Как правило, такие задания я предлагаю учащимся на опережение, иногда в виде домашнего задания. Начинать обучение в этом направлении нужно с составления простейших задач, на основе построений и измерений. И только потом предлагать задачи, требующие навыков анализа, синтеза, обобщения и систематизации.

Вот некоторые задачи, которые можно предложить учащимся на уроках геометрии.

В учебнике геометрии 8 класса по обновленному содержанию образования в §20 учащимся предлагается следующая задача №13 на доказательство.

Задача 3. Докажите, что площадь ромба равна половине произведения его диагоналей. Более сильным учащимся на опережение предлагаю эту задачу в следующей формулировке: *в четырехугольнике диагонали взаимно перпендикулярны. Исследуйте свойства данного четырехугольника и составьте задачу на доказательство.*

При анализе задачи, учащиеся видят, что четырехугольник разбивается на четыре прямоугольных треугольника, вспоминают свойства прямоугольного треугольника, для которого справедлива теорема Пифагора. Анализируя условие этой задачи, можно лишь подсказать учащимся направление исследования, подтолкнув их, таким образом, к «открытию».

Для каждого направления исследования может быть сформулирована своя задача.

1 направление – сумма длин диагоналей четырехугольника.

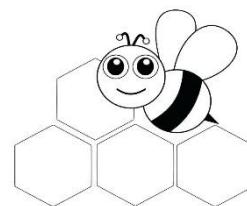
Задача 4. В четырехугольнике диагонали взаимно перпендикулярны. Докажите, что суммы квадратов двух противоположных сторон равны.

2 направление - площадь четырехугольника.

Задача 5. В четырехугольнике диагонали взаимно перпендикулярны. Докажите, что площадь этого четырехугольника равна половине произведения диагоналей.

Очевидно, не каждая задача увлекает ребенка и придает его деятельности эмоциональную окраску. Большой интерес у одаренных учащихся вызывают, прежде всего, нестандартные задачи, привлекательные по форме предъявления, с интересной фабулой, иногда с интригой, требующие нестандартного решения. Особое внимание следует уделять составлению и решению практико-ориентированных задач, способствующих развитию функциональной грамотности учащихся. Одну из таких задач можно предложить при изучении темы «Правильные многоугольники».

Задача 6. Пчелиные соты представляют собой прямоугольник, покрытый правильными шестиугольниками. Какими еще правильными много-

угольниками можно замостить плоскость? Почему пчелы выбрали именно шестиугольник?

Работа над решением этой известной задачи приводит учащихся к «открытию», что из всех правильных многоугольников с одинаковой, фиксированной площадью самый маленький периметр имеет шестиугольник. Таким образом, сами того не ведая, не зная законов геометрии умные пчелы выбрали самый правильный, экономный и надежный способ построения сот. Сделав соты наиболее вместительными, они получают возможность расходовать меньшее количество воска. Эта задача вызывает неподдельное удивление и интерес одаренных учащихся и перерастает в увлекательный исследовательский проект. Работа над индивидуальными и групповыми проектами является более высокой ступенью развития исследовательских способностей одаренных обучающихся.

Решение исследовательских задач, проблемно-поисковый и проектный методы обучения дают возможность сформировать у школьников логическое мышление, критичность ума, способствуют развитию навыков исследовательской деятельности и формированию функциональной грамотности. Таким образом, использование исследовательских и практико-ориентированных заданий в учебном процессе благотворно влияет на развитие личности ученика, формирование внутренних мотивов учения, устойчивого интереса к изучению предмета.

Список использованных источников:

1. Готман Э. Г., Скопец З. А. Задача одна решения разные. Киев: Радянська школа, 1988- 174 с
2. Петров В.А. Преподавание математики в сельской школе. М. Просвещение, 1986 -128
3. Методика преподавания математики в средней школе. М., 1985-336 с
4. Далингер В.А. Поисково-исследовательская деятельность учащихся по математике: Учебное пособие. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2005. – 456 с.